

HISTORICKÝ VÝVOJ A SÚČASNÝ STAV SOCIÁLNEJ PRÁCE VO VEREJNEJ SPRÁVE

2023

VYSOKÁ ŠKOLA
ZDRAVOTNÍCTVA
A SOCIÁLNEJ PRÁCE
sv. ALŽBETY, n.o. BRATISLAVA

Historický vývoj a súčasný stav sociálnej práce vo verejnej správe

Autori: © univ. prof. doc. JUDr. Jana Vallová, PhD. et PhD.
© JUDr. Miloš Mrváň, LL.M.

Názov: Historický vývoj a súčasný stav sociálnej práce vo verejnej správe

Recenzenti: prof. PhDr. Michal Oláh, PhD.
JUDr. Anna Burdová, PhD.

Vydavateľ: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o. Bratislava

Rok: 2023

Vydanie: 1. vydanie

Počet strán: 125

ISBN 978-80-8132-271-6

EAN 9788081322716

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

Obsah

Predhovor	6
Úvod	7
I. Historický vývoj sociálnej práce na Slovensku.....	11
1. Riešenie sociálnych problémov v období staroveku.....	12
2. Sociálna práca v stredoveku.....	14
3. Koniec stredoveku a význam meštiactva vo vzťahu k sociálnej práci	15
4. Snahy panovníčky o riešenie sociálnych problémov obyvateľstva	19
5. Jozef II. a jeho prínos v oblasti sociálnej starostlivosti	21
6. Obecný zákon z roku 1862	23
7. Prenesenie zodpovednosti na kraje, mestá a obce	24
8. Všeobecný občiansky zákonník v Uhorsku	26
9. Právny dualizmus po vzniku Československej republiky v roku 1918	27
10. Následky vojny a svetová hospodárska kríza	28
11. Kreovanie prvých orgánov verejnej správy v sociálnej oblasti a budovanie vzdelanostnej štruktúry sociálnych pracovníkov	29
12. Vznik prvých vzdelávacích inštitúcií pre sociálnych pracovníkov.....	31
13. Sociálna práca po druhej svetovej vojne.....	33
14. Znázorňovanie sociálneho poistenia.....	34
15. Normalizácia	37
16. Podniková sociálna práca.....	38
II. Novodobé dejiny sociálnej práce na Slovensku	41
1. Porevolučné zmeny v sociálnej práci.....	41
2. Rozdelenie Československa a zmeny v usporiadaní verejnej správy	43
3. Zrušenie národných výborov a vznik okresných a obvodných úradov.....	43
4. Právna úprava sociálneho zabezpečenia	46
5. Zmeny v oblasti práva sociálneho zabezpečenia	49
6. Snahy o zefektívňovanie verejnej správy	51
7. Kreovanie samostatných orgánov verejnej správy v sociálnej oblasti.....	53
8. Zmeny v oblasti sociálneho a zdravotného poistenia	56
9. Vládny projekt „Efektívna, spoľahlivá a otvorená štátna správa“	58

III. Základná charakteristika súčasných orgánov verejnej sociálnej správy	62
1. K vymedzeniu pojmu verejná správa.....	63
2. Rozdelenie verejnej správy	65
3. Aktuálne členenie orgánov verejnej moci.....	66
4. Orgány štátnej správy	67
5. Orgány miestnej štátnej správy	69
6. Územná samospráva	70
7. Zájumová samospráva	71
8. Orgány verejnej správy v sociálnej oblasti na Slovensku.....	71
9. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny.....	73
10. Rozpočtové organizácie ministerstva práce.....	77
11. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny	79
12. Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny	81
13. Sociálne dávky poskytované Úradmi PSVaR.....	83
14. Národný inšpektorát práce	87
15. Sociálna poisťovňa.....	89
16. Poistenia poskytované Sociálnou poisťovňou	90
IV. Sociálna práca v kontexte platnej legislatívnej úpravy	93
1. Zákon o sociálnej práci	94
2. Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce	95
3. Vzťah sociálnej práce a sociálnych služieb	96
V. Sociálna oblasť výkonu verejnej správy.....	100
1. Sociálna správa	100
2. Sociálne služby	101
3. Sociálnoprávna ochrana detí a mládeže a sociálna kuratela	102
4. Rovnosť mužov a žien	104
5. Podporované služby zamestnanosti	105
6. Sociálne orgány na úrovni územnej samosprávy a ich kompetencie.....	106
7. Elektronizácia procesov pri poskytovaní sociálnych služieb	109
8. Inšpekcia v sociálnych veciach	113
Záver.....	115
Literatúra.....	117

Zoznam skratiek

MPSVaR SR – Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

MV SR – Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

Úrad PSVaR – úrad práce, sociálnych vecí a rodiny

Ústava Slovenskej republiky – zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Ústredie PSVaR – Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele – zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon o sociálnych službách – zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

Zákon o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti – zákon č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zoznam obrázkov

Obrázok 1	Jedna z tabuliek Chammurapiho zákonníka.....	12
Obrázok 2	Všeobecný školský poriadok z roku 1774	18
Obrázok 3	Tolerančný patent.....	21
Obrázok 4	Rakúsky občiansky zákonník (ABGB)	26
Obrázok 5	Zákon č. 11/1918 Zb. - tzv. recepčná norma.....	27
Obrázok 6	Košický vládny program.	33
Obrázok 7	Zákon č. 99/1948 Zb. o Všeobecnom národnom poistení.....	35
Obrázok 8	Zákon č. 69/1967 Zb. o národných výboroch.	37
Obrázok 9	Logo Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava, n.o.	42
Obrázok 10	Symbyly reformy verejnej správy z roku 2013.....	59
Obrázok 11	Aktuálne územno-správne členenie SR.	61
Obrázok 12	Členenie orgánov verejnej správy	65
Obrázok 13	Orgány štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti.	72
Obrázok 14	Schéma organizačnej štruktúry MPSVaR SR účinná od 2.2.2023.	76
Obrázok 15	Schéma organizačnej štruktúry Ústredia PSVaR účinná k 1.1.2023	80
Obrázok 16	Schéma organizačného poriadku vybraného ÚPSVaR – Bratislava.....	83
Obrázok 17	Schéma organizačnej štruktúry Sociálnej poisťovne účinná k 1.1.2023.....	90
Obrázok 18	Ciele informatizácie verejnej správy.....	110

Predhovor

Učebný text „Historický vývoj a súčasný stav sociálnej práce vo verejnej správe“ univ. prof. doc. JUDr. Jany Vallovej, PhD. et PhD. a JUDr. Miloša Mrváňa, LL.M. je určený hlavne čitateľom z tzv. pomáhajúcich profesií a vhodne nadväzuje na minulé úspešné publikácie prvej autorky „Správne konanie pre sociálnych pracovníkov“ (2010), v kolektíve autorov „Všeobecné správne konanie“ (2017) alebo odborný príspevok „Verejná správa na Slovensku v čase pandémie“ druhého autora. Poznanie jednotlivých organizácií, subjektov a inštitúcií, ktoré vykonávajú sociálne činnosti je základným predpokladom pre úspešné postupy orientované v prospech klienta. Tento predpoklad sa dotýka najmä študentov sociálnej práce ale aj odborníkov, ktorí sú odkázaní na spoluprácu viacerých kolegov pôsobiacich v iných sociálnych inštitúciách. Potrebujú sa zoznámiť s niektorými súčasťami sociálnej politiky, legislatívnymi predpismi a činnosťami, ktoré vytvárajú predpoklad účinnej sociálnej pomoci a sociálneho zabezpečenia.

Aktuálnosť publikácie podporuje aj fakt, že napriek existujúcej legislatíve a organizačnej výstavbe sociálnych inštitúcií je pri realizovaní sociálnych činností veľa nejasností, ktoré súvisia s neujasnenými kompetenciami, nedostatočnými vedomosťami a zručnosťami jednotlivých aktérov. Tvorcovia publikácie pracovali niekoľko rokov v rôznych subjektoch verejnej správy od okresných úradov až po MV SR. Uvedené skutočnosti sú hlavné dôvody, prečo je predkladaný učebný text tak cenný. Táto kniha si kladie za cieľ prehľadne uviesť do tejto problematiky každého, kto sa chce zorientovať v sociálnej práci vo verejnej správe a poslúži odborníkom v praxi, a tiež študentov sociálnej práce v predmetoch, ako sú dejiny sociálnej práce, verejná správa, správne právo, sociálna politika alebo, a to treba zdôrazniť, aj odborníkom z iných profesií, ktorí v sociálnej sfére pracujú.

prof. PhDr. Michal Oláh, PhD.

prorektor pre pedagogickú činnosť – sociálna práca

Úvod

Verejnú správu tvorí množstvo rôznorodých inštitúcií, úradov a orgánov na miestnej, regionálnej a celoštátnej úrovni a spolu s verejnoprávnymi inštitúciami zabezpečujú plnenie verejných úloh. Štátne orgány, samosprávne úrady a subjekty verejného a súkromného práva vykonávajú verejnú správu na základe zákonného splnomocnenia a v rozsahu im vymedzenej pôsobnosti a v rámci zákonom delegovaných právomoci.

Orgány verejnej správy podliehajú meniacim sa ideologickým, filozofickým a politickým konceptom a svojim fungovaním musia reflektovať aktuálne požiadavky na riadenie a stanovené ciele. Zároveň však musia poskytovať občanom pomoc, podporu a ochranu v prípadoch porušenia ich garantovaných práv a slobôd. V sociálnej oblasti sa orgány verejnej správy sústreďujú na identifikáciu a riešenia sociálnych problémov, prevenciu sociálnych problémov, stimulovanie sociálnej kohézie a tiež poskytovanie sociálnych služieb a poradenstva.

Víziou verejnej správy na Slovensku v jej všetkých oblastiach a úsekoch je proklientsky orientovaná, transparentná organizácia orgánov štátu a samosprávy, poskytujúca svoje služby rýchlo, efektívne a kvalitne, v záujme podpory udržateľného rastu, tvorby pracovných miest a sociálnej inklúzie. Hlavnou snahou je modernizácia štátu pre všestranný rozvoj spoločnosti, ktorá vychádza z členstva SR v EÚ s cieľom zabezpečenia vyváženého stavu medzi spoločnými záujmami EÚ, jej členskými štátmi a národnými záujmami Slovenska.

Autorov viedla k spracovaniu publikácie potreba komplexného spracovania problematiky postavenia a fungovania orgánov verejnej správy, ktoré sú vecne príslušné konať a rozhodovať v sociálnych veciach. Publikácia zachytáva historický kontext vývoja orgánov verejnej správy v sociálnej oblasti, ale zameriava sa aj na aktuálnu problematiku kreovania inšpekčných orgánov v sociálnych veciach, ktorých vytvorenie bolo v čase prípravy publikácie realizované a do praxe implementované zákonom č. 345/2022 Z. z. o inšpekcii v sociálnych veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákon po schválení Národnou radou Slovenskej republiky nadobudol účinnosť dňa 1. novembra 2022. Vládnym návrhom zákona sa novo kreuje právna úprava inšpekcie v sociálnych veciach, ktorou bude dozor nad dodržiavaním osobitných predpisov v oblasti sociálnych vecí dozorovanými subjektami a vyvodzovanie zodpovednosti za porušenie týchto povinností. Právna úprava vytvorila právne podmienky na realizáciu reformy dohľadu nad sociálnou starostlivosťou a zabezpečenie infraštruktúry pre jej

implementáciu s cieľom vytvoriť funkčný systém správneho dozoru a tým prispieť k posilneniu efektívnosti a kvality sociálnej pomoci poskytovanej v rámci práva sociálneho zabezpečenia.

Význam verejnoprávnych inštitúcií, ktoré plnia svoje úlohy v sociálnej oblasti, mimoriadne vzrástol v ťažkom období pandémie, ktorá na dlhé obdobie paralyzovala a aj v súčasnosti ochromuje celý svet. Infekčné ochorenie COVID-19 vyvolané koronavírusom SARS-CoV-2 postavilo ľudstvo pred bezprecedentnú situáciu, ktorá si vyžadovala spoluprácu všetkých ľudí. Osobitne bola dôležitá kooperácia všetkých štátnych, samosprávnych a verejnoprávnych inštitúcií a ich zamestnancov na medzinárodnej úrovni, ktorá mala zabezpečiť koordinované postupy s cieľom zamedziť šírenie ochorenia medzi najzraniteľnejšími členmi populácie.

Pandémia COVID-19 zasiahla celé spektrum sociálneho života globálnej spoločnosti. Sociálni pracovníci boli počas najťažšieho obdobia pandémie postavení do „prvej línie“ boja s týmto ochorením a museli sa vysporiadať s výzvami a otázkami, ktoré pred nimi v celosvetovom rozsahu riešené neboli. Počas ťažkých období a rýchlych spoločenských zmien poskytovali jednotlivcom psychosociálnu podporu a pomoc s využitím moderných informačno-komunikačných prostriedkov, na ktorých využívanie sa museli v krátkom čase adaptovať. Pritom sociálni pracovníci a asistenti sociálnej práce museli byť profesionálne a eticky senzitívne nápomocní pri zvládaní negatívnych dopadov pandémie. Sociálna práca dostala osobitnú hodnotu a spoločenské vnímanie, pretože jej realizátori a poskytovatelia boli v období pandémie viac ako kedykoľvek predtým preťažení, unavení a ohrození syndrómom vyhorenia.

Prínos orgánov realizujúcich svoju pôsobnosť v sociálnych veciach je významný aj v boji proti dezinformáciám a falošným správam, ktoré sa extrémne rýchlo šíria na sociálnych sieťach a ohrozujú duševné zdravie jednotlivcov, ktorí sú náchylní uveriť nepravdivým a skresleným informáciám. Ako vyplýva zo Stanoviska k etickým otázkam sociálnej práce počas pandémie koronavírusu a ochorenia COVID-19 Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce, v období pandémie je celostný prístup ku klientom ešte naliehavejší. Sociálne problémy bývajú veľmi úzko spojené s rizikom ohrozenia zdravia, izoláciou dôsledkom epidemiologických opatrení, psychickou nepohodou, strachom, podráždenosťou alebo prejavom rizikového správania. Od sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce sa očakáva intenzívnejšia psychosociálna podpora klientov, konzultácie s odborníkmi z iných

pomáhajúcich profesií, resp. ich distribúcia k nim, s hlavným cieľom hľadať účinné stratégie a efektívne intervencie, ktoré prispievajú ku kvalite sociálnych služieb a sociálnej práce.¹

Mimoriadny význam má sociálna práca počas pandémie aj v marginalizovaných skupinách obyvateľov, kde sa pracovníci sociálnych orgánov štátu a samospráv alebo Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity aktívne podieľali na testovaní obyvateľov, upozorňovali osoby s pozitívnym testom na dodržiavanie karantény alebo monitorovali zdravotný stav a potreby rómskych obyvateľov v domácej izolácii, čím významne prispievali k zmierneniu dopadov pandémie v týchto skupinách obyvateľstva.

Geopolitické dôsledky pandemickej krízy budú dlhodobé a pociťia ich obyvatelia vo všetkých sociálnych a spoločenských aspektoch. Najdôležitejším odkazom krízy spôsobenej koronavírusom je nutnosť obnovovania sebestačnosti národných štátov. Je jasné, že súčasná megakríza ešte vyostří súboj „umierajúceho“ globalizmu a do popredia sa derúceho suverenizmu štátov.

Pri dokončovaní publikácie zasiahla celý svet ďalšia kríza, keď vypukol ozbrojený vojenský konflikt na Ukrajine, ktorého dôsledkom bol kontinuálny nápor na sociálnych pracovníkov. Bez možnosti oddychu z čias pandémie poskytlí títo ľudia pomocnú ruku prvým utečencom z vojnou zmietaného územia, a to bez nároku na odmenu. Migračná kríza spojená s masívnym útekem obyvateľov z ukrajinských miest poukázala na potrebu maximalizovať aj schopnosť obrany štátu a jeho hraníc.

Štát sa aktuálne musí urýchlene vyrovnáť s novou výzvou, ktorá v novodobej histórii Európy nemá obdobu. Sociálna solidarita voči utečencom sa prejavuje od prvých dní po vypuknutí konfliktu, keď dobrovoľníci pomáhali na hraniciach s Ukrajinou prakticky 24 hodín denne, a to bez adekvátnej pomoci od štátu a jeho orgánov, ktoré na vzniknutú situáciu neboli schopné primerane reagovať. Vývoj vojnového konfliktu nie je možné predpovedať, avšak už teraz je jasné, že sociálna práca v posledných rokoch nadobúda nový význam a čelí novým výzvam.

Víziou sociálnej práce je rešpektovať česť a dôstojnosť každého jednotlivca a verejnoprávne orgány, ktoré ju zabezpečujú, musia byť spôsobilé pružne, rýchlo a efektívne reagovať na rýchlo sa meniace spoločenské podmienky. Byrokratický aparát nesmie byť brzdou pre poskytovanie sociálnych služieb a sociálnej pomoci, ale musí tvoriť procesne riadený koherentný celok umožňujúci jednotlivcom alebo skupinám osôb domôcť sa svojich sociálnych práv a zabezpečujúci ochranu sociálneho postavenia všetkých občanov štátu.

¹ Pre viac informácií pozri: <<http://socialnapraca.sk/stanovisko-k-etickym-otazkam-socialnej-prace-pocas-pandemie-koronavirusu-a-ochorenia-covid-19/>>.

Aktuálne spoločenské krízy nastavujú pomyselné zrkadlo fungovaniu štátnych a samosprávnych orgánov špecializovaných na sociálnu oblasť. Ich vývoj musí byť determinovaný týmito skúsenosťami a odbornými poznatkami s cieľom neustáleho zlepšovania ich fungovania v kontexte medzinárodnej spolupráce štátov Európy.

I. Historický vývoj sociálnej práce na Slovensku

Sociálna práca predstavuje vednú disciplínu, ktorá má multisektorový rozsah a zaoberá sa príčinami, následkami a samotnými riešeniami sociálnych problémov jednotlivcov alebo skupín obyvateľstva. Ide zároveň o profesiu, ktorá sa realizuje v situáciách, kedy je sociálne postavenie jednotlivca alebo komunity potrebné zmeniť, upraviť alebo rozvíjať. Sociálna práca uznáva vzájomnú závislosť historických, sociálno-ekonomických, kultúrnych, politických a osobných faktorov, ktoré predstavujú možnosti alebo sú naopak prekážkou pre ľudské blaho a rozvoj.

Praktický výkon sociálnej práce môže byť realizovaný individuálne, prostredníctvom dobrovoľných organizácií, ale aj na základe inštitucionálneho rámca definovaného právnymi normami. Z pohľadu efektívnosti, stability a kontinuity zabezpečovania sociálnych služieb sa jednoznačne ukázalo, že ich realizáciou je potrebné poveriť štát, samosprávu a verejnoprávne inštitúcie.

Historický vývoj sociálnej práce a orgánov, ktoré ju v praxi poskytujú, bol náročný a dlhodobý, pričom prebieha kontinuálne aj v súčasnosti, a to najmä v súvislosti s novými celospoločenskými výzvami, pred ktoré je ľudstvo postavené a musí im čeliť. Sociálna práca sa stala etablovanou disciplínou až v 20. storočí. Dnes má svoj etický kódex, metodiku práce s klientom, formálne spôsoby výuky a je finančne a organizačne naviazaná primárne na štátnu správu.

Sociálna správa a orgány, ktoré zabezpečujú jej výkon, vo význame ako ich poznáme dnes, prešli dlhým a náročným vývojom, ktorý bol ovplyvňovaný spoločenskými, politickými, náboženskými a filozofickými názormi. Profilovanie orgánov sociálnej správy je aj v súčasnosti mimoriadne dynamické s cieľom prispôbiť svoju činnosť požiadavkám modernej spoločnosti. Súčasná sociálna práca skúma a v praxi rieši širokú škálu sociálnych problémov týkajúcich sa najrôznejších skupín ľudí. Využíva na to mnoho pomerne všeobecných prístupov, ktoré rovnako používajú prakticky všetci sociálni pracovníci. (Timms, 2018)

Odlišnosť orgánov sociálnej správy od iných odborov štátneho a samosprávneho aparátu je determinovaná ich genézou a povahou a je symbiózou súkromnej a verejnej správy, ktorá vznikla zdola, zo sociálnej potreby jedných a zo strachu zo sociálneho napätia druhej skupiny obyvateľstva. Pochopenie historického vývoja orgánov sociálnej správy je fundamentálnym predpokladom pre stanovenie aktuálnych úloh a cieľov štátu v oblasti poskytovania služieb

ohrozeným alebo vyčleneným skupinám obyvateľov odkázaným na pomoc zo strany príslušných inštitúcií.

Špecifickosť vývoja správy v oblasti sociálnej práce a sociálneho zabezpečenia na území Slovenska bola dôsledkom meniacich sa štátnych doktrín a zriadení, ktoré pod vplyvom filozofických a politických ideológií formovali inštitúcie zabezpečujúce podporu a starostlivosť o najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva. Poznanie samotnej genézy sociálnej správy na Slovensku umožní študentom lepšie pochopiť dôvody, kvôli ktorým sa diali jednotlivé zmeny v systéme poskytovania sociálnej pomoci v záujme zvýšenia ich efektívnosti a adresnosti.

1. Riešenie sociálnych problémov v období staroveku

Ľudstvo už od dôb, kedy začínajú vznikať prvé sociálno-spoločenské usporiadané útvary oddelené od pôvodného rodového systému, rieši sociálne otázky jednotlivcov a skupín, ktoré vznikajú v dôsledku rôznych životných alebo celospoločenských zmien. V starovekých časoch ešte neexistovali ucelené sociálne doktríny a sociálna práca a myslenie boli nesystematické a neorganizované. Polyteistické náboženstvá a ich božstvá boli podľa názoru vtedajších ľudí zdrojom všetkých, a teda aj sociálnych zmien, pričom názory bohov boli tlmočené ústami absolutistických panovníkov.

Vychádzajúc z prvých dobových zákonov a kódexov boli vznikajúce mestské štáty v dôsledku zvyšujúcej sa populácie a jej hierarchického usporiadania povinné vytvárať a zabezpečovať podmienky pre zlepšenie postavenia a života osôb, ktoré neboli schopné sami sa uživiť alebo sa ocitli v iných sociálnych problémoch. Medzi najvyspelejšie územné, administratívne a kultúrne celky obdobia staroveku patrila Babylonská ríša, staroveké Grécko a Rímska ríša. (Jonák, 2011)

Obrázok 1 Jedna z tabuliek Chammurapiho zákonníka

Zdroj: <<https://www.britannica.com/topic/Code-of-Hammurabi>>.

Medzi riekami Eufrat a Tigris, na území Mezopotámie, vznikla zhruba 2000 rokov pred naším letopočtom Babylonská ríša. Jedným z jej najvýznamnejších panovníkov bol Chammurapi, ktorého zákonník vytesaný do kameňa klinovým písmom sa

zarad'uje medzi najstaršie zákony histórie ľudstva. Popri všeobecnom pravidle „oko za oko, zub za zub“ tento kódex priznával vojnovým veteránom právo na prídely pôdy, ktoré by im umožňovali dožitie v pokoji pri poľnohospodárskej činnosti. Tretinu z tohto prídely dostávali aj vdovy a siroty padlých bojovníkov. (Tokárová, 2003)

Medzi najvyspelejšie spoločenské útvary vznikajúce v staroveku patrili grécke mestské štáty, tzv. polis. Na riešenie sociálnych otázok, ale aj ďalších problémov súvisiacich s riadením celku, bolo v týchto útvaroch vytvorených niekoľko nástrojov sociálnej politiky a sociálnej starostlivosti. Zákony a zvyky gréckych polis však mali zabezpečovať najmä verejné služby priamo súvisiace s činnosťou úradov, bezpečnostných zložiek a spravodlivosti, reguláciou trhu s obilím a najmä s obranou samotného mestského štátu. Medzi najdôležitejšie opatrenia v sociálnej oblasti možno zaradiť poskytovanie finančných prostriedkov vo forme penzie pre siroty, vojakov alebo vytvorenie finančných zdrojov určených na nákup jedla pre osoby žijúce pod úrovňou životného minima. K určitému vyrovnávaniu sociálnej nerovnosti dochádzalo aj vo forme finančných náhrad za ušlý zisk občanom, ktorí sa zúčastňovali na výkone verejnej správy a na politickom živote mesta. Všetky sociálne benefity prináležali iba slobodným občanom, nie otrokom. (Tomeš, Šámalová, Koldinská, 2020)

Zvýhodňovanie vlastných slobodných občanov bolo charakteristické aj pre staroveký Rím. Rímsku republiku vystihovalo, že v nej paralelne fungovali štátne, súkromné ale aj svojpomocné formy sociálnej pomoci a starostlivosti. Poskytovalo sa bezplatné jedlo, vstupné do divadla a pod. Osobitnou črtou tohto zriadenia bolo vyplácanie finančných dávok bohatými obyvateľmi chudobným jednotlivcom za ich formálnu podriadenosť. Prostredníctvom rôznych záujmových združení remeselníkov alebo živnostníkov a iných účelovo zriadených „právnických osôb“ sa Rímska republika snažila riešiť sociálne problémy slobodných obyvateľov ale aj drobných roľníkov. (Jonák, 2011)

Pre všetky nástroje sociálnej pomoci v starovekom Grécku a Ríme bolo charakteristické, že na ich získanie nebol právnych nárok. Poskytovali sa iba slobodným občanom, ktorých počet bol menší ako množstvo neslobodných obyvateľov. Najväčším problémom danej doby bolo otroctvo, do ktorého sa dostávali okrem vojnových zajatcov aj občania, ktorí nedokázali splácať svoje vlastné dlhy. (Kratochvílová, 2013)

Z pohľadu územia dnešného Slovenska treba poukázať na „absenciu staroveku“, a na deficit alebo neprítomnosť vyvinutejších kultúr, ktoré by vytvárali spoločenské zriadenia s vlastnými vyspelejšími právnymi alebo sociálnymi systémami. Z praveku obyvateľstvo nášho územia vstúpilo medzi 8. – 12. storočím s príchodom kresťanstva rovno do stredoveku, pretože až vtedy sa splnili historicko-teoretické podmienky charakterizujúce včasný stredovek.

2. Sociálna práca v stredoveku

Prvopočiatky sociálnej práce na území Slovenska siahajú do obdobia stredoveku a sú úzko späté s pôsobením kresťanskej cirkvi, ktorá prostredníctvom kláštorov, rehoľníkov a dobrovoľníkov vykonávala rôzne typy starostlivosti o chudobných, chorých, deti a starších ľudí. Myšlienky vzájomnej sociálnej pomoci a súdržnosti vychádzali z Biblie, ktorá na mnohých miestach vyzdvihuje požiadavku ľudskosti a humánosti medzi veriacimi ale aj vo vzťahu k všetkému živému. (Brnula, 2018)

Tento úsek dejín je tiež spojený s mnohými globálnymi problémami, pandémiami, vojnami, hladomorom či prírodnými katastrofami, na ktoré vtedajšie cirkevné spoločenstvo reagovalo vytváraním kláštorných nemocníc a útulkov. Viacero skupín obyvateľstva, medzi ktoré patrili siroti, vdovy a rodiny s viacerými deťmi, zmrzačení ľudia, či ľudia zasiahnutí živelnými pohromami alebo úmrtím hlavy rodiny, bolo v tejto dobe sociálne ohrozených, pričom im pomoc nedokázala zabezpečiť ani ich najbližšia rodina, ale boli odkázaní na pomoc od druhých. Rozvíjala sa najmä terénna sociálna práca a charitatívna starostlivosť, pričom sa vykonávala na laickej úrovni. (Tokárová, 2003)

Poskytovanie služieb bolo prednostne zabezpečené tým obyvateľom, ktorí sa na ich prevádzke a fungovaní podieľali určitými príspevkami alebo darmi. Môžeme hovoriť o prvých formách príspevkov do sociálneho systému, aj keď išlo o veľmi zjednodušenú formu dotovania systému sociálneho zabezpečenia. Všetky miesta vo vtedajších nemocniciach tak neboli určené len pre chudobných, ale prednostne boli určené pre tých, ktorí mali tzv. nadačný nárok, a teda poskytovali zariadeniu dary alebo mu odkázali svoj majetok. Tieto zariadenia boli zvýhodňované nielen cirkvou, ale aj vlastníkmi daného územia, takže mali zaručené právo k výberu daní z darov a získavali aj finančný podiel zo súdom uložených pokút. (Oláh, Schavel 2006)

Ďalšou uprednostňovanou skupinou obyvateľov vo vzťahu k vtedajším sociálnym domovom boli osoby, ktoré priamo prispievali na ochranu a hospodársky rozvoj štátu. Išlo o vojakov, resp. o výsluhových vojakov a ich najbližších rodinných príslušníkov, ktorí sa ocitli v sociálnej núdzi. Ich význam si uvedomovali aj bohatí obyvatelia, ktorí si prostredníctvom vojenskej sily mohli zabezpečiť ochranu svojich majetkov a najmä svojich životov. Sociálne benefity vojakov mali mať motivačný charakter vo vzťahu k službe pre ozbrojené zložky, ktoré v mnohých prípadoch nasadzovali životy svojich vlastných bojovníkov na ochranu individuálnych záujmov bohatých obyvateľov.

Sociálna práca bola v tomto období na území Slovenska ovplyvňovaná najmä laickou opaterou, charitatívnou opaterou a v menšej miere medicínou. Zásadný bol rozvoj sociálnej práce v teréne. Územie dnešného Slovenska patrilo medzi hospodársky menej rozvinuté súčasti Rakúsko-Uhorska, a preto bol záujem štátu o podporu tohto územia v sociálnej oblasti minimálny. Možno aj to bolo príčinou ešte väčšej zomknutosti obyvateľstva a vytvorenia základov pre občiansku a komunitnú sociálnu prácu medzi obyvateľmi nášho územia.

3. Koniec stredoveku a význam meštiactva vo vzťahu k sociálnej práci

Postupný nárast počtu obyvateľov a ich sústredenie sa vo väčších mestách spôsoboval, že cirkevné inštitúcie už nedokázali zabezpečiť starostlivosť pre všetkých a v mnohých prípadoch sa stávalo, že ich preexponovanosť spôsobovala nedostupnosť sociálnych a zdravotných služieb. Liečenie a starostlivosť o klientov bola v týchto zariadeniach vykonávaná na amatérskej úrovni, prakticky bez vzdelania.

Situáciu boli nútené riešiť obce a neskôr aj veľké aglomerácie, v ktorých sa koncentrovalo obyvateľstvo rôznych spoločenských vrstiev.² Postupne sa do popredia dostávala nová vrstva obyvateľstva, tzv. meštianstvo³. Zámožní obyvatelia miest spočiatku supľujú úlohy štátu a vyvíjajú filantropickú činnosť, podporujú sociálne slabších prostredníctvom finančnej podpory nemocníc, špitálov a útlukov. Ich motivácia zrejme spočívala v snahe začleniť do produktívneho života čo najväčší počet obyvateľov, ktorí mohli vytvárať hodnoty pre spoločnosť, a teda aj pre vyššie vrstvy obyvateľstva. Už vtedy si bohatší obyvatelia uvedomovali problémy spojené s chudobou, žobraním, šírením chorôb a nebezpečných kriminálnych aktivít tých, ktorí by sa snažili svoju nechúlostivú životnú situáciu riešiť radikálne. (Tuhrinská, 2012)

Začína fungovať dualizmus v poskytovaní sociálnej pomoci, keď cirkevné inštitúcie dopĺňajú svojou činnosťou ústavy dotované svetskými úradmi. Vo vzájomnej korelácii tak fungujú sociálne služby poskytované cirkvou a tiež ustanovizne, na ktoré prispievali štátne orgány. Nezanedbateľnú úlohu na seba berú jednotlivci, resp. skupiny jednotlivcov, ktorí sa

² Nežiadúcim javom stredovekých miest bolo žobranie. Koncentrácia osôb odkázaných na tento spôsob zaobstarávania obživy bola väčšia v závislosti o veľkosti mesta. Keďže išlo o jav, ktorý bol pre zvyšok spoločnosti obťažujúci, používali mestá proti žobrákom rôzne represívne prostriedky, prostredníctvom ktorých chceli túto vrstvu obyvateľstva z miest odstrániť.

³ Pojem meštianstvo vznikol v stredovekom Francúzsku, kde označoval obyvateľa opevneného mesta. Jeho podtext sa stal dôležitým v 18. storočí, keď stredná trieda profesionálov, výrobcov a ich literárnych a politických spojencov začala vyžadovať vplyv v politike zodpovedajúci ich ekonomickému postaveniu. Pre viac informácií pozri: <<https://delphipages.live/sk/zmiesany/bourgeoisie>>.

organizujú do rôznych skupín a združení, väčšinou na dobrovoľnej báze v snahe pomôcť zraniteľnej vrstve obyvateľov.⁴ (Brnula, Kusin, 2013)

Pre väčšie mestá bola situácia s poskytovaním sociálnych služieb na báze dobrovoľnosti neudržateľná, a preto suplovali sociálnu starostlivosť pre sociálne odkázaných tak, že finančne podporovali zdravotnícky personál a opatrovníkov pre siroty, chorých a bezvládných. Toto riešenie malo zabezpečiť väčšiu motiváciu ľudí, ktorí mali záujem starať sa o sociálne odkázanú časť obyvateľstva a zároveň im to malo umožniť venovať sa sociálnej činnosti plnohodnotne, bez potreby zabezpečovania vlastnej obživy ďalším zamestnaním. (Wollmann, Koprić, Marcou, 2016)

Súčasťou týchto služieb bola aj možnosť využitia kúpeľnej starostlivosti, ktorú mestá poskytovali vo forme prístupu k ohriatej vode v pravidelných intervaloch, kedy sa mohli sociálne odkázaní jednoducho umyť a tiež im bola poskytovaná základná lekárska starostlivosť. Uvedeným opatrením sa obyvateľstvo chránilo pred šírením nebezpečných prenosných chorôb, ktoré by mohli zasiahnuť aj bohatšiu časť populácie. Solidárnosť bohatších vrstiev obyvateľstva tak mala v mnohých aspektoch egocentrické prvky, keď hlavným cieľom nebola nezištná pomoc sociálne slabším, ale primárne snaha o ochranu vlastných majetkov, statkov, zdravia a životov. (Krakešová, Kodymová, Brnula, 2019)

Vplyv viery a náboženstva v oblasti poskytovania sociálnych služieb bol citelný aj v neskoršom stredoveku. Vznikajú rozmanité spolky žien, ktoré boli nábožensky založené a na báze dobrovoľnosti sa rozhodli žiť životným štýlom mníšok, avšak bez zloženia mníšskeho alebo rehoľného sľubu. Ich starostlivosť bola zameraná na siroty, deti, ktoré opustili ich rodičia, aj o chorých či invalidov. Keďže za svoju činnosť tieto dobrovoľníčky nedostávali žiadnu finančnú odmenu, ich fungovanie a práca boli podmienené darmi od bohatších obyvateľov mesta.⁵

⁴ Zrejme k jedným z najstarších útulkov pre starých ľudí na Slovensku patrí trnavská Útulňa pre práce neschopných starcov, ktorá existovala už v roku 1363. Je pravdepodobné, že základňa tejto občianskej útulne vznikla krátko po nadobudnutí mestských práv mesta Trnava. Umiestnená bola v bývalom kláštore pri kostole sv. Heleny. Útulňa poskytovala zaopatrenie pre starých ľudí oboch pohlaví až do ich smrti. Svoje služby poskytovala predovšetkým opusteným chudobným starým ľuďom, a to takmer 600 rokov. V Trnave fungovalo aj tzv. xenodochium, ktoré bolo vytvorené v Kostole sv. Heleny a slúžilo ako sociálno-charitatívne zariadenie a prispievalo k starostlivosti o chorých a hendikepovaných obyvateľov.

Pre viac informácií pozri: <<http://trnava.grkatba.sk/chram/>>.

⁵ Krátkodobý útľm činnosti cirkevných opatrovateľských a sociálnych služieb spôsobili husiti a ich vojenské výpady. Husiti známi svojou kritikou cirkvi a jej fungovania bojovali proti všetkým jej prejavom, čo v konečnom dôsledku spôsobilo aj obmedzenie poskytovania sociálnych služieb pre najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva. Pre viac informácií pozri: <<https://muzeumcervenyklaster.sk/o-klastore/dejiny-klastera/>>.

Paralelne tak fungovali rôzne systémy poskytovania sociálnych služieb pod vedením cirkvi, miest ale aj rôznych združení remeselníkov a profesijných spoločností, ktoré sa starali o svojich členov a o ich rodinných príslušníkov.

Na konci obdobia stredoveku začínajú najmä v rozvinutejších oblastiach vznikať cechy a spolky, ktoré združovali obchodníkov, remeselníkov, tovarišov a učňov a postupne vytvárali prvé formy súkromnej sociálnej správy. Ich cieľom bolo zabezpečiť sociálnu stabilitu pre svojich členov a ich rodinných príslušníkov, ktorí boli ohrození rizikom krachu, zranenia s trvalými následkami alebo iných závažných chorôb a kvôli nim by nedokázali vykonávať svoje remeslá. (Mátel, 2019)

Cechové artikuly⁶ stanovovali jednotné postupy pri zabezpečení vzájomnej sociálnej pomoci, resp. sociálnych služieb pre členov, napr. pri zabezpečení pohrebu, finančnej podpore pri úraze alebo invalidite, či pri správe spoločnej cechovej pokladnice.⁷ Vytvárali tak nový typ právneho systému so špecifickými prvkami a črtami.

Význam novovznikajúceho sociálneho systému spojeného s činnosťou profesijných združení spočíval najmä v tom, že okrem prvkov obchodného, finančného a hospodárskeho práva obsahovalo aj základné inštitúty pre právo sociálneho zabezpečenia. Na základe uvedeného možno konštatovať, že zrod odborov má svoje korene v stredovekom tovarištvu, avšak reálne odbory vznikajú až so vznikom moderného priemyslu v 19. storočí. (Wollmann, Koprić, Marcou, 2016)

⁶ Obsahoval výpočet práv a povinností príslušníkov cechu, zásady ich vzájomných vzťahov, zvyklosti v súkromnom, cechovom i verejnom živote, výšku rôznych poplatkov, platov, cien výrobkov, podmienky, za ktorých sa mohol tovariš uchádzať o pozíciu majstra a ďalšie reálie, súvisiace s vnútorným životom cechu. Artikuly symbolizovali legálnosť, česť a tradície cechu.

Pre viac informácií pozri: <<https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/cechove-artikuly/>>.

⁷ Keďže Slovensko patrilo medzi remeselnícky menej rozvinutú oblasť, prvé stredoveké združenie obchodníkov, nazývané aj glida, na našom území vzniklo v Košiciach v roku 1446.

3. Zmeny v sociálnom systéme za vlády Márie Terézie⁸

Obrázok 2Všeobecný školský poriadok z roku 1774

Zdroj: <<https://www.habsburger.net/en/chapter/maria-theresa-and-her-reforms>>.

Významným sociálnym problémom sa postupne stávalo množstvo nezaopatrených detí a sirôt, ktoré svojich rodičov stratili v rôznych bitkách, vojnách alebo v dôsledku chorôb a nákaz. Absentujúci systém starostlivosti o tieto siroty vybudovala Mária Terézia, ktorá zaviedla aj nový školský systém umožňujúci vzdelávanie detí a ich praktickú prípravu na výkon remesla alebo inej pracovnej činnosti.⁹ Pre odkázané deti sa budujú tzv. nálezince¹⁰, ktoré im poskytnú prvotnú starostlivosť, ošatenie a jedlo. (Stollberg-Rilinger, 2022)

Mária Terézia sa snažila posilniť aj starostlivosť o šľachtické, meštiacke siroty ale aj osirelé deti poddaných, keď zvýšila kontrolu nad postupmi poručníkov

týchto detí. Štátna moc bola posilnená aj v oblasti kontroly nad vzdelávaním detí bez rodičov. Cieľmi uvedených zmien bolo jednak zabezpečiť starostlivosť o deti, ktoré z rôznych príčin

⁸ Dodnes je z viacerých dôvodov považovaná za jednu z najvýznamnejších vladárskych osobností 18. storočia. Zdedenú Habsburskú ríšu počas svojej vlády dokázala vymaniť z hospodárskeho a spoločenského úpadku a premenila ju na silný centralizovaný štát, ktorý sa stal jednou z rozhodujúcich veľmocí na európskom kontinente.

⁹ Mária Terézia býva nesprávne označovaná za panovníčku, ktorej sa pripisuje zavedenie povinnej školskej dochádzky. Aj keď jej vplyv v oblasti šírenia vzdelanosti je nezanedbateľný, Ratio educationis, ako prvý školský poriadok pre školy v Uhorsku, bol prijatý až za vlády Jozefa II., syna Márie Terézie. Je však potrebné doplniť, že práce na tomto dokumente začali už za vlády Márie Terézie.

¹⁰ Pre siroty a opustené deti sa za vlády Jozefa II. zriadujú tzv. Findelhaus, ktoré poskytovali pomoc aj tehotným slobodným matkám ako ich prvé útočisko a zároveň pôrodnice.

stratili svojich rodičov, ale zároveň bolo jej snahou zabezpečiť dlhodobý a stabilný systém príjmov pre zemepánov a majetných obyvateľov aj v budúcnosti.¹¹

Mária Terézia povýšila otázku ústavnej starostlivosti o osirelé deti na politickú a celouhorskú záležitosť. Prvotným zámerom Márie Terézie, podobne ako v prípade rakúskych sirotincov, bolo poskytnúť deťom základné vzdelanie, náboženskú výchovu a povinnou prácou v manufaktúre v nich vypestovať pracovné návyky. (Liška, 2009)

V tejto súvislosti je však nutné konštatovať, že písomných zmienok o inštitútoch, ktoré sa mali starať o opustené deti, je veľmi málo. Ide o dôsledok národnostného útlaku, pod ktorým bolo v časoch Rakúsko-Uhorska územie nášho štátu a dnešného Česka. Tomuto tlaku podliehalo vzdelávanie, sociálna politika a aj samotná výchova detí bez rodičovskej opatery. Tvorba charitatívnych ústavov a systematická práca so sociálne odkázanými neboli predmetom záujmu politických a spoločenských špičiek v rámci Uhorska. Sociálnoprávne inštitúty ochrany osôb v núdzi sa preto na území dnešného Slovenska rozvíjali len veľmi pomaly a oneskorene vo vzťahu k vyspelejšej časti Európy.

4. Snahy panovníčky o riešenie sociálnych problémov obyvateľstva

Medzi prvé akty Márie Terézie, ktorými sa snažila riešiť sociálne problémy najmä v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti, bolo prijatie kráľovského patentu. Jeho cieľom bolo zaviazat' obce, resp. spolky obcí, tzv. obvody, k vytváraniu špitálov, ktoré poskytovali základnú zdravotnú starostlivosť. Základom ústavnej starostlivosti boli špitály určené pre všetky kategórie odkázaných osôb, ktoré vo väčšine prípadov poskytovali veľmi nízku úroveň zaopatrenia.

Rozširujúce kapacity nemocníc si vyžadovali zvýšenú mieru hygieny s cieľom zamedziť šíreniu prenosných chorôb. Mnohé zariadenia, ktoré nespĺňali stanovené štandardy, boli postupne zrušené, prípadne dochádzalo k ich modernizácii a renovácii. Panovníčka šírila osvetu aj v oblasti hygieny a za jej vládnutia bol vytvorený Generálny zdravotný poriadok¹², ktorého účelom bolo kreovanie štátnych orgánov s kompetenciami na vykonávanie regulovaného

¹¹ Kľúčovú úlohu vo vzťahu k definovaniu rodičovskej starostlivosti a fundamentálne základy občianskeho a rodinného práva položil Občiansky zákonník z roku 1811 (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch), ktorý definuje rodinu (§ 40), manželstvo (§ 44), práva a povinnosti rodičov a detí (§ 137 a nasl.), poručníctvo (§ 189 a nasl.), ako aj ďalšie základné prvky dedičského, vecného a záväzkového práva. Pre viac informácií pozri:

<<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna>>.

¹² Pozostával z dvoch častí: prvá časť obsahovala opis činností a povinností jednotlivých zdravotníckych pracovníkov, druhá sa zaoberala zabezpečením ochrany proti epidémiám, karanténymi a kontumačnými stanicami, ako aj povinnosťami zdravotníkov počas morovej nákazy.

Pre viac informácií pozri: <<https://beliana.sav.sk/heslo/generalny-zdravotny-poriadok>>.

dozoru nad dodržiavaním hygienických štandardov v rôznych zdravotníckych zariadeniach. Išlo o prvé preventívne opatrenia na zabránenie šírenia rôznych nákazlivých chorôb a vzniku epidémií. (Padover, 1967)

Povinnosť poskytovať sociálnu pomoc a starostlivosť sa postupne prenáša aj na menšie mestá a obce, ktoré si budujú ústavy pre chudobných ľudí. Ich vedením boli poverení volení členovia z obyvateľstva a táto činnosť bola považovaná za výkon verejnej funkcie, čo so sebou nieslo aj značné kompetencie a oprávnenia.

Žobranie bolo už v týchto dobách považované za nežiadúci jav a žobráci predstavovali potencionálne nebezpečenstvo pre spoločnosť, nakoľko tu bola zvýšená hrozba vzniku kriminálnych živlov. Hoci Mária Terézia za svojho panovania nevydala zásadné právne akty, ktoré by upravovali verejné žobranie, spoločenské predsudky stavali žobrakov do pozície možných páchatel'ov trestných činov. Aj napriek tomu, že sa stredoveké štáty a ich vládcovia snažili prijímať opatrenia, aby sa tieto vrstvy ľudí zdržiavali vo svojej domovine a neprechádzali za hranice iných krajín, pravidlá a zákazy sa často porušovali. Sankčné opatrenia voči tejto vrstve obyvateľstva sa však v mnohých prípadoch míňali účinku a snaha o vysporiadanie sa spoločnosti so žobraním je aktuálna aj v súčasnosti. (Padover, 1967)

Panovníčka sa snažila sociálnu starostlivosť o túto vrstvu obyvateľstva zmeniť. Pod záštitou štátu vznikajú dobročinné inštitúcie a začína sa zber údajov o chudobou postihnutých obyvateľoch tak, aby im mohla byť pomoc poskytovaná adresne. Pre neprispôsobivých obyvateľov boli neskôr zriaďované tzv. robotárne, ktorých úlohou bola prevýchova žobrakov a ich opätovné začlenenie medzi pracujúcich. V nich žili pod neustálym dozorom a dostávali skromné zaopatrenie, všetky práceschopné osoby museli pracovať. Chudobinská starostlivosť išla ruka v ruku s disciplinizáciou spoločnosti a represiou tých, ktorým bola sociálna pomoc odmietnutá. (Matoušek, 2007)

Mária Terézia nastavila svojimi reformami procesy smerujúce k zlepšeniu sociálnej služby a nastavila prvotné inštitucionálne rámce jej poskytovania osobám, ktoré boli sociálne odkázané. Prínos panovníčky v sociálnej oblasti starostlivosti o deti, mládež, chorých a inak sociálne vyčlenených jednotlivcov a skupiny je preto veľmi významný. Vzhľadom na nižšiu hospodársku vyspelosť uhorskäej časti ríše bol však vývoj sociálnych orgánov u nás náročný a komplikovaný.

5. Jozef II. a jeho prínos v oblasti sociálnej starostlivosti

Reformné procesy, ktoré začala realizovať Mária Terézia, pokračovali aj za vlády jej syna, Jozefa II. Medzi najdôležitejšie úpravy v sociálnej oblasti bolo prijatie dekrétu z roku 1781, ktorým zrušil nevoľníctvo¹³ a prijatie tzv. Tolerančného patentu¹⁴. Mimoriadne dôležité akty mali za cieľ podporiť rozvoj hospodárstva v krajine s využitím vzdelanostného, technologického a personálneho potenciálu stúpcov nekatolíckych náboženstiev. Zaviedol do uhorskej „legislatívy“ všeobecný zákaz žobrania a povinnosť obcí postarať sa o svojich núdznych. Chudobných rozdelil do viacerých kategórií, každá z nich mala dostať primeranú formu zaopatrenia či podpory. (Stollberg-Rilinger, 2022)

Jozef II. si dal za cieľ zreformovať cirkev v Habsburskej ríši, čo sa samozrejme stretlo s nevôľou vrcholných predstaviteľov

¹³ Nevoľníctvo označuje vzťah medzi nevoľníkom, spravidla jednoduchým roľníkom, a vlastníkom pôdy, ktorú obrábal. Roľník na prenajatej pôde hospodáril, ale musel dôsledne rešpektovať rozhodnutia jej vlastníka, ktorým bol šľachtic. Aj keď nevoľník nebol otrokom, musel sa v plnej miere podriaďovať prenajímateľovi pôdy a odvádzať mu poddanské dávky. Bez dovoľenia šľachtica sa nevoľník dokonca nemohol ani zosobašiť, nemal možnosť odsťahovať sa alebo sa vyučiť inému remeslu.

¹⁴ Tolerančný patent bol prvým krokom k zavedeniu náboženskej slobody, avšak úplnú slobodu vierovyznania v žiadnom prípade nezaručoval. Privilegované naďalej zostalo rímsko-katolícke náboženstvo, avšak tolerovanými členmi náboženských spoločenstiev sa stali luteráni, gréckokatolíci a vyznávači kalvinizmu. Zástupcovia tolerovaných náboženstiev mohli vykonávať remeslá, získavať akademické hodnosti, nadobudli mestské práva a mohli vykonávať verejné funkcie.

katolíckej cirkvi. Aj napriek ich odporu vykonal panovník zásadné opatrenia na redukcii kláštorov, ktorých počet považoval za vysoký. Navrhoval jeho zníženie, pričom získaný majetok sa mal využiť najmä na vzdelávanie mladých ľudí, v ktorých videl potenciál a prínos pre hospodársky rozvoj a spoločnosť. Kláštory sa rušili predovšetkým kvôli nízkemu počtu rehoľníkov, ale čiastočne sa prihliadalo aj na ich užitočnosť a na možnosť využiť ich budovy.

V zrušených budovách kláštorov budoval okrem vzdelávacích inštitúcií aj ústavy pre chudobných a chorých, tzv. „nálezince“, sirotince, ktoré boli vo forme verejnoprávných inštitúcií financované z verejných financií, resp. z dobrovoľných príspevkov. Podporoval tiež zriaďovanie tzv. chorobincov, ktoré boli určené pre práceneschopné osoby s telesným postihnutím alebo nevyliciteľne chorých. (Wollmann, Koprić, Marcou, 2016)

Zriaďoval aj farské chudobinské ústavy, ktoré sa však nepodarilo zriadiť plošne, ako pôvodne panovník zamýšľal. Tieto inštitúcie slúžili na centrálnu prijímanie a získavanie milodarov pre chudobných na území každej farnosti v záujme eliminácie nežiadúceho prvku, ktorým bolo žobranie. Boli nezávislé od magistrátov po finančnej aj organizačnej stránke, avšak magistráty boli povinné na fungovanie ústavov dohliadať. Riadenie chudobinských ústavov malo byť zverené cirkevným ale aj svetským predstaviteľom, ktorí boli považovaní za vzory správania a zároveň disponovali osobnostnými a riadiacimi predpokladmi. Ich fungovanie bolo plne závislé od milodarov a finančná participácia mesta na fungovaní chudobinského ústavu bola priamo zakázaná.

Činnosť týchto ústavov však postupne zanikala, nakoľko sa nestretla s pochopením bežného obyvateľstva ani so záujmom o riadenie zo strany lokálnych elít. Centrálnu riadenie spôsobilo nepružnosť ústavov reagovať na lokálne podmienky a potreby miest a zároveň zapríčinilo odpor zo strany magistrátov voči ich fungovaniu, keďže mali len slabý dosah na správu týchto inštitúcií.

Uhorská časť monarchie nepatrila medzi prioritné oblasti pre rozvoj, a preto aj za vlády Jozefa II. tu zostal zachovaný pôvodný, silne decentralizovaný a nedostatočný spôsob starostlivosti o chudobu. O uvedenom fakte svedčí aj to, že na našom území nikdy nebol vybudovaný tzv. všeobecný špitál, ktorý by pod jednotnou správou združoval nemocnicu, chorobinec, pôrodnicu s nálezincou a ústav pre duševne chorých. Ani opatreniami centralistického neoabsolutistického štátu sa nepodarilo v Uhorsku odstrániť málo koordinovaný, decentralizovaný spôsob poskytovania sociálnej pomoci osobám v sociálnej núdzi, na ktorom mali hlavný podiel cirkevné a mestské sociálne ústavy. (Brnula, 2018)

Progresívne reformy Jozefa II. mali výrazný vplyv na formovanie sociálnej práce. Jeho prínos pre inštitucionálny rozvoj orgánov poskytujúcich sociálne služby je neodškriepiteľný

a z globálneho hľadiska musíme hodnotiť jeho zásluhy mimoriadne pozitívne. Na druhej strane je však potrebné konštatovať, že prijaté opatrenia v mnohých prípadoch znížili príjmy charitatívnym inštitúciám, ktoré boli nútené poskytovať svoje služby v zníženej kvalite a menšiemu počtu adresátov. Nedôvera v opatrenia panovníka, a to najmä v súvislosti s rušením množstva kláštorov a cirkevných ustanovizní, v rámci Uhorska spôsobila zo strany miestnych elít zníženie ich podpory pre chudobných.

6. Obecný zákon z roku 1862

V roku 1862 došlo k legislatívnej úprave v rámci špecializovanej sociálnej oblasti, konkrétne na úseku starostlivosti o chudobných a nemajetných občanov odkázaných na pomoc druhých, keď bol prijatý tzv. obecný zákon zakotvujúci tzv. chudobinskú povinnosť obce,¹⁵ čím bola prenesená povinnosť poskytovania sociálnej starostlivosti do komunálnej politiky. Stanovená bola úloha predstavenstva obce zabezpečiť základné životné potreby a opateru chudobným a iným osobám odkázaným na cudziu pomoc. Poskytnutý im bol nocľah, strava, ošatenie, obuv, nevyhnutné lekárske ošetrenia a medikamenty, opatera v chorobe či nevládnosti a v duchu kresťanskej viery im boli poskytnuté náboženské sviatosti a napokon aj pochovanie v prípade smrti. Nemajetným občanom tiež mohlo byť poskytnuté ubytovanie v obecnom domove a počas určitého času bolo takejto osobe jedenkrát za deň poskytnuté jedlo zo strany obyvateľov obce. (Kratochvílová, 2013)

Implementácia zákona však spôsobila výraznú finančnú záťaž najmä pre menšie obce, do ktorých sa v mnohých prípadoch nútene vracali obyvatelia, ktorí v nich mali trvalý pobyt. Išlo predovšetkým o osoby, ktoré svoj produktívny vek strávili v priemyselných oblastiach, kde tvorili hodnoty, a keď sa v dôsledku choroby, zranenia alebo veku stali pre nepotrebnými, boli transportovaní do svojej domovskej obce.

Prijatie zákona bolo spôsobené najmä tým, že špitály, chudobince a xenodochiá v tom čase nepredstavovali špecializované sociálne alebo zdravotnícke inštitúcie. Slúžili len ako dočasné obydlie pre sociálne odkázané osoby, ktorým poskytovali jedlo a šatstvo. Kapacita špitálov i finančné možnosti základín¹⁶ boli obmedzené a mohli sa postarať len o veľmi úzky okruh ľudí. Prevažná časť chudobných, chorých a telesne postihnutých sa živila zbieraním

¹⁵ Zákon definuje chudobinskú povinnosť ako samostatnú a prenesenú právomoc obce, pričom práve jednou zo samostatných právomocí obce je ustanovená kompetencia v oblasti sociálnej starostlivosti o jej chudobných občanov.

¹⁶ Právnická osoba štátom oprávnená nadobúdať vlastníctvo a vyplácať určité sociálne príspevky a dávky.

almužien v uliciach rodného mesta či obce. Pokiaľ sa stalo, že niektorá osoba „prepadla“ cez sieť verejnej podpory, zostala odkázaná na súkromné alebo cirkevné dobročinné aktivity v sociálnej sfére. (Duka, Duková, Kohoutová, 2013).

7. Prenesenie zodpovednosti na kraje, mestá a obce

Kompetencie, úlohy ale aj materiálne vybavenie a finančné prostriedky prechádzajú postupne na obce, ktorým tzv. chudobinský zákon č. 59 z roku 1868 taxatívnym spôsobom vymedzil podmienky, kedy sa prikazuje povinnosť starostlivosti o občanov, ktorí sa ocitnú v hmotnej núdzi alebo trpia ochorením, zranením či iným postihnutím. Jeho znenie už reflektovalo mimoriadne finančné nároky, ktoré agenda sociálnej starostlivosti kládla na rozpočty obcí, a preto sa aj časť tejto agendy spojenej so zaopatrením chudobných v zdravotníckych zariadeniach vrátila späť do kompetencie štátu a jeho inštitúcií. Finančná náročnosť sociálnej starostlivosti bola základným impulzom pre potrebné reformy v tejto oblasti spojené so špecializáciou a modernizáciou poskytovania sociálnych služieb pre odkázaných občanov. (Krakešová, Kodymová, Brnula, 2019)

Sociálnu starostlivosť, ako povinnosť obce starať sa o občana, ktorý sa ocitol v núdzi a prislúchal k jej domovskému právu, definoval zákon ako primárnu a hlavnú úlohu obce. Starostlivosť spočívala v poskytnutí jedla, ošetrovania a dočasného bývania pre osoby, ktoré sa z rôznych dôvodov ocitli v problémoch. Povinnosť pomoci sa vzťahovala na všetkých rodinných príslušníkov a dokonca aj na osoby, ktoré nemali trvalý pobyt v danej obci. Následne bola poskytnutá možnosť refundácie vynaložených prostriedkov od miestne príslušnej obce, teda od tej, kde mala osoba trvalý pobyt.

Úhradu nákladov na starostlivosť o osoby v núdzi postupne preberajú kraje, ktoré disponovali väčšími finančnými prostriedkami ako jednotlivé obce. Kraje vytvárajú a financujú krajské ústavy, nemocnice a starajú sa aj o opustené deti. Išlo najmä o úhradu prostriedkov vynaložených:

- za ošetrovanie chudobných vo verejných nemocniciach,
- za ošetrovanie chudobných, ktorí trpeli duševnou chorobou alebo poruchou,
- na pôrody chudobných osamelých matiek v krajských ústavoch,
- za pobyt opustených chudobných nemanželských detí v náleziňoch, a to do 6 rokov ich veku,
- čiastočne aj na náklady za opateru o chorých v tzv. chorobincoch.

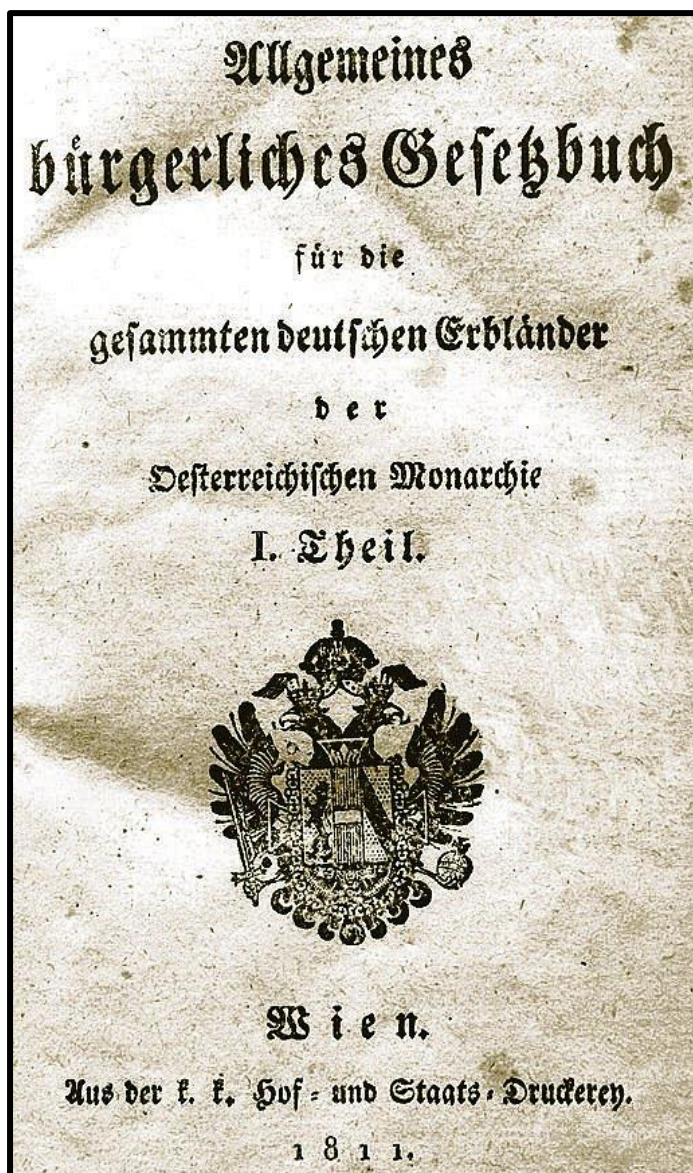
Do 19. storočia existovali dve alternatívy riešenia problémov s osobami, ktoré neboli sebestačné. Jednou z možností bol tzv. chudobinec a druhou boli už spomenuté donucovacie pracovne. Nástup do donucovacej pracovne nebol dobrovoľný a išlo o represiu voči osobám, ktoré sa do problémov dostali vlastným pričinením, resp. nečinnosťou. Posudzovanie miery zavinenia bolo však subjektívne, neexistovali rigidné pravidlá, čo v mnohých prípadoch spôsobovalo problémy a nespravodlivé rozhodnutia vo vzťahu k osobám, ktoré boli umiestňované do donucovacích pracovní. (Mátel, 2019)

Už v týchto časoch existovali rôzne chudobinské pokladnice, ktoré dotovali bohatí občania svojimi darmi alebo testamentárnymi odkazmi, prípadne zbierkami pri príležitosti rôznych obradov a slávností. Chudobným a odkázaným jednotlivcom obce poskytovali možnosti rôznych drobných pomocných prác s cieľom eliminovať žobranie, ktoré bolo považované za nežiadúce.

Spoločenské nebezpečenstvo vyplývajúce z vytvárania sa nehomogénnej skupiny žobrákov, ktorá by nepodliehala žiadnym pravidlám ani normám, si vyžiadalo vytváranie súpisov žobrákov¹⁷, ktoré realizovali spolky na odstránenie pouličného žobrania. Hlavným zdrojom financovania týchto spolkov boli príspevky získané formou tzv. subskripcií, teda spolkom poverené osoby ich zbierali z domu do domu. Doplnkovú formu financovania predstavovali aj v prípade týchto spolkov dary, testamentárne odkazy, peniaze zbierané do pokladničiek na verejných priestranstvách či výnosy z divadelných predstavení. Osobám zapísaným na tomto zozname sa žobranie umožňovalo, avšak za splnenia prísnych podmienok, na osobitne vytvorených verejných priestoroch. Porušenie príkazu so sebou nieslo závažné následky, dokonca až vyhodenie žobráka z mesta. (Slavin, Mizrahi, Morrison, 2013)

¹⁷ Súpis sa zvyčajne rozdelil do viacerých kategórií s odstupňovanou výškou príspevku. Podpory sa rozdeľovali raz týždenne. Pre tých, ktorí napriek podpore naďalej žobrali, boli zriadené dva chudobince, oddelene pre mužov a ženy.

8. Všeobecný občiansky zákonník v Uhorsku

Obrázok 4 Rakúsky občiansky zákonník (ABGB)

Zdroj: <<https://www.wienerzeitung.at/nachrichten/zeitreisen/396740-Galizier-als-Versuchskaninchen.html>>.

Vo vzťahu k sociálnej starostlivosti o deti bolo zásadné zavedenie rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka¹⁸ do právneho systému Uhorska v roku 1853, čo znamenalo koniec samostatného uhorského právneho poriadku. Jeho prijatie sa však v tejto časti monarchie nestretlo s pochopením, a preto bola platnosť tohto predpisu na území Uhorska len osem rokov, do roku 1861. Rozširovanie rakúskeho právneho systému, ktorý bol kreovaný vo Viedni, na územie vtedajšieho Uhorska, bolo podľa názorov uhorských právnikov v rozpore s tradičným uhorským systémom, ktorým sa riadili pred prijatím systému občianskeho práva po vzore Rakúska. Uhorsko preto vnímalo obdobie 1849–1861 (resp. následne až do roku 1867) ako obdobie straty suverenity, obdobie protiústavnosti

a diskontinuity uhorskej ústavy, ktorú si chcelo vydobyť naspäť spolu so svojím právnym poriadkom.

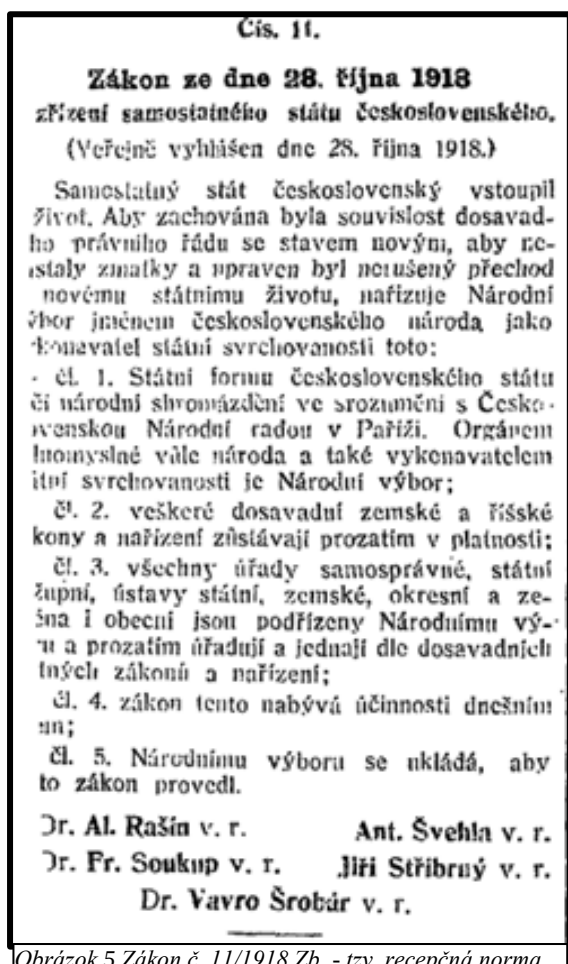
Na území Uhorska vznikajú už od polovice 19. storočia dobročinné, najmä ženské spolky, ktoré sa špecializovali na určité skupiny sociálne odkázaného obyvateľstva, takže okruh

¹⁸ Všeobecný občiansky zákonník (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, skr. ABGB) z roku 1811 bol prelomovým právnym predpisom, ktorý svojimi progresívnymi prvkami významne ovplyvnil aj iné právne poriadky v oblasti vlastníckeho, obchodného, zmenkového alebo stavebného práva. Po prvýkrát sa definuje právne postavenie dieťaťa v rodine, jeho nárok na výživu a výchovu, ako aj ochranu súdom, ktorému sa ukladá povinnosť dozoru a zákroku v prípadoch potreby zvláštnych výchovných opatrení.

podporovaných osôb sa rozšíril. Podobne ako v praxi komunálnej sociálnej starostlivosti, aj väčšina dobročinných spolkov uplatňovala zásadu, že pomoc poskytovala len domácim obyvateľom, t. j. s miestnou domovskou príslušnosťou. Vznikajúce spolky vnášajú do oblasti sociálnej starostlivosti progresívne prvky špecializácie v podobe detských opatrovní pre osirelé deti, špecializovaných ústavov pre osoby postihnuté psychickými alebo telesnými vadami alebo ohrievárne pre ľudí, ktorí prišli o svoje domovy. (Tomeš, 2009)

V 20. storočí sa postupne poskytnutie sociálnej pomoci viaže na žiadosť odkázanej osoby, prostredníctvom ktorej mali byť objektivizované dôvody vzniku krízovej situácie občana a následne bol vybraný vhodný typ sociálnej pomoci. O podanej žiadosti rozhodoval subjekt poskytujúci službu pre odkázaných. Ide o prvé moderné prvky v oblasti sociálnych služieb, keď ich aplikácia bola podmienená požiadavkou samotnej odkázanej osoby, pričom bolo na rozhodnutí príslušného orgánu, či a v akej forme službu alebo dávku poskytne.

9. Právny dualizmus po vzniku Československej republiky v roku 1918

Obrázok 5 Zákon č. 11/1918 Zb. - tzv. recepčná norma

Recepčnou normou z roku 1918 došlo k prebratiu všetkých dovtedajších platných zákonov a územného a správneho usporiadania v novovzniknutom štátnom útvere. Uvedený fakt mal za následok, že v Čechách, na Morave a Sliezsku platili predpisy rakúske a na Slovensku a Podkarpatskej Rusi právo uhorské. Dôležité bolo prijatie zákona č. 11/1918 Zb. zo dňa 28. októbra 1918 o zriadení samostatného štátu československého. Táto tzv. recepčná norma vo svojom úvode deklarovala vznik samostatného štátu. Recepčná norma predstavovala prvé ústavné provizórium novovzniknutej republiky. Národný výbor ako vykonávateľ štátnej zvrchovanosti nariadil, že štátnu formu československého štátu určí Národné zhromaždenie v spolupráci s Československou Národnou radou, ktorá

sídlila v Paríži. Orgánom jednomyseľnej vôle národa a tiež vykonávateľom štátnej

zvrchovanosti je Národný výbor. Norma ďalej ustanovila, že všetky doterajšie zemské a ríšske zákony a nariadenia zostávajú dočasne v platnosti a že všetky úrady samosprávne, štátne, župné, ústavy štátne, zemské aj obecné sú podriadené Národnému výboru a zatiaľ úradujú a konajú podľa doteraz platných zákonov a nariadení. (Kušniráková, 2018)

Mimoriadne zložitú situáciu u nás malo riešiť prijatie zákona č. 64 z 10. decembra 1918 o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku, na základe ktorého získala vláda právo dať niektorému svojmu členovi plnú moc, aby vydával nariadenia a konal všetko na udržanie poriadku, na konsolidovanie pomerov a na zabezpečenie riadneho a stabilného štátneho života.

Na základe zákonného splnomocnenia bol vymenovaný nový minister a bolo zriadené ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, ktoré malo za úlohu zabezpečovať riešenie všetkých naliehavých problémov súvisiacich s územným a správnym usporiadaním prostredníctvom vydávania normatívnych právnych aktov, avšak bez charakteru všeobecne záväzných právnych predpisov.

10. Následky vojny a svetová hospodárska kríza

V sociálnej oblasti sa štát musel v prvých rokoch svojho fungovania vysporiadať s následkami prvej svetovej vojny, ktorá za sebou zanechala obrovské množstvo sociálne odkázaných, zranených a chorých osôb. Vzniknutá kríza bola veľkou výzvou pre súkromnoprávne a verejnoprávne orgány a ich riešenie bolo kľúčové pre ďalší rozvoj krajiny. Počas celosvetovej hospodárskej krízy¹⁹ sa zhoršila životná situácia jednotlivcov a rodín. Sťaženie životných podmienok malo priamy vplyv na vzrastajúcu nezamestnanosť a vznik veľkej masy ľudí bez práce a základných životných prostriedkov. Pokles životnej úrovne obyvateľstva nepriamo spôsobil aj nárast ochorení a úmrtnosti. Narástol tiež výskyt sociálno-patologických javov ako je alkoholizmus, prostitúcia, trestná činnosť mladistvých a rozpad rodín. (Kováč, 2013)

Najzraniteľnejšou skupinou osôb, ktorej vznik súvisel priamo s vojnovým konfliktom, boli vojnoví veteráni a ich rodinní príslušníci, ktorí boli najpostihnutejšou časťou obyvateľstva vo vzťahu k následkom vojny. Sociálna starostlivosť o nich bola pre štát mimoriadne nákladná

¹⁹ Veľká hospodárska kríza bola celosvetová ekonomická kríza, ktorá začala v roku 1929 a trvala rôzne dlho v rôznych krajinách. Ovplyvnené boli takmer všetky krajiny. Patrila medzi 10 najdôležitejších ekonomických kríz v novodobej histórii ľudstva. Pravdepodobne najťažšie boli zasiahnuté banícke a drevárske oblasti, pretože v nich ostro poklesol dopyt a existovalo málo alternatívnych ekonomických aktivít. Pre viac informácií pozri: <<https://www.euroekonom.sk/ekonomika/hospodarska-kriza/velka-hospodarska-kriza/>>.

a náročná, nakoľko sa medzi nimi nachádzalo aj množstvo zranených a zmrzačených osôb, ktoré si vyžadovali trvalú starostlivosť, bez akejkoľvek možnosti ich ďalšieho uplatnenia v pracovnom živote.

Počas vojny došlo k obmedzeniu pracovných príležitostí a okrem zbrojárskeho priemyslu prakticky prestali fungovať iné druhy výroby. Nevyhnuté bolo naštartovať priemyselnú výrobu, v rámci ktorej sa mohli uplatniť bývalí vojaci a všetci kvalifikovaní obyvatelia. Nemenej dôležité bolo vytvoriť pracovné príležitosti aj pre osoby bez kvalifikácie, resp. osoby so zníženou pracovnou schopnosťou, ktorých uplatnenie bolo v povojnovom štáte mimoriadne zložitú. Silneli aj hlasy, ktoré žiadali o zabezpečenie sociálnych istôt a stabilitu pre pracujúcich. (Engelbrecht, 2014)

Poskytovanie sociálnej starostlivosti bolo realizované kombináciou verejnoprávných a súkromnoprávných inštitúcií, medzi ktoré sa radila aj cirkev. Nekoordinovaným spôsobom vznikali aj rôzne dobrovoľnícke organizácie, ktoré poskytovali sociálne služby na základe pomoci a darov obyvateľov s väčším majetkom.

Zničená krajina a infraštruktúra, zdevastované mestá a dediny so sebou priniesli problémy so zabezpečením bývania pre bežné obyvateľstvo. Osobitým problémom boli nájomníci bytov a domov, ktorí však nedisponovali dostatočnými finančnými prostriedkami pre úhradu nájmu. Vlastníci bytov vo väčšine prípadov nemali voči neplatičom pochopenie. Ľudia z uvedených dôvodov v mnohých prípadoch prebývali v rôznych chatách, provizórnych obydliach, opustených budovách, pivničných priestoroch a na iných miestach, ktoré boli z hygienických a morálnych dôvodov nevhodné na bývanie a život. (Bisman, 2014)

11. Kreovanie prvých orgánov verejnej správy v sociálnej oblasti a budovanie vzdelanostnej štruktúry sociálnych pracovníkov

Najčastejšou formou sociálnej služby v medzivojnovom období bola ústavná starostlivosť. V období prvej republiky bola verejná starostlivosť o ľudí v núdzi odlišovaná od súkromnej starostlivosti. Ťažiskom vtedajšej dobrovoľnej starostlivosti bolo budovanie, vydržiavanie a subvencovanie ústavov, v tej dobe všeobecne považovaných za najúčinnnejšie prostriedky sociálnej starostlivosti. Správnym krokom vtedajšej vlády bolo zameranie svojej pozornosti na starostlivosť o zdravie obyvateľstva. Zákonodarný orgán prijíma prvé dôležité zákony a právne normy upravujúce zmeny v sociálnej oblasti zamerané na sociálne poistenie, starostlivosť o mládež, vojnových veteránov a invalidov, ochranu spotrebiteľov, bytovú politiku a ďalšie otázky vo verejnej sociálnej oblasti. (Tuhrinská, 2012, Padover, 1967)

Vzniká nový ústredný orgán štátnej správy v sociálnej oblasti – „Ministerstvo sociálnej péče“. Do jeho pôsobnosti patrila sociálna politika, starostlivosť o mládež a osoby poznačené následkami vojny, bytová a stavebná správa a sociálnoprávna ochrana spotrebiteľov a družstevníkov. Hneď po svojom vzniku nadväzuje intenzívnu spoluprácu s ostatnými ústrednými orgánmi štátnej správy s cieľom riešenia medzirezortných otázok, ktorými bola napr. starostlivosť o baníkov, živnostníkov, družstevníkov, poľnohospodárov alebo medzinárodná spolupráca v sociálnej oblasti.

Sociálne úlohy plnili aj ďalšie odborné úrady a ústavy, ktorými boli:

- úrad pre starostlivosť o vojnových poškodených;
- ústavy pre starostlivosť o mládež a iné osoby, ktoré potrebovali ochranu;
- živnostenské inšpektoráty;
- úrady, ktoré sprostredkúvali prácu;
- orgány bezpečnostnej správy;
- úrady iných odborov štátnej správy (zastupiteľské úrady v zahraničí);
- orgány záujmovej samosprávy;
- ústredná sociálna, nemocenská a úrazová poisťovňa;
- všeobecný a náhradný penzijný ústav;
- liečebný fond verejných zamestnancov;
- rôzne záujmové združenia a stavovské organizácie;
- sociálny ústav. (Kodymová, 2013)

Sociálne opatrenia sa členili na tie, ktoré štát garantoval, a opatrenia negarantované štátom. Kým prvú kategóriu štátom zabezpečovaných úloh v sociálnej oblasti tvorila distribúcia potravín s garantovanou nízkou cenou, starostlivosť o vojnových poškodených, pomoc ľuďom bez práce, ochrana žien, detí, mladistvých či chudobných; do druhej skupiny patrila najmä činnosť Červeného kríža, prevencia voči sociálno-patologickým javom, podpora študentov, rekreačná starostlivosť, ochrana záujmov žien a detí alebo aj poradenstvo pri výbere povolania, či podpora študentov a pod.

Dobrovoľnícka činnosť bez náležitého vzdelania postupne nepostačovala potrebám komplexnej sociálnej starostlivosti, ktorá sa začala diverzifikovať a špecializovať. Nekoordinované postupy a akcie brzdili rozvoj profesionálnej sociálnej práce a spomaľovali vývoj a implementáciu moderných prvkov v sociálnej oblasti. Z uvedeného dôvodu narastá potreba vytvorenia vzdelávacích inštitúcií s cieľom vychovávať profesionálnych sociálnych pracovníkov. (Matoušek, 2007)

V tejto súvislosti je však potrebné uviesť, že špecializácia sociálnej práce a jej odplatný výkon sa spočiatku stretol s nevôľou, nepochopením a odporom. Zamieňaný bol s inými formami dobrovoľníctva. Verejnosť a aj štátne orgány nechceli uznávať odbornosť sociálnych pracovníkov.

Dôležitým míľnikom bol vznik „Sociálneho ústavu Československej republiky“ v roku 1919 zriadeného pri Ministerstve sociálnej péče, ktorý mal funkciu jeho poradného orgánu. Úlohou ústavu bolo tiež podporovať, propagovať a zabezpečovať štúdium sociálnej vedy. Z legislatívneho hľadiska mal ústav význam pri tvorbe viacerých právnych predpisov v sociálnej oblasti. Prostriedky, ktoré ústav využíval pri svojej činnosti vo vzťahu k svojim členom a externým subjektom, boli najmä:

- knižnica a čítareň poskytujúce možnosť štúdia odborných kníh a časopisov ministerstva sociálnej starostlivosti, sociologickej a sociálnopolitickej literatúry,
- sociálnopolitický archív a múzeum,
- sociálnoštatistický výskum a ankety,
- pracovné schôdzky členov, vedecké dialógy, prednášky a konferencie,
- vydávanie správ, záznamov a odborných spisov ústavu, letákov,
- usporadúvanie výstav,
- vypisovanie verejných súťaží,
- organizácia študijných pobytov,
- odborný styk so zahraničnými sociálnymi ústavmi a odborníkmi a
- poskytovanie poradenstva, informácií a námetov sociálnym pracovníkom, korporáciám, inštitúciám a úradom. (Oláh, Schavel 2006)

12. Vznik prvých vzdelávacích inštitúcií pre sociálnych pracovníkov

Situácia týkajúca sa poskytovania sociálnych služieb sa začala meniť vznikom prvých vzdelávacích inštitúcií, nadstavbových škôl, v oblasti sociálnej práce. Prvou z nich bola Vyšší škola sociálnej péče a neskôr Masarykova štátna škola zdravotnej a sociálnej starostlivosti v Prahe a ich prvé absolventky si určili základné podmienky fungovania profesionálnej sociálnej práce, na ktorú sa po novom muselo hľadiť ako na samostatný pracovný odbor s odborným výkonom vyžadujúci si náležitú kvalifikáciu, ktorú mala zabezpečovať osobitná štruktúra vzdelávacích inštitúcií. (Kratochvílová, 2013)

Podporný význam mali tiež stredné sociálne školy v Bratislave alebo v Turčianskom Svätom Martine. Profesionálnu sociálnu prácu v dobe medzi svetovými vojnami začínajú ovplyvňovať aj ďalšie vedecké disciplíny ako psychológia a pedagogika, pričom sa kladie dôraz na potrebu vidieť každý sociálny prípad v kontexte osobnostného vývoja človeka, jeho motivácie a vplyvov, ktoré mali dopad na jeho postavenie.

Postupne sa sociálna práca dostáva do popredia ako činnosť, ktorú vykonávajú vyštudovaní odborníci. Stáva sa organizovanou činnosťou realizovanou v osobitných priestoroch, na odbornej úrovni a za primeranú odmenu. O svojich klientoch si poskytovatelia vedú samostatné spisy, v ktorých evidujú ich zdravotný stav a problémy, s ktorými pomoc vyhľadali.

Za dôležitý inštitucionálny prvok možno považovať aj vytvorenie tzv. „sociálnych poradní“, ktoré boli plne riadené sociálnymi pracovníčkami. Poradne poskytovali pomoc opusteným ženám s deťmi, chorým a osamelým ľuďom, ktorí sa ocitli vo vážnych životných situáciách. Veľký prínos bol aj v oblasti starostlivosti o opustené alebo osirelé deti a ochrany ich základných práv prostredníctvom detských domovov, náhradných rodín alebo pestúnskej starostlivosti. (Tuhrinská, 2012)

Sociálne pracovníčky vďaka svojim odborným znalostiam postupne vytvárali špecializované poradne pre výber povolania, ochranu duševného zdravia, tuberkulózne poradne alebo poradne pre matky a deti, pričom tieto poradne boli rozšírené do väčších aj menších miest a boli podporované štátnymi príspevkami. Nastavili prvé pravidlá a metódy sociálnej práce a tiež jej etické princípy.

Prostredníctvom svojich stavovských organizácií dokázali propagovať osvetu v oblasti sociálnej práce aj medzi dobrovoľníkov, ktorí nedisponovali potrebnými znalosťami a skúsenosťami, avšak prejavili záujem o pomoc sociálne odkázaným jednotlivcom. Podarilo sa im vybudovať kvalitný systém profesionálnej prípravy absolventov vzdelávacích inštitúcií v oblasti sociálnej práce a svojim progresívnym prístupom vytvorili vhodné a prajné podmienky pre ďalšie zlepšovanie sociálnej starostlivosti v rámci Československa.

13. Sociálna práca po druhej svetovej vojne

Obrázok 6 Košický vládný program.

Prvá vláda Národného frontu Čechov a Slovákov prijala na svojom prvom zasadaní 5. apríla 1945 Košický vládný program. Stojaci predseda vlády Zdenek Fierlinger, vľavo Klement Gottwald.

Zdroj: <<https://www.vtedy.sk/galeria/kosice-kosicky-vladny-program-prijatie-1945/0>>.

Mimoriadne náročnou skúškou pre každého jednotlivca ale aj pre samotný sociálny systém bol globálny vojenský konflikt v podobe druhej svetovej vojny. Štátne zriadenie a jeho ideologické nastavenie podliehali silnému vplyvu komunistickej filozofii, ktorá mala po druhej svetovej vojne významný dopad na celú spoločnosť. Základné prvky celospoločenských zmien položil Košický vládný program²⁰ z roku 1945. (Brnula, 2018)

Začala prevládať myšlienka o nadbytočnosti sociálnej práce, dokonca nežiadúcich dopadoch tohto povolania. Po nástupe komunistického systému bola dokonca sociológia ako odbor dočasne zlikvidovaná a sociálne výskumy chudobných za účelom zlepšovania ich situácie sa zdali byť pre vtedajších predstaviteľov štátu úplne nepotrebné. Sociálno-patogénne javy boli považované len za pozostatky kapitalizmu a ich odstránenie malo byť iba otázkou času, kedy sa vyrovnajú triedne rozdiely.

Na Slovensku dochádza k postupnému zatváraní detských domovov a výchovných ústavov, charít a tiež Ústavu pre starostlivosť o utečencov. V roku 1951 bol tiež zrušený Československý ústav práce, ktorý mal ako poradný orgán ministra sociálnej starostlivosti veľký význam aj z pohľadu výskumných a analytických prác. Na jeho činnosť neskôr nadviazal Československý výskumný ústav práce.

²⁰ Zakotvil, že Československo bude štát s ľudovou demokraciou, ktorá zabezpečí základné politické, hospodárske a sociálne zmeny. Správa verejných záležitostí bola zverená do plnej kompetencie národných výborov, ktorých členov si volil ľud a ten ich mohol kontrolovať a v prípade potreby aj odvolať.

Pre viac informácií pozri čl. V a nasl. Košického vládneho programu.

Dostupné online: <http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf>.

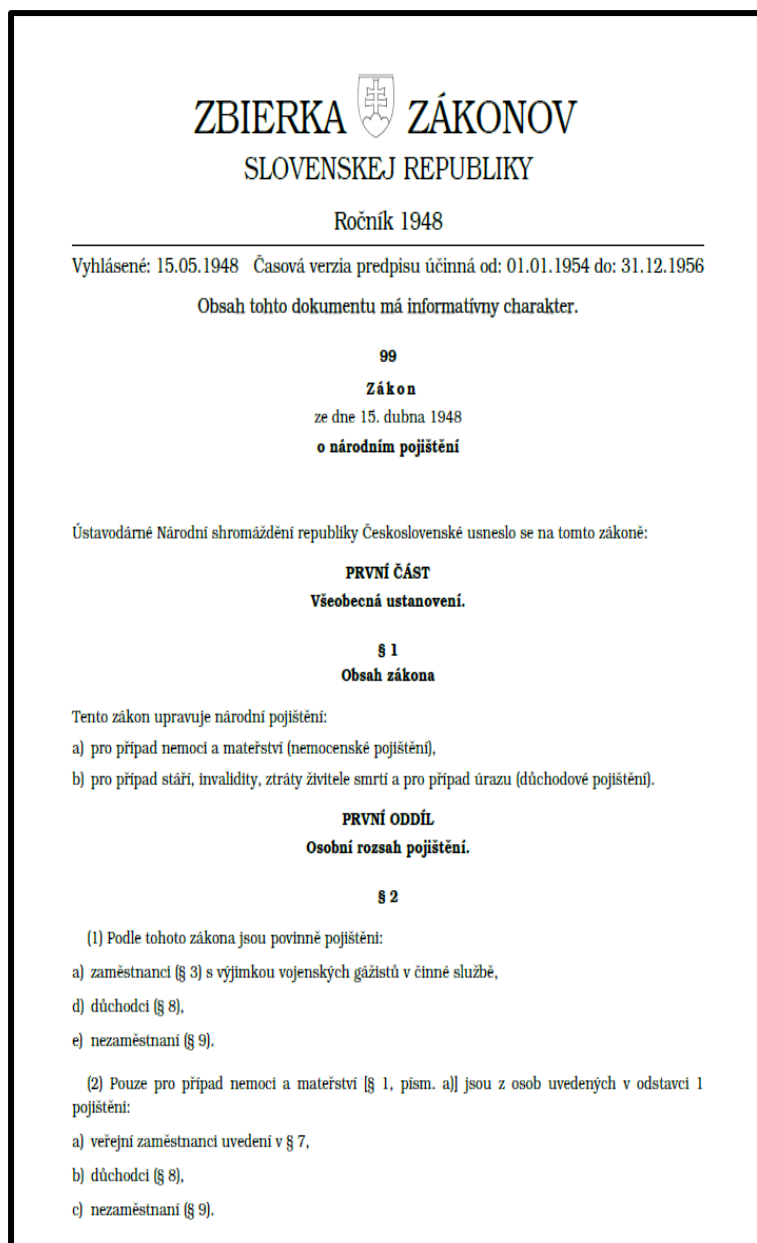
Všetky záväzky spojené so sociálnou starostlivosťou o občanov preberá na seba štát. Prevládla myšlienka, že socializmus zabezpečí úplnú zamestnanosť, ktorá bude garantovaná štátnym aparátom a v prípade potreby sociálnej pomoci sa jej zabezpečovanie vykoná výlučne štátnou mocou. Centralizovanú moc, výkon rozhodnutí ústredných orgánov s celoštátnou pôsobnosťou a rozdeľovanie finančných zdrojov na regionálnej zabezpečovali národné výbory²¹, ktoré spadali pod vtedajšie ministerstvo vnútra. (Krakešová, Kodymová, Brnula, 2019)

14. Znárodňovanie sociálneho poistenia

Znárodňovanie súkromných zdrojov sa prejavilo aj v oblasti sociálneho poistenia, keď došlo k úplnému zrušeniu sociálnych poisťovní a vytvorená bola samostatná Ústredná národná poisťovňa, ktorá disponovala finančnými prostriedkami zrušených decentralizovaných útvarov. V tejto súvislosti bol prijatý osobitný zákon o Všeobecnom národnom poistení č. 99/1948 Zb., ktorý ustanovil ako jedinú a výlučnú formu sociálneho poistenia pre všetkých občanov štátu národné poistenie pre prípad choroby alebo materstva (tzv. nemocenské poistenie) a poistenie pre prípad staroby, invalidity, úrazu a straty živiteľa rodiny (tzv. dôchodkové poistenie). Finančné prostriedky, ktoré štát nadobudol zrušením špecializovaných sociálnych fondov, zostali v jeho výlučnej dispozičnej právomoci a štátne inštitúcie s nimi boli ako jediné oprávnené nakladať.²²

²¹ Národné výbory boli kreované zákonom č. 13/1954 Zb. o národných výboroch ako miestne orgány štátnej moci na úrovni krajov, okresov a obcí. Ich úlohou malo byť zjednocovanie tvorivých síl pracujúcich tak, aby spoločnou prácou bol život všetkých pracujúcich občanov stále bohatší a šťastnejší.

²² Legislatívnu úpravou boli zrušené: „Ústrední sociální pojišťovna v Praze, Všeobecný pensijní ústav v Praze, Ústřední bratrská pokladna v Praze, Ústřední sociální pojišťovna v Bratislavě, Úrazové pojišťovny v Praze a v Brně, nemocenské pojišťovny v zemích České a Moravskoslezské, okresní sociální pojišťovny na Slovensku a Závodní nemocenská pojišťovna československé Dunajplavby v Bratislavě, úřadovny sociálního pojištění v pohraničním území, revírní bratrské pokladny, Nemocenská pojišťovna soukromých zaměstnanců v Praze, Léčebný fond veřejných zaměstnanců v Praze, Léčebný fond poštovních zaměstnanců v Praze, nemocenské pojišťovny továren na tabák, Nemocenská pojišťovna československých státních drah v Praze, Kněžská nemocenská pokladna v Přerově, státní zaopatření horníků na Slovensku, Ústřední svaz nemocenských pojišťoven v Praze, Ústředí nositelů pojištění, Fondy pro invalidní a starobní pojištění zaměstnanců československých státních drah, Fondy pro invalidní a starobní pojištění poštovních zaměstnanců, Pensijní fond Národního divadla, Pensijní fond Poštovní spořitelny v Bratislavě.

Obrázok 7 Zákon č. 99/1948 Zb. o Všeobecnom národnom poistení

Dochádza tak k výraznej zmene sociálneho poistenia, kde sa rešpektuje výška platu, dĺžka zamestnania a triedy zamestnania. Sociálne poistenie je vnímané ako právo pracujúceho ľudu na zabezpečenie hmotných potrieb v prípade práceneschopnosti alebo dosiahnutia veku a zároveň právo potomkov pracujúcich na hmotné zabezpečenie v prípade smrti živiteľa rodiny. Súkromná sociálna správa bola plne zoštátnená a stala sa konzistentnou a nedeliteľnou súčasťou štátnej sociálnej správy. Sociálna starostlivosť sa tak zúžila iba na poskytovanie finančných dávok a postupne sa eliminovala individuálna pomoc realizovaná na báze dobrovoľnosti alebo charity. (Kodymová, 2016)

Negatívne dopady boli badateľné najmä v oblasti sociálnej výchovy na školách. Dochádza k redukcii škôl so zameraním na sociálnu prácu, vysokoškolská výučba v tejto oblasti prakticky neexistuje.²³ Sociálna práca sa sústredila prioritne na oblasti preventívnej sociálnej starostlivosti o hendikepovaných, deti a mládež, chorých a chudobných, nocľahárne a útulky ale aj na oblasť poradenstva pre voľbu povolania a pod. Realizovali ju najmä bývalé sociálne pracovníčky, ktoré sa organizovali neformálne a vymieňali si informácie a skúsenosti. Do tejto formy sociálnej práce štát nezasahoval.

²³ K postupnej rehabilitácii dochádza až v druhej polovici 60tych rokov, kedy najmä pod vplyvom myšlienky „socializmu s ľudskou tvárou“. Opätovne začína fungovať vysoké školstvo pre výučbu sociálnych pracovníkov a vzniká tiež Československá sociologická spoločnosť a Spoločnosť sociálnych pracovníkov.

Komunistická ideológia odmietala prijať sociálnu starostlivosť ako službu občanom, ktorí sa z rôznych dôvodov ocitli v stave sociálnej núdze a spolu so sociológmi ich považovali za buržoázny prežitok, pretože všetky sociálne problémy mal vyriešiť komunizmus v rámci svojich ideologických a mocenských inštitútov. Postupne sa sociálna práca vníma veľmi oklieštene, len ako služba pre ľudí so zdravotným postihnutím, čo však v žiadnom prípade nevystihovalo jeho obsah a prvky. Sociálne problémy interpretovala propaganda ako „choroby“, ktoré bolo potrebné liečiť zdravotnou starostlivosťou alebo represívnymi intervenciami. (Kušniráková, 2018)

Agenda sociálnej práce je v tomto období riadená Ministerstvom práce a sociálnych vecí. Vyhláškou Štátneho úradu sociálneho zabezpečenia č. 20/1960 Zb. o starostlivosti o osoby so zmenenou pracovnou schopnosťou sú kreované odbory pracovných síl, zdravotníctva a sociálneho zabezpečenia rád okresných národných výborov a odbory pracovných síl a sociálneho zabezpečenia rád krajských národných výborov²⁴. Za osoby so zmenenou pracovnou schopnosťou sa považovali tie, ktoré pre trvalé poškodenie zdravia mali podstatne obmedzený výber zamestnania. Vyhláška definovala, že účelom starostlivosti štátu o osoby so zmenenou pracovnou schopnosťou je pomáhať týmto osobám zlepšiť ich hmotné pomery a rozvíjať kultúrny život a vytvárať podmienky, aby sa rovnoprávne s ostatnými pracujúcimi mohli podieľať na budovateľskej práci ľudu. Právny predpis zveril povereným zamestnancom orgánov sociálneho zabezpečenia a povereným členom posudkových komisií sociálneho zabezpečenia kompetenciu vstupovať do závodov a na jednotlivé pracoviská v nich, pokiaľ je to potrebné pre plnenie úloh na úseku starostlivosti o osoby so zmenenou pracovnou schopnosťou, pričom závody boli povinné vstup povoliť.

Popri nich tiež fungovali posudkové komisie sociálneho zabezpečenia, dávkové komisie a komisie pre starostlivosť o rodinu a deti. Rozhodovacia kompetencia v sociálnych veciach bola zverená národným výborom. Systém poskytoval rôzne typy univerzálnych peňažných a nepriamych dávok, daňových zvýhodnení a služieb pre rodiny s deťmi, a na lokálnej úrovni zabezpečoval služby sociálnej starostlivosti pre sociálne slabších občanov a domácnosti.

²⁴ Vecnú príslušnosť národných výborov pre oblasť sociálnych záležitostí determinoval zákon č. 65/1965 Zb. o národných výboroch, ktorý v § 8 ods. 2 uvádzal, že národné výbory riadia a zodpovedajú za spoločensky dôležité odvetvia hospodárstva a kultúry, predovšetkým za výrobu pôdohospodársku, stavebnú a miestneho priemyslu, za bytovú a občiansku výstavbu, za cestnú dopravu, za vodné hospodárstvo, za zdravotnícke, sociálne, komunálne a iné služby, za rozvoj školstva a kultúry. Stálym rozvíjaním týchto úsekov mali významne ovplyvňovať tempo rozvoja celého národného hospodárstva a podieľať sa na zvyšovaní hmotnej a kultúrnej úrovne obyvateľstva. Národné výbory tiež mali plne zodpovedať za neustály rozmach preventívnej a liečebnej zdravotníckej starostlivosti o obyvateľstvo a sociálneho zabezpečenia pracujúcich.

ZBIERKA ZÁKONOV
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Ročník 1967

Vyhlasené: 13.07.1967 Časová verzia predpisu účinná od: 13.07.1967 do: 31.12.1967

Obsah tohto dokumentu má informatívny charakter.

69

ZÁKON

z 29. júna 1967

o národných výboroch

Národné zhromaždenie Československej socialistickej republiky sa uznieslo na tomto zákone:

Prvá hlava

POSTAVENIE NÁRODNÝCH VÝBOROV V ŠTÁTE A SPOLOČNOSTI

Oddiel 1

Základné ustanovenia

§ 1

(1) Národné výbory sú orgánmi socialistickej štátnej moci a správy v krajoch, okresoch a obciach. Vo svojej činnosti upevňujú pod vedením Komunistickej strany Československa socialistické spoločenské zriadenie, spravujú sa ústavou, ostatnými zákonmi a právnymi predpismi.

(2) Národné výbory ako zastupiteľské sbory pracujúceho ľudu sú zložené z poslancov, ktorí sú volení na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním.

(3) Poslanci sú ľuďom kontrolovaní, jemu zodpovední a môžu byť na základe rozhodnutia svojich voličov odvolaní.

§ 2

Národné výbory organizujú plánovitý rozvoj hospodárskej, kultúrnej, zdravotnej a sociálnej výstavby na svojom území. Ako štátne orgány samosprávneho charakteru spájajú vo svojej práci uspokojovanie potrieb spoločnosti s potrebami a záujmami vo svojom územnom obvode, predovšetkým s potrebami rozvoja miest a obcí, a uvádzajú do súladu celospoločenské, miestne, skupinové a osobné záujmy. Chránia práva, oprávnené záujmy občanov a organizácií a vedú ich k plneniu zákonov a k úcte k právam spoluobčanov. Podieľajú sa na ochrane socialistickej hospodárskej sústavy, socialistického poriadku v spoločnosti a na upevňovaní obranyschopnosti republiky.

Obrázok 8 Zákon č. 69/1967 Zb. o národných výboroch.

V úvodných ustanoveniach zákon deklaroval, že národné výbory sú orgánmi socialistickej štátnej moci a správy v krajoch, okresoch a obciach a zabezpečujú komplexný ekonomický a sociálny rozvoj svojich územných obvodov.

Postupne si vládne garnitúry uvedomujú, že socializmus nevyrieši všetky sociálne problémy, čo bol dôvod na postupnú reformu sociálneho systému. Implementácia zmien však bola mimoriadne náročná a štát si ju z vlastného rozpočtu dovoliť nemohol, následkom čoho poveril viacerými sociálnymi povinnosťami podniky. (Tuhrinská, 2012)

Reforma sociálneho systému umožnila v roku 1969 vznik Spoločnosti sociálnych pracovníkov, ktorá v tej dobe bola jedinou inštitúciou rozvíjajúcou informácie v oblasti sociálnej práce vo všetkých oblastiach sociálnej práce. V roku 1973 sa spája s Českou lekárskou spoločnosťou J. E. Purkyně, kde sa vytvára sekcia sociálnych pracovníkov.

15. Normalizácia

Normalizáciou sa v kontexte spoločenských zmien rozumie tvrdé a zásadové presadzovanie komunistického režimu, keď po náhlom a neočakávanom vstupe vojsk Varšavskej zmluvy na územie vtedajšej Československej socialistickej republiky „nastal frontálny ústup od reforiem“ a po tzv. Realizačnej smernici z mája 1969 nastúpil totálny kurz

na dosiahnutie mocenského monopolu komunistickej strany, aby úplne ovládla slovenskú a českú spoločnosť, štát a riadenie ekonomiky.²⁵ (Tomeš, 2015)

V dobe normalizácie sa v krajinách s komunistickou ideológiou pojem „sociálny“ často degraduje a nesprávne sa zamieňa s pojmom hygienický v súvislosti so „sociálnymi“ zariadeniami, ako boli verejné toalety. Sociálna práca sa v tomto období vníma ako forma nevyhnutnej starostlivosti pre odkázané osoby, pričom sa prakticky nerozvíja jej vedecká forma.

Napriek negatívne postojom zo strany ideologických predstaviteľov štátu sa v tomto období darí legitímne rozvíjať a kultivovať sociálnu prácu v rámci podnikov. Išlo o sociálnu pomoc zamestnancom a rodinným príslušníkom rôznych výrobných závodov a tovární. Medzi najznámejší patrí sociálny program Baťovej sociálnej starostlivosti.²⁶

Výkon sociálnej práce realizujú ľudia, ktorí ho považujú za svoje poslanie, pričom boli často perzekvovaní zo strany komunistickej garnitúry. A práve títo nadšenci udržiavajú poslanie sociálnej správy aj počas obdobia normalizácie a dosiahnu aj postupné oživenie v oblasti sociálnej práce ako vednej disciplíny. Začínajú publikovať prvé články týkajúce sa sociálnej starostlivosti o deti a mládež ale aj o starých ľuďoch a tiež publikácie o sociálnopatologických javoch ako prostitúcia, drogy, alkoholizmus či domáce násilie. (Jaroszewski, Ignatovskii, 1981)

Neskôr v tomto období dochádza k profesionalizácii výkonu sociálnej práce, ktorú authority štátu postupne uznávajú a akceptujú aj napriek ideologickým myšlienkam komunizmu. Dochádza tiež k opätovnému obnoveniu činnosti škôl so sociálnym zameraním. (Drda, 2011)

16. Podniková sociálna práca

Podniky začínajú v rámci svojej sociálnej politiky rozvíjať bytovú politiku pre svojich zamestnancov, závodné stravovanie, rekreácie a liečebné pobyty, sociálne služby a sociálnu prácu, prostredníctvom ktorej chceli pomôcť svojim zamestnancom a ich rodinným príslušníkom odkázaným na príjmy a zabezpečenie z daného podniku.

²⁵ Pre viac informácií pozri: Žatkuliak J. Normalizácia ako likvidácia demokracie. [on-line]. Dostupné na internete: <http://www.history.sav.sk/zatkuliak/zatkuliak_normalizacia.pdf>.

²⁶ Baťa dokázal uvedeným spôsobom aj počas veľkej hospodárskej krízy po roku 1929 otupiť politický program ľavicových strán, najmä komunistov. Na požiadavku triedneho boja odpovedal vysokými mzdami pre robotníkov, ktorými dosiahol vo svojej firme sociálny zmier. Týmto si nechtiac proti sebe pošťval komunistov. K jeho prístupu sa bohužiaľ nikto nepripojil a v tomto smere ostal osamotený. Princíp sociálneho zmieru sa však ujal v zahraničí po druhej svetovej vojne, najmä vo forme ľudového kapitalizmu v Nemecku. Pre viac informácií pozri: <<http://www.goodwill.eu.sk/clanky/item/72-bata-inspirujuci-podnikatel-so-socialnym-rozmerom>>.

Závody začínajú vytvárať a organizovať domovy mladých robotníkov, čo možno považovať za progresívny prvok vo vzťahu k práci s mládežou, domovy pre opustené matky s deťmi a zároveň aj podnikové jasle a materské škôlky, ktoré umožnili skorší návrat žien do pracovného prostredia. Tvorila sa tiež domovy dôchodcov pre bývalých zamestnancov, zabezpečuje sa práca s osobami, ktoré boli zdravotne znevýhodnené v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, a tiež sociálna práca priamo v prevádzkárňach podnikov. (Kodymová, Tomeš, 2018)

Podnikovú sociálnu prácu mali zabezpečovať odborne vyškolení zamestnanci. Popis takejto pozície v rámci závodov však v danej dobe neexistoval, a preto bolo potrebné definovať aj pozíciu sociálneho referenta a tiež samotnú sociálnu prácu. Vecne príslušné Ministerstvo práce a sociálnych vecí svojim riadiacim aktom definovalo sociálnu prácu ako vedu založenú na poznatkoch o človeku a spoločnosti, ktorej vedomosti sa aplikujú pri predchádzaní alebo riešení náročných životných situácií a sociálnych problémov pracovníkov za ich aktívnej účasti. Sociálne problémy sa úzko spájali so spoločenskými problémami, pričom osobné problémy boli chápané prísne individuálne. Problém jednotlivca sa mohol označiť za sociálny len vtedy, keď sa týkal záujmov celej spoločnosti, a teda vyžadujúci jej intervenciu a pomoc. (Kodymová, 2016)

Cieľom sociálnej práce v podnikoch, závodoch a organizáciách bolo poskytovanie odbornej pomoci pri profylaxii vzniku nepriaznivých životných situácií, odstraňovanie ich príčin a následkov. Vysoký dôraz sa kládol na elimináciu javov, ktoré mohli ohroziť pracovné alebo spoločenské zaradenie jednotlivcov, kvalitu ich pracovných výsledkov, ich vzťah k práci a medziľudské vzťahy na pracovisku alebo v rámci rodiny, ako aj javov, ktoré mohli mať negatívne dopady na spoluúčasť pri tvorbe podmienok pre maximálne pracovné uplatnenie občanov, upevňovanie pracovnej morálky a formovanie socialistického spôsobu života. (Jaroszewski, Ignatovskiĭ, 1981)

Dôchodkové dávky poskytovali národné výbory a administratívne podliehali Úradu dôchodkového poistenia. Na krajskej a okresnej úrovni národných výborov boli kreované špeciálne komisie, ktorých úlohou bolo vykonávať posudzovanie jednotlivých sociálnych nárokov fyzických osôb, ktoré však fungovali pod prísnou kontrolou vládnucej komunistickej strany. Prijatý bol zákon č. 28/1972 Zb. o národných výboroch, ktorý v § 19 zveroval do pôsobnosti národných výborov, o. i. aj štátnu správu na úseku vytvárania a ochrany podmienok zdravého spôsobu života a práce, pracovných síl, zdravotníckych služieb alebo sociálneho zabezpečenia. Bola im tiež daná kompetencia v oblasti správy zariadení sociálneho zabezpečenia.

Vychovávať z detí riadnych občanov bolo aj v tejto dobe predovšetkým povinnosťou rodičov. Z pohľadu náhradnej starostlivosti o deti bolo dôležité prijatie zákona č. 50/1973 Zb. o pestúnskej starostlivosti, ktorý zakotvil povinnosť štátu zabezpečiť všestranné podmienky pre zdravý vývoj a výchovu detí. Zákon tiež upravil vzťahy medzi pestúnom a dieťaťom a definoval tiež príspevok na úhradu potrieb dieťaťa a odmenu pestúna. Pestúnska starostlivosť sa mohla vykonávať priamo v náhradných rodinách pestúnov alebo v osobitných zariadeniach, ktoré mohli na tento účel zriaďovať a spravovať národné výbory. Právny predpis tiež stanovil prísne nároky na osobu pestúna. Podľa § 3 ním mohol byť iba občan, ktorý má osobné predpoklady, najmä morálne a zdravotné, na zabezpečenie riadnej výchovy dieťaťa a ktorý spôsobom svojho života i života svojej rodiny, v ktorej bude dieťa vychovávané, zaručuje, že bude pestúnsku starostlivosť vykonávať na prospech dieťaťa.

Zaujímavosťou bolo aj vytváranie prvých domovov, ktoré pracovali so staršími obyvateľmi, pričom sa postupne sociálne pracovníčky školili na prácu s geriatrickými pacientmi.

II. Novodobé dejiny sociálnej práce na Slovensku

Prelomový rok 1989 v dejinách vývoja SR so sebou priniesol množstvo problémov spojených so sociálnym zabezpečením osôb, ktorých sa zmeny systému dotýkali najviac. Rušenie starého práva prebiehalo v Československu počas tzv. Nežnej revolúcie početnými novelizáciami Ústavy a ďalších dôležitých zákonov. Novela Ústavy začala vypustením článku o vedúcej úlohe komunistickej strany a o marxizme leninizme ako riadiacej ideológii štátu.

Ukončenie dominantného postavenia jednej politickej strany, prechod na trhové hospodárstvo, liberalizácia pracovného trhu, privatizácia podnikov so sebou prinášali riziko chudoby pre najzraniteľnejšie osoby v štáte, a teda starých, hendikepovaných, chronicky chorých, nevzdelaných ale aj absolventov škôl. Úlohou sociálneho systému bolo ochrániť týchto ľudí v záujme nastolenia sociálnej stability a istoty.

1. Porevolučné zmeny v sociálnej práci

Jadrom sociálnej reformy sa malo stať prebudovanie zdedených paternalistických inštitúcií sociálneho zabezpečenia na také inštitúcie, ktoré fungujú vo vyspelých západných krajinách a ktoré by zodpovedali potrebám trhovej ekonomiky. Snahou bolo delegovať povinnosť zabezpečiť uspokojovanie sociálnych potrieb občanov z väčšej časti na obce a subjekty súkromného práva, zamestnávateľov, nadácie alebo občianske združenia. Cieľom bolo dosiahnutie efektívneho vynakladania finančných prostriedkov, prehľadnosti orgánov sociálnej ochrany a ich kompetencií a zvýšenie životnej úrovne obyvateľstva.

Mimoriadne dôležitá bola obnova vzdelávacieho systému v oblasti sociálnej práce a jej vedeckých inštitúcií. Ako prvá na Slovensku, vysokoškolské štúdium v odbore sociálna práca na Katedre sociálnej práce, otvorila v roku 1991 Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.²⁷ V týchto podmienkach s významnou spoluprácou zahraničných odborníkov najmä z Holandska, Spojených štátov amerických, Veľkej Británie a Spolkovej republiky Nemecka, okrem samotnej edukácie, začal opätovný rozvoj teórie sociálnej práce, aktivít jej významných domácich teoretikov prostredníctvom ich publikačnej činnosti, činnosti v oblasti

²⁷ Pracovníci tejto fakulty pod vedením interdisciplinárne erudovaného prof. Jána Gaburu a za pôsobenia vynikajúceho experta sociálnych vecí doc. Štefana Strieženca, spolu s erudovaným tímom pracovníkov katedry sa podieľali na rozvoji hlavne poradenskej a psychologickéj paradigmy v sociálnej práci. Publikovali mnohé knihy a zborníky z oblasti sociálnej práce a usporadúvali pravidelné konferencie so zameraním na sociálnu prácu. Pre viac informácií pozri: <<https://www.prohuman.sk/socialna-praca/zaciatky-sucasnej-socialnej-prace-na-slovensku>>.

vedy a výskumu. Týmto sa sociálna práca dostáva z odboru realizovaného v praxi aj na akademickú pôdu, kde dodnes pretrváva.

Dopyt po absolventoch týchto študijných odborov začína byť obrovský z dôvodu potreby urýchljeného riešenia novovzniknutých, ale tiež existujúcich celospoločenských problémov, ako bola neriadená migrácia, amnestiami oslobodení trestanci, postupný nárast nezamestnanosti, národnostné menšiny, čierna práca, obeť sexuálneho priemyslu, závislosti na drogách a alkohole, tiež na hracích automatoch a aj problémy obyvateľstva zasiahnutého výbuchom atómovej elektrárne v Černobyle. Dochádza k postupnému rozvíjaniu neštátnych sociálnych organizácií pod záštitou cirkví a aj v rámci mimovládneho sektora. (Brnula, 2018)

Obrázok 9 Logo Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava, n.o.

Zdroj: <<https://www.vssvalzbety.sk/>>.

V roku 2003 vznikla Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o., keď začala poskytovať štúdium v odbore sociálna práca a ošetrovateľstvo, ktoré postupne rozširovala o študijný odbor verejné zdravotníctvo a aj o ďalšie zdravotnícke programy (2011 – 2018), ako laboratórne vyšetровacie metódy v zdravotníctve, urgentnú zdravotnú starostlivosť, pôrodnú asistenciu, misiológiu a charitatívnu prácu, psychológiu. Vysoká škola

zdravotníctva a soc. práce sv. Alžbety v Bratislave, n.o. aj v súčasnosti ochraňuje svoju autonómnosť, morálnu a vedeckú nezávislosť od politickej a hospodárskej moci a rešpektuje akademické slobody. Svoju spoločenskú zodpovednosť vyjadruje aktívnou úlohou vysokej školy, ktorá sa angažuje vo verejnej diskusii a prispieva k rozvoju občianskej spoločnosti a dosahovaniu cieľov dlhodobu udržateľného rozvoja. Vysoká škola realizuje vzdelávanie, výskum a podporuje implementáciu nového konceptu verejného zdravia a sociálnej práce s využitím synergií výchovy, behaviorálnych, psychologických, kultúrnych, ľudsko-právnych

a na dôkazoch založených prístupov s prepájaním experimentálnej, sociálno-ekonomickej a globálnej politiky zdravia ako holistického princípu inovatívnych prístupov.

2. Rozdelenie Československa a zmeny v usporiadaní verejnej správy

Od roku 1990 bol na Slovensku vytvorený duálny systém miestnej verejnej správy, na základe ktorého sa zložky verejnej správy rozčlenili na orgány štátnej správy, miestnej štátnej správy a orgány územnej samosprávy pozostávajúcich z obcí a vyšších územných celkov. Postavenie oboch úrovní územnej samosprávy determinoval čl. 64 Ústavy Slovenskej republiky tak, že základom územnej samosprávy je obec. Územnú samosprávu tvorí obec a vyšší územný celok.

Rozdelenie Československa na dva samostatné štáty malo ďalekosiahle dôsledky na všetky sféry fungovania štátnych inštitúcií, a teda nie len v sociálno-právnej sfére. Slovensko sa vyznačovalo najmä silnou priemyselnou výrobou zameranou na zbrojársky priemysel. Politicky si Slovensko zvolilo cestu pomalej transformácie na sociálne zamerané trhovú hospodárstvo. Ekonomické, hospodárske, sociálne, politické a tiež národné rozdiely možno považovať za hlavné dôvody rozdelenia dvoch štátov, ktoré tvorili jednotný celok prakticky od roku 1918. (Oláh, Schavel, 2006)

3. Zrušenie národných výborov a vznik okresných a obvodných úradov

Štátna správa po rozdelení Českej a Slovenskej federatívnej republiky prešla viacerými reformami. Pozornosť sa sústredila najmä na požiadavku vzniku územnej samosprávy, dôsledne oddelenej od miestnej štátnej správy. V roku 1990 sa na základe zákona č. 472/1990 Zb. o organizácii miestnej štátnej správy prešla väčšina pôsobnosti národných výborov na obvodné úrady ako orgány integrovanej miestnej štátnej správy 1. stupňa a na okresné úrady ako orgány integrovanej miestnej štátnej správy 2. stupňa; úplne zanikla integrovaná štátna správa na úrovni krajov. Podľa tohto zákona miestnu štátnu správu patriacu podľa osobitných predpisov do pôsobnosti SR začali vykonávať okresné úrady a obvodné úrady; iným štátnym orgánom ju mohol zveriť len osobitný zákon.

Štátnu správu vykonávanú okresnými úradmi a obvodnými úradmi riadila a kontrolovala vláda Slovenskej republiky. Pôsobnosť novovytvorených úradov bola zákonom stanovená pomerne široko a taxatívny výpočet kompetencií bol definovaný v prílohe tohto

predpisu. Okresný úrad mohol vydávať pre územie okresu všeobecne záväzné vyhlášky za podmienok ustanovených osobitným zákonom.

Ďalším právnym predpisom, zákonom č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, sa zrušili národné výbory, avšak ich pôsobnosť prešla len sčasti na obce a mestá ako samostatné samosprávne celky, ktoré nadobudli postavenie základných územných jednotiek. Týmto aktom došlo zároveň k zásadnému oddeleniu územnej samosprávy obcí a miest od miestnej štátnej správy a vytvorili sa špecializované miestne orgány štátnej správy na úrovni okresov a obvodov.

V sociálnej oblasti bolo dôležité prijatie zákona č. 444/1990 Zb. o zriadení úradov práce, ktorým boli vytvorené okresné úrady práce ako miestne orgány štátnej správy v oblasti pracovných síl. Na ich čele bol riaditeľ, ktorého vymenúval a odvolával minister práce a sociálnych vecí Slovenskej republiky.

Zákom č. 1/1991 Zb. o zamestnanosti bolo determinované právo všetkých občanov na zamestnanie bez ohľadu na rasu, farbu pleti, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, členstvo v politických stranách alebo príslušnosť k politickým hnutiam, národnosť, etnický alebo sociálny pôvod, majetok, zdravotný stav alebo vek. Právo na zamestnanie definoval zákon v § 1 ako právo občanov, ktorí chcú a môžu pracovať a o prácu sa skutočne uchádzajú, na sprostredkovanie pracovného uplatnenia vo vhodnom zamestnaní, na rekvalifikáciu nevyhnutnú na pracovné uplatnenie a na hmotné zabezpečenie pred nástupom do zamestnania a v prípade straty zamestnania. Štátna politika zamestnanosti sa zamerala na podporu plnej a produktívnej zamestnanosti a slobodnej voľby zamestnania a tento cieľ mal byť podporený všetkými príslušnými orgánmi štátu. Sprostredkovanie práce vykonávali príslušné úrady práce bezplatne na celom území republiky. Územné orgány práce na základe ustanovení zákona viedli evidenciu uchádzačov o zamestnanie, evidenciu voľných pracovných miest ale aj evidenciu pre poskytovanie hmotného zabezpečenia a evidenciu občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou.

Následne bol zákonodarným zborom prijatý zákon č. 83/1991 Zb. o pôsobnosti orgánov Slovenskej republiky pri zabezpečovaní politiky zamestnanosti, ktorý ustanovil, že štátnymi orgánmi práce sa stali MPSVaR SR, Správa služieb zamestnanosti, ktorej základnou úlohou bolo zabezpečovať realizáciu cieľov a úloh politiky trhu práce na celom území, a územné orgány práce. Zákon definoval ako hlavný cieľ politiky zamestnanosti v SR dosiahnutie celkovej rovnováhy medzi ponukou a dopytom na trhu práce a produktívne využitie dostupných zdrojov pracovných síl pri slobodnom výbere zamestnania.

Za územné orgány práce boli vyhlásené už existujúce okresné úrady práce a tiež obvodné úrady práce, ktoré mali poskytovať bezplatné verejné služby pre trh práce. Ich hlavnou

kompetenciou vyplývajúcou priamo zo zákona bolo zabezpečiť, v súčinnosti s inými zúčastnenými orgánmi, čo najlepšiu organizáciu trhu práce za účelom dosiahnutia a udržania plnej zamestnanosti a rozvoja využívania výrobných zdrojov. Okresné a obvodné úrady práce sa stali rozpočtovými organizáciami.

Ako rozpočtová organizácia bola kreovaná aj Správa služieb zamestnanosti, ktorá sídlila v Bratislave. Bola priamo podriadená MPSVaR SR a minister vymenúval aj odvolával generálneho riaditeľa Správy služieb zamestnanosti. Generálny riaditeľ následne mal kompetenciu odvolávať a vymenúvať riaditeľov okresných úradov práce, Úradu práce hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy a Úradu práce mesta Košíc. Riaditeľov obvodných úradov práce menovali a priamo riadili okresné úrady práce.

Pôsobnosť Správy služieb zamestnanosti bola koncipovaná pomerne široko vo vzťahu k vecne príslušnému ministerstvu, ktorému mohla predkladať návrhy opatrení v oblasti politiky trhu práce a tiež navrhovať primerané opatrenia na podporu profesnej a územnej mobility pracovných síl a zabezpečovať ich realizáciu. Správa služieb zamestnanosti okrem iného tiež:

- riadila a kontrolovala územné orgány práce,
- spravovala prostriedky štátneho rozpočtu pre územné orgány práce,
- riadila systém monitorovania situácie na trhu práce, vykonávala jeho prieskum, zhromažďovala a analyzovala informácie o stave a vývoji na regionálnych trhoch práce a o vykonaných opatreniach na ovplyvňovanie ponuky a dopytu na týchto trhoch,
- vytvárala jednotnú informačnú sústavu Správy služieb zamestnanosti a územných orgánov práce,
- zabezpečovala odborné vzdelávanie pracovníkov územných orgánov práce a plnila ďalšie úlohy definované zákonom.

Zákon tiež široko koncipoval pôsobnosť okresných a obvodných úradov práce v oblasti služieb zamestnanosti a pri zabezpečovaní pracovného uplatnenia občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou a pri zabezpečovaní pracovného uplatnenia občanov vyžadujúcich zvýšenú starostlivosť.

Okresné úrady práce napríklad:

- poskytovali informácie o možnostiach zamestnania, odbornej prípravy, o voľných pracovných miestach a o pracovných zdrojoch,
- zabezpečovali a vykonávali poradenskú činnosť a odbornú prípravu a rekvalifikáciu,
- vyplácali hmotné zabezpečenie uchádzačom o zamestnanie, o ktorých rozhodol obvodný úrad práce, dávky nemocenského poistenia, prídavky na deti a príplatok k prídavkom na deti uchádzačom o zamestnanie podľa osobitných predpisov,

- zabezpečovali pracovnú rehabilitáciu občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou a tiež ďalšie úlohy definované osobitnými právnymi predpismi.

Obvodné úrady práce:

- evidovali a aktualizovali informácie o uchádzačoch o zamestnanie, o voľných pracovných miestach, o pracovných miestach vhodných pre výkon civilnej služby, o pracovných povoleniach vydaných cudzincom a osobám bez štátnej príslušnosti vo svojom územnom obvode a poskytovali ich na využitie okresným úradom práce,
- sprostredkúvali občanom s trvalým pobytom vo svojom územnom obvode vhodné zamestnanie,
- rozhodovali o nezaradení občanov do evidencie uchádzačov o zamestnanie alebo o ich vyradení z tejto evidencie pri nesplnení zákonných podmienok, o priznaní, nepriznaní, odňatí alebo zastavení hmotného zabezpečenia uchádzačovi o zamestnanie pri nesplnení zákonných podmienok,
- poskytovali informácie občanom o možnostiach pracovať v zahraničí a cudzincom a osobám bez štátnej príslušnosti o možnosti pracovať vo svojom územnom obvode,
- viedli evidenciu občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou a evidenciu voľných pracovných miest vhodných pre týchto občanov a evidenciu občanov vyžadujúcich zvýšenú starostlivosť uchádzajúcich sa o zamestnanie a evidenciu voľných pracovných miest vhodných pre týchto občanov.

4. Právna úprava sociálneho zabezpečenia

Zákonom č. 10/1993 Z. z. bol zriadený Fond zamestnanosti Slovenskej republiky, ktorý slúžil na financovanie hmotného zabezpečenia poskytovaného uchádzačom o zamestnanie a na financovanie aktívnej politiky zamestnanosti. Kreovaný bol ako právnická osoba so sídlom v Bratislave. Prostriedky z tohto fondu používali úrady práce v územných obvodoch na financovanie hmotného zabezpečenia uchádzačov o zamestnanie, výdavkov na aktívnu politiku zamestnanosti²⁸ a výdavkov na správu a činnosť fondu. Do fondu boli zo zákona povinní prispievať všetci zamestnanci, samostatne zárobkovo činné osoby a spolupracujúce osoby, občania zárobkovo činní v cudzine s trvalým pobytom na území SR a zamestnávatelia.

²⁸ V prípade výdavkov na aktívnu politiku zamestnanosti išlo najmä výdavky na úhradu nákladov na vytváranie spoločensky účelných pracovných miest a organizovanie verejnoprospešných prác, rekvalifikáciu, zamestnávanie uchádzačov o zamestnanie vyžadujúcich zvýšenú starostlivosť, poskytnutie príspevku zamestnávateľovi na čiastočnú úhradu náhrady mzdy poskytovanej zamestnancom podľa osobitných predpisov a ďalšie opatrenia na zmiernenie nerovnováhy na trhu práce na základe rozhodnutia predstavenstva.

Z pohľadu výkonu sociálneho poistenia bolo dôležité prijatie zákona č. 7/1993 Z. z. o zriadení Národnej poisťovne a o financovaní zdravotného poistenia, nemocenského poistenia a dôchodkového poistenia, ktorým bola kreovaná Národná poisťovňa so sídlom v Bratislave. Táto verejnoprávna inštitúcia vykonávala kontrolnú a poradenskú činnosť v oblasti sociálneho poistenia, zabezpečovala výber poistného a financovanie vecných a peňažných plnení a tiež uzatvárala zmluvy o poskytovaní zdravotníckej starostlivosti s právnickými a fyzickými osobami.

Uvedenou legislatívnou úpravou došlo k zlúčeniu výkonu zdravotného poistenia, nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia v jednej inštitúcii, tvorenej tromi samostatnými fondami a odčleneniu financovania Národnej poisťovne od štátneho rozpočtu, čím sa vytvorili tri samostatné fondy, ktoré sa mali tvoriť z poistného a čiastočne z príspevkov štátu. Odlišnosť jednotlivých fondov sa však v rámci praxe ukázala ako zásadná a ich zlúčenie v rámci jednej inštitúcie ako nefunkčné, čoho dôsledkom bolo vytvorenie pluralitného systému zdravotných poisťovní a Sociálnej poisťovne.

V oblasti zdravotného poistenia bol prijatý zákon č. 9/1993 Z. z. o zdravotnom poistení a hospodárení s Fondom zdravotného poistenia, ktorý upravoval zdravotné poistenie a hospodárenie s prostriedkami Fondu zdravotného poistenia Národnej poisťovne a s prostriedkami fondov zdravotného poistenia regionálnych poisťovní, ktoré financujú potrebnú zdravotnícku starostlivosť. Zákon tiež definoval okruh osôb, ktoré museli byť povinne zdravotne poistené, práva a povinnosti poistencov.²⁹

Už o rok však došlo k zrušeniu zákona č. 9/1993 Z. z. a jeho nahradeniu komplexnou úpravou prostredníctvom zákona č. 273/1994 Z. z. o zdravotnom poistení, financovaní zdravotného poistenia, o zriadení Všeobecnej zdravotnej poisťovne a o zriaďovaní rezortných, odvetvových, podnikových a občianskych zdravotných poisťovní. Zákonom bolo okrem organizácie a financovania zdravotného poistenia upravené aj zriadenie Všeobecnej zdravotnej poisťovne a zriaďovanie rezortných, odvetvových, podnikových a občianskych zdravotných poisťovní.

²⁹ Osobitnú úpravu zdravotného poistenia určitých okruhov osôb upravoval zákon č. 92/1994 Z. z. o Vojenskej zdravotnej poisťovni, zákon č. 201/1994 Z. z. o zdravotnom poistení železničiarov a o Železničarskej zdravotnej poisťovni a zákon č. 276/1993 Z. z. o Poisťovni Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a o financovaní zdravotného poistenia. Dôvodom pre zriadenie uvedených poisťovní bola potreba zabezpečovať zdravotné poistenie pre vymedzený okruh poistencov, ktorých podstatnú časť tvorili príslušníci Armády Slovenskej republiky, Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a pracovníci rezortov MV SR, Ministerstva dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky a Ministerstva obrany Slovenskej republiky, ako aj zamestnanci ústredných a miestnych štátnych orgánov.

Všeobecná zdravotná poisťovňa bola vytvorená ako verejnoprávna inštitúcia, a teda právnická osoba so sídlom v Bratislave.

Zdravotné poistenie mohli vykonávať aj iné zdravotné poisťovne zriadené ku dňu účinnosti tohto zákona podľa osobitných zákonov, ktorými boli už spomenutá zdravotná poisťovňa v gescii MV SR, Vojenská zdravotná poisťovňa alebo Železničiarska zdravotná poisťovňa, a taktiež rezortné, odvetvové, podnikové a občianske zdravotné poisťovne, ktoré vznikli podľa tohto zákona.

Ďalšiu zásadnú zmenu v organizácii miestnej štátnej správy priniesol rok 1996. Bolo zrušených 121 obvodov a opäť sa zaviedla krajská úroveň štátnej správy. Územie našej republiky bolo rozdelené na 8 krajov a 79 okresov. Prijatý bol zákon č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky. Zákon bol rozčlenený na dve oddelené časti, a to z časti upravujúcej územné usporiadanie a z časti obsahujúcej úpravu správneho usporiadania SR.

V oblasti organizácie miestnej štátnej správy na území Slovenska predstavovalo ďalšiu zásadnú zmenu prijatie zákona č. 222/1996 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorým boli zrušené obvodné úrady a miestna štátna správa pôsobila vo väčších administratívnych celkoch. Hlavným zámerom nového usporiadania miestnej štátnej správy bolo najmä zvýšenie jej efektívnosti a zjednodušenie vybavovania záležitostí právnických a fyzických osôb. Zákonom tak bolo vymedzené postavenie, pôsobnosť a kompetencie krajských a okresných úradov ako právnických osôb, ktoré mali zabezpečovať výkon štátnej správy v nových správnych celkoch SR, a to v krajoch a okresoch.

Do pôsobnosti krajských a okresných úradov bola zákonom zverená aj zriaďovateľská funkcia voči organizáciám a zariadeniam, ktorá do tej doby patrila jednotlivým orgánom miestnej štátnej správy, napr. na úseku školstva a sociálnych vecí a tiež zriaďovateľská funkcia ministerstiev k vybraným organizáciám a zariadeniam, napr. pokiaľ ide o niektoré zdravotnícke zariadenia.

Koncept širokých kompetencií krajských a okresných úradov možno vnímať pozitívne aj s ohľadom na dnešnú dobu, kedy je potrebné zabezpečiť výmenu informácií medzi jednotlivými zložkami štátnej správy a územnej samosprávy, v dobe informatizácie a elektronizácie, v snahe zefektívniť výkon verejnej správy. Integrácia jednotlivých zložiek výkonu miestnej štátnej správy pod dostupné a klientsky orientované orgány môže zabezpečiť významné finančné a časové úspory na strane občanov a tiež na strane štátu. Pri správnom spôsobe riadenia a financovania je možné zabezpečiť efektívny výkon miestnej štátnej správy s nižším počtom decentralizovaných úradov.

5. Zmeny v oblasti práva sociálneho zabezpečenia

Z pohľadu sociálneho poistenia bolo kľúčové schválenie zákona č. 274/1994 Z. z. o Sociálnej poisťovni, ktorým bolo upravené zriadenie, činnosť a organizácia Sociálnej poisťovne, financovanie a vykonávanie nemocenského poistenia, nemocenského zabezpečenia a dôchodkového zabezpečenia. Na základe právnej úpravy bola ako právnická osoba so sídlom v Bratislave kreovaná Sociálna poisťovňa, ktorá mala prostredníctvom výberu poistného na nemocenské poistenie a dôchodkové zabezpečenie a realizáciou kontrolnej, konzultačnej a poradenskej činnosti zabezpečovať výkon nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia. Sociálna poisťovňa taktiež rozhodovala o dávkach nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia a mala zabezpečovať ich výplatu v rozsahu vymedzenom osobitnými predpismi.

Sociálna poisťovňa mala svoje samosprávne a výkonné orgány. Samosprávnymi orgánmi boli správna rada, ktorá volila riaditeľa Sociálnej poisťovne, a dozorná rada, ktorá za svoju činnosť zodpovedala správnej rade. Výkonnými orgánmi boli ústredie so sídlom v Bratislave a pobočky, ktoré boli dislokované na území každého okresu.

V sociálnej oblasti bolo tiež významné prijatie zákona č. 387/1996 Z. z. o zamestnanosti, ktorého cieľom bolo prebrať a rozvinúť základné princípy poskytovania služieb pre zamestnanosť, a to najmä sprostredkovanie zamestnania, rekvalifikáciu, poradenskú činnosť, pracovnú rehabilitáciu a ďalšie nástroje aktívnej politiky trhu práce. Zákonom mali byť vytvorené legislatívne podmienky a právne predpoklady pre prijímanie opatrení v politike trhu práce na podporu plnej a produktívnej zamestnanosti v záujme ekonomického rastu. Progresívne myšlienky vo vzťahu k politike zamestnanosti definoval zákon už v úvodnom paragrafe, ktorým determinoval ciele:

- zabezpečovať prácu pre všetkých, ktorí môžu a chcú pracovať a hľadajú zamestnanie,
- umožňovať slobodnú voľbu zamestnania a získanie kvalifikácie pre vhodné zamestnanie,
- vytvárať a udržiavať rovnováhu medzi ponukou práce a dopytom po práci,
- minimalizovať rozsah nezamestnanosti,
- zabezpečovať podporu v nezamestnanosti občanov, ktorí sa stanú nie vlastnou vinou nezamestnanými, v primeranom rozsahu a tak, aby ich podnecovala na hľadanie si zamestnania,
- zabezpečovať prípravu na povolanie a rekvalifikáciu zodpovedajúcu požiadavkám trhu práce,

- vytvárať podmienky na vznik pracovných príležitostí vytváraním nových pracovných miest,
- vytvárať podmienky na udržanie zamestnanosti a predchádzanie hromadnému prepúšťaniu,
- prijímať opatrenia na podporu profesijnej mobility s cieľom prispôbiť ponuku práce možnostiam zamestnania v rôznych povolaniach a tiež územnej mobility s cieľom podporovať premiestňovanie zamestnancov do oblastí, kde sú možnosti vhodného zamestnania,
- zaručiť občanom bezplatné sprostredkovanie zamestnania a bezplatné poskytovanie poradenstva.

Úrady práce boli transformované na verejnoprávne inštitúcie so samosprávnym riadením na centrálnej úrovni, na úrovni krajov a okresov. Zákonom nebol dotknutý systém platenia príspevkov zamestnávateľmi a zamestnancami.

Vo forme verejnoprávnej inštitúcie bol kreovaný Národný úrad práce, ktorého úlohou bolo zabezpečovať ústavné právo občanov na zamestnanie. Sídлом úradu, ako právnickej osoby, bola Bratislava. Činnosť úradu bola zabezpečovaná prostredníctvom jeho samosprávnych a výkonných orgánov.³⁰

Zákon zásadným spôsobom upravil aj poistenie v nezamestnanosti, keď príspevky na toto poistenie rozdelil na povinné a dobrovoľné. Povinnými platcami príspevku na poistenie v nezamestnanosti boli zamestnanci, samostatne zárobkovo činné osoby a spolupracujúce osoby a zamestnávatelia. Dobrovoľne mohli príspevok uhrádzať občania zárobkovo činní v cudzine a spoločníci spoločností s ručením obmedzeným, komanditisti komanditných spoločností a členovia družstva, ktorí boli odmeňovaní za prácu v spoločnosti alebo v družstve formou, ktorá sa považovala za príjem zo závislej činnosti, a nevykonávali túto prácu v pracovnom pomere alebo v obdobnom pracovnom vzťahu.

Legislatívne zmeny boli prijaté a postupne implementované aj v oblasti zdravotného poistenia zákonom č. 280/1997 Z. z. o Spoločnej zdravotnej poisťovni, na základe ktorého bola ako verejnoprávna inštitúcia na vykonávanie zdravotného poistenia zriadená Spoločná zdravotná poisťovňa. Vznikla splynutím Poisťovne Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Vojenskej zdravotnej poisťovne a Železničiarkej zdravotnej poisťovne so sídlom v Bratislave. Vychádzajúc z dôvodovej správy k predmetnej legislatívnej úprave je zrejmé, že Spoločná

³⁰ Samosprávnymi orgánmi Národného úradu práce boli predstavenstvo, dozorná rada, správne výbory krajských úradov práce a správne výbory okresných úradov práce. Výkonnými orgánmi Národného úradu práce boli generálne riaditeľstvo, krajské úrady práce a okresné úrady práce.

zdravotná poisťovňa mala umožniť intenzívnejšie využitie siete rezortných poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, zvýšenú dostupnosť k službám poisťovne a optimalizáciu siete zmluvných poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, úspešnejšie sa vyrovnat' s rastúcimi nákladmi na zdravotnú starostlivosť a zabezpečenie lepšej ochrany poistencov pred extrémnymi situáciami. Mala mať tiež mať väčší ekonomický vplyv a výraznejšie pôsobenie na jednotlivých poskytovateľov zdravotnej starostlivosti v záujme hospodárnosti a zvýšenia kvality ich služieb.

6. Snahy o zefektívňovanie verejnej správy

Zásadnú reformu v oblasti miestnej štátnej správy predstavovalo Programové vyhlásenie vlády z roku 2002, podľa ktorého aktuálne platný model usporiadania orgánov, ktoré realizovali výkon štátnej správy na regionálnej úrovni, bol vyhodnotený ako neefektívny a vláda si dala za cieľ realizovať efektívny, štíhly a nie drahý štát, znižovať administratívu v štátnej správe, odbyrokratizovať ju a modernizovať.

Roztrieštenosť orgánov miestnej štátnej správy, ich kompetencií a financovania sa zákonodarca snažil riešiť viacerými legislatívnymi úpravami. Prijatím zákona č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky sa mal zabezpečiť transfer úloh a kompetencií z ministerstiev, z krajských úradov a z okresných úradov na obce a na vyššie územné celky. Týmto právnym predpisom sa utvorili predpoklady a podmienky na realizáciu princípu decentralizácie verejnej správy z orgánov štátnej správy na samosprávne orgány. Takmer 320 pôsobností z orgánov štátnej správy v priebehu rokov 2002 až 2003 prechádzalo na samosprávne kraje a obce. Proces decentralizácie si vyžiadala zmeny ďalších zákonov, ako aj prijatie nových zákonov. Bola prijatá novela zákona o obecnom zriadení, zákona o majetku vyšších územných celkov, zákona o majetku obcí, zákona o rozpočtových pravidlách.

Na úseku sociálnej pomoci postupne prešli na obce rôznorodé pôsobnosti, konkrétne poskytovanie starostlivosti v zariadeniach sociálnych služieb a zriaďovanie zariadení sociálnych služieb (domov dôchodcov, zariadenie opatrovateľskej služby) alebo zriaďovanie a kontrola zariadení sociálnych služieb (domov sociálnych služieb pre deti, ktorým sa poskytuje starostlivosť celoročne, detský domov, krízové stredisko, resocializačné stredisko).

Na samosprávne kraje prešli okrem iných aj pôsobnosti na úseku sociálnej pomoci pre poskytovanie starostlivosti v zariadeniach sociálnych služieb (domov sociálnych služieb pre deti, ktorým sa poskytuje starostlivosť týždenne, domov sociálnych služieb pre dospelých, ktorým sa poskytuje starostlivosť celoročne a týždenne, zariadenie chráneného bývania, domov

pre osamelých rodičov, stanice opatrovateľskej služby, zariadenie pestúnskej starostlivosti, útulok, rehabilitačné stredisko, domov sociálnych služieb pre deti, ktorým sa poskytuje starostlivosť denne) alebo rozhodovanie o odňatí sociálnej služby, o zastavení poskytovania sociálnej služby, o znížení alebo o zvýšení úhrady za poskytnutú sociálnu službu a o neplatení úhrady za sociálnu službu a mnohé ďalšie úlohy.

Implementáciu programového vyhlásenia vlády z roku 2002 malo zabezpečiť prijatie zákona č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a obvodných úradoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. S cieľom decentralizácie a dekoncentrácie štátnej správy bola väčšia časť pôsobnosti prenesená na orgány samosprávy. Právny predpis s účinnosťou od 1.1.2004 zrušil okresné úrady a vytvorených bolo 8 krajských úradov, ktorých územná pôsobnosť sa vo vzťahu k predchádzajúcim krajským úradom nezmenila, a 50 špecializovaných obvodných úradov, ktoré boli v odvetvovej pôsobnosti MV SR. Špecializované obvodné úrady ako právnické osoby na výkon miestnej štátnej správy mali definovanú pôsobnosť na jednotlivých úsekoch miestnej štátnej správy obvykle pre územie viacerých okresov.

Krajské úrady boli ako právnické osoby svojimi rozpočtami zapojené na rozpočet ministerstva vnútra a v rozpočte zabezpečovali aj obvodné úrady. Krajský úrad aj obvodný úrad riadil prednosta vymenovaný vládou na návrh ministra vnútra. Vnútornú organizáciu krajského úradu a tiež obvodného úradu určovalo ministerstvo vnútra. Obvodné úrady mali aj mimo svojich sídiel 33 stálych a 31 ostatných pracovísk.

V rámci odvetvovej pôsobnosti ministerstiev boli k 1. januáru 2004, okrem už spomenutých obvodných úradov a krajských úradov spadajúcich pod pôsobnosť MV SR, zriadené orgány špecializovanej miestnej štátnej správy na úsekoch cestnej dopravy a pozemných komunikácií a životného prostredia, ale aj obvodné a krajské pozemkové úrady a tiež lesné úrady. Vzniklo tiež 36 úradov regionálneho zdravotníctva a 46 úradov práce, sociálnych vecí a rodiny. V nezmenenom postavení zostali aj naďalej fungovať miestne orgány štátnej správy na úsekoch školstva, katastra, výstavby a regionálneho rozvoja, daňové úrady, colné úrady a na krajskej úrovni pamiatkové úrady, inšpektoráty práce, vojenské správy, správy finančnej kontroly a ďalšie regionálne úrady, ktorých územná pôsobnosť nekopírovala jednotlivé územia krajov.

Krajské úrady, ako orgány miestnej štátnej správy v odvetvovej pôsobnosti MV SR, boli definitívne zrušené zákonom č. 254/2007 Z. z. o zrušení krajských úradov a o zmene a doplnení zákona č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a obvodných úradoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 263/2006 Z. z. k 1.10. 2007 a ich úlohy a činnosti prešli na obvodné úrady a na samotné MV SR. Organizačnou

normou bolo dosiahnuté samotné zrušenie krajských úradov a tiež prijatie princípov vysporiadania sa s personálnymi, majetkovoprávnymi a administratívnymi vzťahmi po zrušení krajských úradov. Samotný zákon však neriešil presun konkrétnych pôsobností na jednotlivých úsekoch štátnej správy. Toto bolo následne upravené osobitnými zákonmi, ktoré vysporiadali aj dopady presunu zamestnancov v nadväznosti na rozsah presúvaných kompetencií na štátny rozpočet.

Programové vyhlásenie vlády z roku 2002 vychádzalo z predpokladu, že pri vysokom počte 79 okresov ako správnych celkov je takáto sústava v značnej miere integrovanej miestnej štátnej správy ekonomicky náročná. Samotná reforma verejnej správy však mala opačný efekt a jej implementáciou došlo k zvýšeniu počtu jednotlivých lokálnych úradov, ktoré mali zabezpečovať výkon miestnej štátnej správy. Systém sa tak stal mimoriadne neprehľadný a ekonomický efekt nebol dosiahnutý. Chaos a nezrovnalosti v kompetenciách samosprávy a štátnej správy pretrvávajú až po dnes. Stabilizácii neprispievajú ani časté novelizácie zákonov v sociálnej oblasti, v dôsledku čoho sa sťažuje prístup bežných občanov ku svojim sociálnym právam a tiež samotná vynútitelnosť práva.

7. Kreovanie samostatných orgánov verejnej správy v sociálnej oblasti

Zrušením okresných úradov, v rámci ktorých bol integrovaný výkon štátnej správy na úseku sociálnych vecí, bolo potrebné vytvoriť samostatnú sústavu miestnych orgánov, ktoré budú poskytovať v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služby zamestnanosti. Rovnako sa bolo potrebné vysporiadať so zánikom Národného úradu práce a s prechodom správy majetku štátu, ktorú vykonával.

Cieľom zákona o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti, prijatého z vyššie uvedených dôvodov, bolo určiť právne rámce orgánov štátnej správy v sociálnej oblasti a ich činností, zjednodušiť administratívu a skvalitniť výkon poskytovania služieb v uvedených oblastiach, čím sa spružní aj trh práce a zefektívni a sprehladní využitie verejných prostriedkov. Zákon o službách zamestnanosti je právnym základom na vytvorenie systému služieb zamestnanosti, ktorý motivuje jednotlivcov v produktívnom veku nájsť a udržať si zamestnanie a byť aktívnymi pri riešení svojej sociálnej situácie, ktorý bude podporovať ekonomické a sociálne aktivity uchádzačov o zamestnanie, zvýšenie zamestnateľnosti uchádzačov o zamestnanie a záujemcov o zamestnanie, spruženie trhu práce a ktorý obmedzí zneužívanie poskytovaných služieb zamestnanosti.

Zákonodarca odôvodňoval prijatie úpravy z dôvodu potreby zjednodušenia riadiacich vzťahov, riešenia problémov s koordináciou výkonu miestnej štátnej správy okresnými úradmi. Potrebné malo byť tiež oddelenie zodpovednosti ústredných orgánov štátnej správy za odborné riadenie odvetvovej miestnej štátnej správy od riadenia finančných procesov a rozdelenie zodpovednosti medzi viaceré vecne príslušné ústredné orgány štátnej správy.

Aj napriek deklarovaným benefítom dovtedajšieho fungovania okresných úradov, spočívajúcich v širokom diapazóne služieb poskytovaných na jednom mieste a centrálnom finančnom zabezpečení prevádzkových činností, bola podľa zákonodarcu dôvodom prijatia novej úpravy aj nízka prehľadnosť finančných tokov, prevádzkovanie kompletných úradov pre všetky úseky štátnej správy vo všetkých územných obvodoch bez skutočného zohľadňovania potrieb danej lokality a jej obyvateľov. Vychádzajúc z dôvodovej správy k predmetnému zákonu bolo jeho cieľom zmodernizovať výkon štátnej správy tak, aby bola štátna správa vykonávaná a organizovaná flexibilne, diferencovane podľa potrieb obyvateľov a regiónov v ktorých žijú, a aby boli zabezpečené rovnaké podmienky pre všetkých občanov pri výkone štátnej správy v predmetnej oblasti a aby bol výkon štátnej správy zabezpečovaný na potrebnej kvantitatívnej a osobitne kvalitatívnej úrovni.

Zákon definoval ako orgány štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti MPSVaR SR, Ústredie PSVaR³¹ a Úrad PSVaR. Legislatívou boli podľa dôvodovej správy determinované právne, inštitucionálne, personálne, materiálno-technické a výchovno-vzdelávacie podmienky na výkon štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti v novo navrhovaných orgánoch štátnej správy.

Úrady práce dislokované v rámci okresov boli zapojené svojimi finančnými vzťahmi na rozpočet Ústredia PSVaR, a to pre územné obvody jedného alebo viacerých okresov v rámci územného obvodu jedného samosprávneho kraja. Zákon tiež rozšíril možnosť poskytovania služieb zamestnanosti na fyzické osoby a právnické osoby na základe dohody s príslušným Úradom PSVaR a zavádza nové formy poskytovania služieb zamestnanosti právnickými osobami a fyzickými osobami, a to sprostredkovanie zamestnania za úhradu, činnosť agentúr dočasného zamestnávania a činnosť agentúr podporovaného zamestnávania.

Za pozitívnu možno hodnotiť snahu zákonodarcu rešpektovať dovtedajšie územné členenie krajiny podľa samosprávnych krajov, pričom boli zohľadnené aj prepojenia a dostupnosť na ďalšie služby štátu vo vzťahu k demografickým, geografickým, ekonomickým,

³¹ Ústredie PSVaR sa stalo právnym nástupcom Národného úradu práce a ako rozpočtová organizácia bola svojimi príjmami a výdavkami zapojená na rozpočet MPSVaR SR. Sídлом ústredia bola Bratislava a bolo zriadené pre územné obvody všetkých úradov práce, sociálnych vecí a rodiny.

priemyselným a iným relevantným ukazovateľom. Novovytvorená štruktúra orgánov v sociálnej oblasti pomerne rovnomerne pokryla jednotlivé kraje a okresy a prostredníctvom svojich pracovísk zabezpečila priblíženie služieb štátu k občanom. Centrálné metodické riadenie zo strany ústredného orgánu štátu prispelo k jednotnému prístupu všetkých dislokovaných pracovísk a uplatňovaniu práva unifikovane.

Posilnené boli najmä služby zamestnanosti, ktoré mali znížiť podiel dlhodobo nezamestnaných osôb, pričom sa zvýšil objem prostriedkov a času venovaného konkrétnej cielennej a na profesionálnom základe vykonávanej práci s klientom a jeho rodinou, ktoré sa ocitli v hmotnej núdzi alebo inej ťažkej životnej situácii, v prirodzenom sociálnom prostredí. Dôraz mal byť kladený na cielenú sociálnu prácu vo vzťahu ku klientom vedeným v evidencii nezamestnaných, ktorí sa aktívne uchádzali o pracovné pozície, najmä voči absolventom škôl a krátkodobo nezamestnaným, pri ktorých bola pozitívna odozva a možnosť zamestnať sa najvyššia.

Personálny substrát novokreovaných orgánov bol totožný s obsadením dovtedajších úradov na centrálnej a regionálnej úrovni. Navrhovanou legislatívnou úpravou sa však mala zvýšiť kvalita výkonu samotných odborných činností a zjednotiť riadiace a kontrolné činnosti, čím došlo k celkovému zjednodušeniu riadiacich vzťahov. Vo vzťahu k nakladaniu s finančnými prostriedkami zo štátneho rozpočtu sa zvýšila zodpovednosť MPSVaR SR, ktoré zodpovedalo aj za kvalitu výkonu štátnej správy v jednotlivých regiónoch. Celkovo sa mala zlepšiť koordinácia poskytovania pomoci občanom, rešpektujúc a zohľadňujúc špecifické sociálne a demografické podmienky a potreby jednotlivých regiónov, s dôrazom na účinnejšiu spoluprácu s orgánmi miestnej samosprávy, ktoré tiež zabezpečovali sociálnu prácu s jednotlivcami a určitými skupinami jednotlivcov v rámci svojich územných obvodov.

Dôležitou súčasťou zákona bola právna úprava prenosu výkonu štátnej správy z orgánov miestnej štátnej správy na obce, konkrétne úprava prenosu výkonu štátnej správy v oblasti výkonu sociálnej prevencie pre plnoletých, ktorou sa mal zabezpečiť postupný presunu pôsobností v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie zo štátnych orgánov sociálnej pomoci na samosprávne orgány. Preneseným výkonom štátnej správy v oblasti sociálnej prevencie pre plnoletých štát deklaroval záujem na tom, aby sa pre občanov sociálna prevencia vykonávala v súlade s ich potrebami, a z tohto dôvodu sa tiež štát podieľa na financovaní tohto výkonu.

Roztrieštenosť právnej úpravy v oblasti štátneho dozoru nad bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci a pracovnými podmienkami bola príčinou prijatia zákona č. 95/2000 Z. z. o inšpekcii práce a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Štátnu správu v oblasti inšpekcie

práce podľa uvedeného zákona vykonávali MPSVaR SR, Národný inšpektorát práce a inšpektoráty práce. Ministerstvo v tomto kontexte vykonávalo najmä metodickú, koordinačnú, riadiacu a koncepčnú činnosť vo vzťahu k Národnému inšpektorátu práce, ktorý v rámci hierarchickej štruktúry riadil, kontroloval, zjednocoval a optimalizoval postupy a pracovné metódy inšpektorátov práce. Inšpektoráty práce ako orgány štátnej správy sídlili v krajských mestách a ich územné obvody boli zhodné s územiami jednotlivých krajov a predstavovali výkonnú zložku v oblasti inšpekcie, keď realizovali jednotlivé úkony spojené s kontrolou a ukladaním sankcií v prípade zistených nedostatkov.

8. Zmeny v oblasti sociálneho a zdravotného poistenia

V oblasti sociálneho poistenia bolo kľúčové prijatie zákona č. 413/2002 Z. z. o sociálnom poistení, ktorý upravil problematiku nemocenského poistenia a realizovala sa ním transformácia vtedajšieho systému dôchodkového zabezpečenia na systém dôchodkového poistenia ako prvého piliera dôchodkového systému založeného na priebežnom financovaní. Zákonom sa zároveň nahrádzal systém odškodňovania pracovných úrazov a chorôb z povolania systémom úrazového poistenia. Zároveň tiež upravil platenie a vymáhanie poistného na poistenie v nezamestnanosti a príspevku do garančného fondu a výber, platenie, odvádzanie, kontrolu a vymáhanie poistného na nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie, úrazové poistenie a poistenie v nezamestnanosti jednou verejnoprávnou inštitúciou – Sociálnou poisťovňou. V tejto legislatívnej úprave však ako súčasť sociálneho poistenia nebol začlenený systém poistenia v nezamestnanosti a právna úprava uspokojovania nárokov zamestnancov v pracovnom pomere z garančného fondu v prípade, že sa zamestnávateľ stal platobne neschopný.

Vzhľadom na potrebu riešenia viacerých zmien v sociálnom systéme pomerne v krátkom časovom horizonte bol prijatý nový zákon upravujúci sociálne poistenie, a to zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení. Ako vyplýva z dôvodovej správy k danému predpisu, súčasťou sústavy sociálneho poistenia sa stal aj systém poistenia v nezamestnanosti so súčasným začlenením právnej úpravy poskytovania dávky z tohto systému a systém poistenia pre prípad platobnej neschopnosti zamestnávateľa, ktorý bol definovaný ako garančné poistenie s právnou úpravou nárokov poskytovaných z tohto systému zamestnancom označených ako dávka garančného poistenia. Došlo tiež k rozdeleniu dôchodkového poistenia na starobné poistenie a invalidné poistenie. Na jednej strane sa rozšírila možnosť dobrovoľného poistenia na účely nemocenského poistenia, dôchodkového poistenia a poistenia v nezamestnanosti, ale

zúžil sa okruh fyzických osôb podliehajúcich povinnému dôchodkovému poisteniu, za ktoré platí poistné štát.

Zásadným spôsobom sa tiež mení definícia pojmu „zárobková činnosť“. Kým zákon o sociálnom poistení z roku 2002 uvádzal, že zárobková činnosť je činnosť zamestnanca, samostatne zárobkovo činnnej osoby, spolupracujúcej osoby, spoločníka spoločnosti s ručením obmedzeným, zákon z roku 2003 už tieto osoby diverzifikuje, keď zárobkovou činnosťou na účely nemocenského poistenia a dôchodkového poistenia označuje činnosť zamestnanca a činnosť samostatne zárobkovo činnnej osoby, z ktorej je povinne nemocensky poistená a povinne dôchodkovo poistená, ale na účely poistenia v nezamestnanosti je to činnosť zamestnanca.

Oba právne predpisy definujú Sociálnu poisťovňu ako verejnoprávnú inštitúciu so sídlom v Bratislave, pričom zákon z roku 2003 do jej kompetencií vniesol medzinárodný prvok s tým, že pri výkone sociálneho poistenia je Sociálna poisťovňa kontaktnou inštitúciou na komunikáciu medzi príslušnými inštitúciami a príjemcami dávok a medzi inštitúciami členských štátov EÚ.

Novší zákon kreje orgány Sociálnej poisťovne, ktorými boli Rada riaditeľov Sociálnej poisťovne, Dozorná rada Sociálnej poisťovne, riaditeľ pobočky Sociálnej poisťovne. Štatutárnym orgánom Sociálnej poisťovne sa stáva rada riaditeľov, ktorá mala 5 členov. Organizačnými zložkami Sociálnej poisťovne sa stalo Ústredie Sociálnej poisťovne a pobočky Sociálnej poisťovne. Územné obvody a sídla organizačných zložiek Sociálnej poisťovne boli definované štatútom Sociálnej poisťovne. Riaditeľ pobočky mohol konať vo všetkých veciach patriacich do pôsobnosti pobočky Sociálnej poisťovne.

V oblasti zdravotného poistenia bolo mimoriadne dôležité a potrebné schválenie zákona č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý rozdelil zdravotné poistenie na dva základné druhy, a to verejné zdravotné poistenie a individuálne zdravotné poistenie. Kým verejné zdravotné poistenie je poistenie, na základe ktorého má každý občan SR právo na zdravotnú starostlivosť, služby súvisiace so zdravotnou starostlivosťou v rozsahu určenom osobitnými predpismi³², na základe individuálneho zdravotného poistenia sa poskytuje

³² V zmysle aktuálne platnej a účinnej legislatívy ide o zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 577/2004 Z. z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov a zákon č. 363/2011 Z. z. o rozsahu a podmienkach úhrady liekov, zdravotníckych pomôcok a dietetických potravín na základe verejného zdravotného poistenia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

poistencom zdravotná starostlivosť v rozsahu, ktorý je definovaný v zmluve, podľa príslušných ustanovení § 788 až § 791 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka. Individuálne zdravotné poistenie ako fakultatívna možnosť dáva poistencom možnosť širší rozsah zdravotného poistenia, ako je zabezpečený verejným zdravotným poistením a ako produkt ho môžu ponúkať poisťovne v rámci svojho predmetu činnosti. V podstate ide o rozšírenie rozsahu zdravotného poistenia, ktoré sa poskytuje v rámci verejného zdravotného poistenia.

Verejné zdravotné poistenie má prvky solidárneho poistenia, ktoré sa prejavujú v tom, že povinnosť platiť poistné má každý poistenec, ktorému túto povinnosť ukladá zákon bez ohľadu na to, či čerpá zdravotnú starostlivosť v rámci stanoveného rozsahu alebo nie a tiež z hľadiska toho, že určité kategórie poistencov, ktoré nie sú schopné platiť poistné, majú nárok na úhradu za poskytnutú zdravotnú starostlivosť vzhľadom na verejný záujem.

V rámci inštitucionálneho dohľadu a kontroly nad prerozdeľovaním poistného na verejné zdravotné poistenie, ale aj dohľadu nad poskytovaním zdravotnej starostlivosti, bol zákonom č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov zriadený Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou so sídlom v Bratislave. Na plnenie svojich úloh tento úrad zriaďuje svoje pobočky. Orgánmi úradu sú v zmysle zákona predseda úradu, ktorý je zároveň štatutárnym orgánom, ďalej správna rada a dozorná rada.

9. Vládny projekt „Efektívna, spoľahlivá a otvorená štátna správa“

Hospodárska kríza a snaha o konsolidáciu verejných zdrojov boli jednými z hlavných príčin integrácie špecializovanej miestnej štátnej správy. Vyjadrením týchto snáh bola aj deklarácia uvedená v Programovom vyhlásení vlády z roku 2012, ktoré si kladlo za cieľ zamerať sa na lepšiu kvalitu poskytovania verejných služieb, ale tiež na zvýšenie zodpovednosti a správne riadenie štruktúr verejnej správy. Vzniká potreba zlepšiť mechanizmus poskytujúci včasné odhaľovanie skrytých systémových rizík v rámci finančného riadenia verejnej správy.

Efektívna, Spolahlivá a Otvorená štátna správa

Reforma ESO

Obrázok 10 Symboly reformy verejnej správy z roku 2013.

Jej cieľom bolo priblíženie miestnej štátnej správy občanovi prostredníctvom klientskych centier a elektronizácie procesov.
Zdroj: MV SR.

Vybudovanie stabilnej, racionálne usporiadanej a občanom dobre slúžiacej verejnej správy, ktorej stredobodom pozornosti organizovania výkonu verejnej správy je občan a uspokojenie jeho životných potrieb predstavovalo základnú myšlienku tvorby novej štruktúry orgánov verejnej moci na regionálnej úrovni. Modernizácia verejnej správy sa zamerala najmä na oblasti:

- elektronizácie verejných služieb,
- transparentnosti verejnej správy a zamedzenia korupcie,
- efektívnosti verejného obstarávania,
- efektívneho výberu clá a daní,
- efektívneho súdnictva,
- modernizácie riadenia ľudských zdrojov vo verejnej správe,
- posilnenia analytických kapacít,
- systému posudzovania vplyvov politík, postupov a nástrojov na monitorovanie a hodnotenie,
- procesov, ich optimalizácie a merania výkonu štátnej správy,
- spolupráce s ekonomicko-sociálnymi partnermi a tretím sektorom.

Na zabezpečenie implementácie myšlienok vyjadrených v programovom vyhlásení bol v prvej fáze prijatý zákon č. 345/2012 Z. z. o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorým bola zrušená prevažná väčšina krajských štruktúr miestnych orgánov štátnej správy, konkrétne:

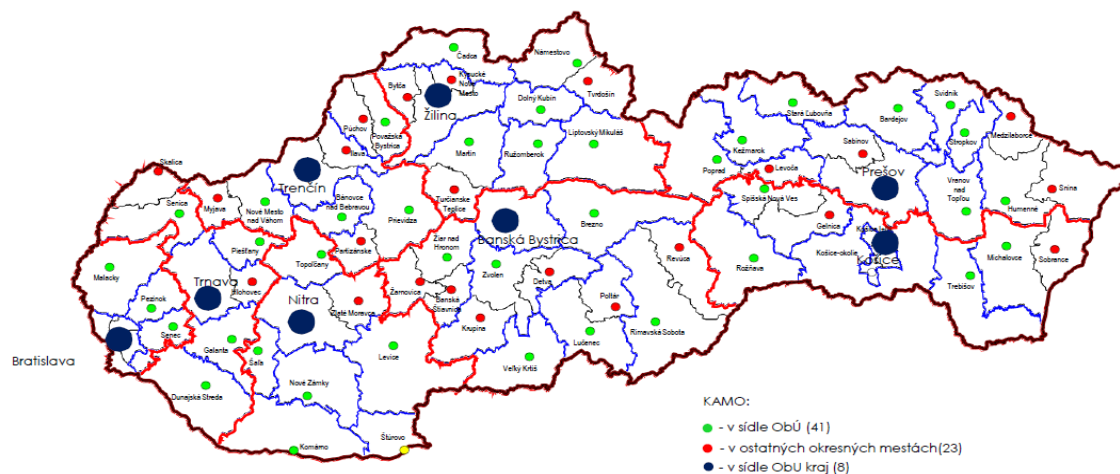
- a) krajské školské úrady,
- b) krajské stavebné úrady,
- c) územné vojenské správy,
- d) krajské úrady životného prostredia,
- e) krajské pozemkové úrady,
- f) krajské lesné úrady,
- g) krajské úrady pre cestnú dopravu a pozemné komunikácie,
- h) katastrálne úrady.

Nadväzujúcou legislatívnou úpravou bolo prijatie zákona č. 180/2013 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorého cieľom bolo podľa dôvodovej správy k tejto legislatívnej úprave zrušiť obvodné úrady životného prostredia, obvodné úrady pre cestnú dopravu a pozemné komunikácie, obvodné lesné úrady, obvodné pozemkové úrady a správy katastra a ich pôsobnosť presunúť na integrovaný miestny orgán štátnej správy so „staronovým názvom“ okresný úrad, ktorý sa odvíja od názvu územia, na ktorom vykonáva štátnu správu.

Na základe prijatej legislatívy došlo k zániku dezintegrovannej špecializovanej miestnej štátnej správy, ktorú vykonávalo množstvo rôznych úradov. Táto neprehľadná štruktúra spôsobovala komplikácie jednak zo strany prístupu občanov k službám štátu a jednak z pohľadu financovania a materiálno-technického zabezpečenia veľkého množstva samostatných úradov. Tvorba nového inštitucionálneho modelu miestnej štátnej správy vychádzala z princípov efektivity, racionálnosti, hospodárnosti, frekventovanosti výkonu agendy a z disponibilných personálnych kapacít. Zámerom bolo odbremenenie občana od zbytočných návštev viacerých úradov, ktoré malo byť zabezpečené ich integráciou „pod jednu strechu“ a elektronizáciou systémov verejnej správy.

Kreovaných bolo 72 okresných úradov, pričom v hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave a v meste Košice bolo ponechané po jednom okresnom úrade s územnou pôsobnosťou pre všetky okresy týchto miest.

72 okresných úradov - kategórie

Kopírujeme územno-správne členenie SR
(Bratislava a Košice po 1 okresnom úrade)

Obrázok 11 Aktuálne územno-správne členenie SR.

Zdroj: MV SR

III. Základná charakteristika súčasných orgánov verejnej sociálnej správy

Sociálna práca a jej metódy sa od samotného vzniku transformujú a prispôbujú potrebám a požiadavkám konkrétnej doby a spoločenskej vyspelosti. Formovanie sociálnej práce ako odboru je nekončiaci proces, počas ktorého disciplína „dobieha“ rýchlo sa meniacu spoločnosť, v ktorej sa objavujú stále nové sociálne problémy a problémy už existujúce menia svoj význam. Tieto otázky je potrebné nielen evidovať, analyzovať, ale je nutné hľadať aj nové metódy ich riešení. Z uvedených dôvodov sociálna práca nebude mať nikdy dlhodobo stabilný, jednoznačný a presný obsah, nikdy nebude možné túto disciplínu vyučovať rovnakým spôsobom počas dlhšieho obdobia. V tom je obťažnosť a výzva sociálnej práce.

Historickému vývoju podliehajú aj spôsoby a inštitúcie, ktoré zabezpečujú poskytovanie sociálnych služieb. Menia sa postupy pri poskytovaní sociálnych služieb v závislosti na vedecké, odborné zručnosti a technické možnosti aktuálnej doby.

V širšom význame možno sociálne služby chápať ako nástroj sociálnej politiky vo vzťahu k ľuďom, ktorí sú z rôznych dôvodov odkázaní na starostlivosť. Sociálne služby spadajú pod oblasť verejných služieb a môžeme ich definovať ako služby, ktoré občanom poskytujú platení pracovníci, no v niektorých prípadoch aj neplatení dobrovoľníci a rodinní príslušníci, s cieľom uspokojovať ich všeobecné sociálne potreby, regulujú ich, financujú a poskytujú orgány na úrovni miestnej samosprávy, regionálnej a štátnej správy a tiež inštitúcie v rámci mimovládneho sektora.

Inštitucionálne kreovanie moderných orgánov sociálnej správy v podmienkach samostatnej SR bolo náročné a prebieha až do súčasnosti. Determinujúce faktory vymedzenia pôsobnosti a kompetencií verejnoprávných orgánov, ktoré vykonávajú správu v sociálnych veciach, vyplývajú z medzinárodných skúseností a štandardov poskytovania sociálnych služieb. Novodobé orgány sociálnej správy na miestnej, regionálnej a štátnej úrovni sa vyznačujú charakteristickými znakmi a črtami a ich činnosť je determinovaná legislatívnymi pravidlami, ktoré stanovujú základný rámec ich fungovania. Orgány, ktoré zákony splnomocnili na výkon správy v oblasti kontroly a poskytovania sociálnych dávok a sociálnych služieb, rozhodujú o právach a právom chránených záujmoch fyzických osôb a právnických osôb s cieľom poskytnúť sociálne zabezpečenie všetkým osobám, ktorým vznikol zákonný nárok na ich poskytnutie.

Skôr ako sa budeme venovať novodobým orgánom, ktoré zabezpečujú výkon verejnej správy v sociálnej oblasti na Slovensku, je potrebné vysvetliť si základné pojmy spájané s danou problematikou a tieto sú charakteristickými znakmi, ktorými sa vyznačujú všetky orgány realizujúce štátnu a miestnu správu pre oblasť sociálnych služieb.

Výkladových stanovísk k jednotlivým termínom súvisiacich s verejnou správou v sociálnej oblasti je množstvo a sú predmetom neustálych diskusií na odbornej ale aj laickej úrovni. Ich poňatie sa môže líšiť v závislosti od subjektu, ktorý ich interpretuje, ako aj od okruhu adresátov, ktorých odborné a osobné zameranie môže determinovať dôraz na konkrétnu obsahovú stránku definície. Verejná správa v sociálnej oblasti sa vyznačuje viacerými charakteristickými črtami a osobitosťami, ktoré ju vymedzujú voči ostatným orgánom verejnej správy.

1. K vymedzeniu pojmu verejná správa

Verejná správa predstavuje pomerne široký pojem zahŕňajúci v sebe jednak sústavu orgánov, ktoré túto správu zabezpečujú a jednak samotný proces výkonu správy vecí verejných. Definovať ho vyčerpávajúco z obsahového, funkčného a organizačného hľadiska je prakticky nemožné, nakoľko ide o mimoriadne komplexný systém inštitúcií a procesov, ktoré sa vykonávajú na základe legislatívnych pravidiel v súlade s čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky. Pojem teda obsahuje dynamické a statické prvky, ktoré vo vzájomnej korelácii zabezpečujú funkčnosť samotného štátneho aparátu. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že verejná správa v demokratickom štáte predstavuje sústavu riadiacich a výkonných činností vykonávaných orgánmi štátnej správy, samosprávy a verejnoprávnymi inštitúciami za účelom zabezpečovania verejných úloh, pričom jej hlavným cieľom je prevádzkovanie verejného blahobytu prostredníctvom posilnenia občianskej spoločnosti a sociálnej spravodlivosti. Organizáciou verejnej správy rozumieme inštitucionálne, štrukturálne a systémové poňatie pojmu organizácie v rámci celej sústavy subjektov verejnej správy.

Úlohy, ktoré plnia orgány verejnej správy, predstavujú podmnožinu všetkých funkcií štátu v oblasti exekutívy. Funkcie verejnej správy sú nevyhnutným predpokladom pre správne posúdenie každého fenoménu vyvíjajúceho sa v rámci správy vecí verejných, nakoľko predstavujú systematické zhrnutie jednotlivých aktivít v oblasti spravovania. Svoje poslania musia tieto orgány už zo samej podstaty ich existencie vykonávať v súlade s platnými právnymi predpismi.

Verejný sektor predstavuje oblasť spoločenskej reality, respektíve podsystém jednotlivých sfér spoločenského života, nachádzajúci sa vo verejnom vlastníctve, v ktorom sa z politického hľadiska rozhoduje verejnou voľbou a uplatňuje sa v nej verejná kontrola, pričom účelom fungovania verejného sektora je napĺňanie verejného záujmu a spravovanie vecí verejných. Verejný sektor je produktom verejnej politiky štátu.

Ide teda o oblasť dotýkajúcu sa všetkých jednotlivcov v štáte, ktorá podlieha verejnej kontrole s cieľom zabezpečiť všeobecné blaho a prosperitu. Keďže plnenie úloh vo verejnom sektore je mimoriadne rozsiahle a náročné, vykonáva sa prostredníctvom volených zástupcov, ktorí na základe väčšinových rozhodnutí v rámci výkonných orgánov definujú základné nastavenie štruktúry, úloh a procesov vykonávaných orgánmi verejnej správy.

Opakom verejného sektoru je súkromný sektor, resp. podnikateľský sektor, ktorý zahŕňa podniky vo vlastníctve súkromných tuzemských a zahraničných právnických osôb alebo fyzických osôb – podnikateľov a podniky so zahraničnou účasťou, ktoré nie sú pod kontrolou štátu.³³

Správou možno rozumieť dynamický proces realizácie a zabezpečovania úloh a záležitostí, ktoré sú nevyhnutné pre fungovanie určitého subjektu. Táto činnosť musí byť v ponímaní orgánov verejnej správy komplexná, sústavná a organizovaná na základe vopred a jasne nastavených pravidiel.

Výkon verejnej správy (Government) musí byť zrealizovaný v prospech občana za trhové ceny v otvorenej konkurencii. Občan by mal mať právo vybaviť vec kdekoľvek, nielen na úrade príslušnom podľa miesta trvalého bydliska. Medzi moderné ľudské práva sa postupne dostáva aj právo na dobrú verejnú správu. Ide o kombináciu viacerých uznaných práv vo vzťahu k verejnej správe, ktoré spolu tvoria jedno právo, podľa ktorého má každá osoba právo, aby inštitúcie a orgány EÚ riešili jej záležitosti nestranne, spravodlivo a v primeranom čase. Toto právo je postavené na týchto fundamentálnych princípoch:

- princíp rovnosti a zákaz diskriminácie,
- princíp nestrannosti a objektivity,
- princíp proporcionality,
- princíp spoluúčasti,
- princíp právnej istoty,

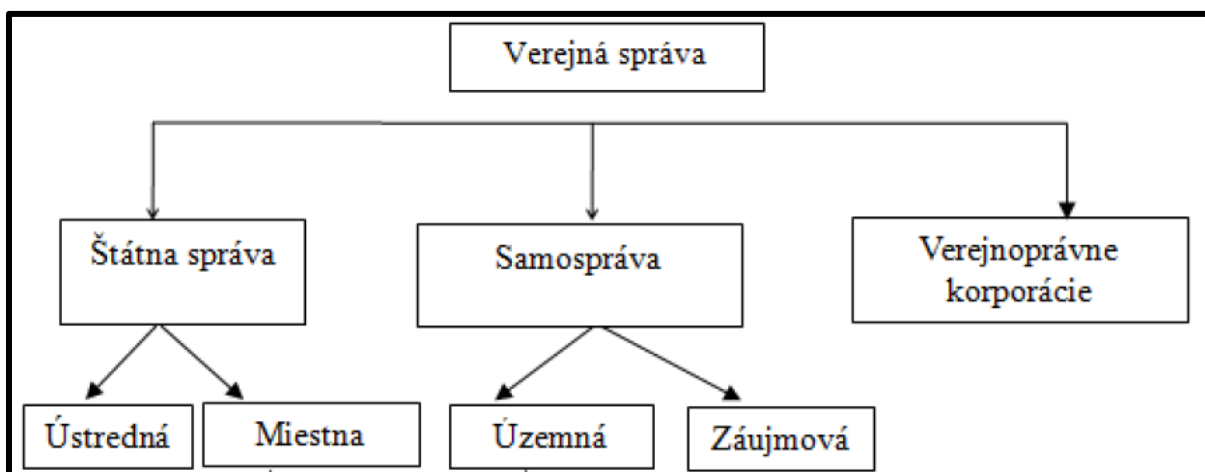
³³ Medzi súkromným a verejným sektorom sa vytvoril tzv. tretí sektor, ktorý tvoria mimovládne neštátne organizácie zriadené bez potreby dosahovania zisku. Tretí sektor je označovaný aj ako mimovládny, neziskový, dobrovoľnícky alebo nezávislý. Organizácie neziskového charakteru majú za úlohu ovplyvňovať a zasahovať do vzťahov medzi súkromnou a verejnou sférou na základe úloh, ktoré im stanovil ich zakladateľ. Svojou činnosťou naplňujú verejný záujem, a to predovšetkým prostredníctvom uspokojovania hodnôt všeludového charakteru.

- princíp konania v primeranej lehote,
- princíp rešpektovania súkromia,
- princíp transparentnosti.

2. Rozdelenie verejnej správy

Verejná správa vo svojej podstate predstavuje správu verejných záležitostí, ktorá sa realizuje ako prejav výkonnej moci v štáte. Pre túto výkonnú moc je charakteristické, že ide predovšetkým o verejnú moc, ktorou nedisponuje len štát, ale aj ďalšie neštátne subjekty, vykonávajúce správu verejných záležitostí. Verejnú správu teda predstavuje súbor činností, ktoré nespádajú pod zákonodarné alebo súdne úkony. Orgány verejnej správy majú kompetenciu konať v procesoch, ktoré výslovne zákonom nespádajú do pôsobnosti Národnej rady Slovenskej republiky alebo niektorému zo súdov v rámci štruktúry súdnych orgánov. Vo všeobecnosti možno verejnú správu rozčleniť na tri základné zložky:

- štátna správa
- samospráva
- verejnoprávne inštitúcie (korporácie).

Obrázok 12 Členenie orgánov verejnej správy

Štátnu správu vykonávajú orgány štátu na základe suverénnej štátnej moci. Štátna moc predstavuje najvyššiu verejnú moc, o ktorú sa opierajú všetky štátne inštitúcie pri výkone svojich kompetencií.

Verejnoprávne inštitúcie ako samostatné právnické osoby a subjekty vlastníckeho práva začali v SR vznikať po roku 1990. Sú vždy zriadené zákonom, majú verejnoprávny charakter a samostatne nakladajú s vlastným majetkom.³⁴

3. Aktuálne členenie orgánov verejnej moci

Z hľadiska súčasného členenia orgánov verejnej moci je dôležité definovať si, čo znamená a obsahuje pojem „verejná moc“. V zmysle Uznesenia Ústavného súdu Slovenskej republiky č. I. ÚS191/92 z 9. júna 1992 sa ňou rozumie taká moc, ktorá autoritatívne rozhoduje o právach a povinnostiach subjektov, či už priamo alebo sprostredkované. Subjekt, o ktorého právach alebo povinnostiach rozhoduje orgán verejnej moci, nie je v rovnoprávnom postavení s týmto orgánom a obsah rozhodnutia tohto orgánu nezávisí od vôle subjektu. Prostredníctvom verejnej moci teda orgány štátu vykonávajú správu verejných záležitostí.

Verejnú moc vykonáva štát prostredníctvom orgánov verejnej moci, ktoré sa v zmysle trojdelenia štátnej moci³⁵ členia na zákonodarné, výkonné a súdne orgány verejnej moci, avšak za určitých podmienok ju môžu vykonávať aj prostredníctvom ďalších subjektov, pričom je dôležité, či takýto subjekt rozhoduje o právach a povinnostiach iných osôb a tieto rozhodnutia sú štátnou mocou vynútiteľné a či môže štát do týchto práv a povinností zasahovať. Ústavný súd Slovenskej republiky v tejto súvislosti vo svojom rozhodnutí č. I. ÚS 236/06-59 z 28. júna 2007 konštatoval, že pre orgány verejnej moci je príznačné najmä to, že náplňou ich činnosti je realizácia práv a povinností verejnej moci. Ďalej je dôležité, že pri tejto činnosti hospodária s verejnými financiami alebo nakladajú s majetkom štátu alebo majetkom obcí. Napokon je príznačné, že orgány verejnej moci sú spravidla kreované zákonmi, resp. na základe zákonov, ktoré patria do oblasti verejného práva. Len výnimočne sú tieto orgány kreované podľa súkromného práva.

SR je v zmysle Ústavy Slovenskej republiky zvrchovaný, demokratický a právny štát, v ktorom štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Základný zákon nášho štátu používa pojem „štátny orgán“,

³⁴ Verejnoprávnymi inštitúciami sú napríklad Sociálna poisťovňa, Rozhlas a televízia Slovenska, verejné vysoké školy, Tlačová agentúra Slovenskej republiky a mnohé ďalšie.

³⁵ Teóriu deľby moci rozpracovali slávni myslitelia ako John Locke alebo Charles de Secondat, Baron de Montesquieu. Deľba moci je systémom, ktorý má zabrániť jej koncentrácii v rukách jednotlivca alebo skupiny jednotlivcov a je jedným zo základných pilierov právneho štátu. Založená je na vzájomnej vyváženosti jednotlivých druhov moci, aby sa tým zabránilo zneužitiu ktorejkoľvek z nich. Jednotlivé zložky verejnej moci, zákonodarná, výkonná a súdna moc, sú v parlamentnej demokracii autonómne a vzájomne sú prepojené len väzbami ústavnej kontroly a spolupráce.

Pre viac informácií pozri Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 16/95 z 24. mája 1995.

ktorý je užším termínom vo vzťahu k definícii orgánov verejnej moci. Jednotlivé úlohy štátnych orgánov definuje Ústava Slovenskej republiky a jednotlivé osobitné predpisy upravujúce oblasti spoločenského života. Jednou z najdôležitejších úloh štátnych orgánov je výkon verejnej správy.

Štátne orgány teda vykonávajú štátnu moc a správu verejných záležitostí vždy na základe zákonného splnomocnenia. Každý orgán štátu má ústavou alebo zákonom definovaný rozsah kompetencií a právomoci, ktorý nemôže prekročiť, takže môže konať len to, čo mu ústava alebo zákon dovoľuje. Na druhej strane Ústava Slovenskej republiky garantuje práva a povinnosti fyzických a právnických osôb tak, že každý má možnosť konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá. Zákonom ustanovený rozsah právomoci jednotlivých orgánov štátu musí byť stabilný a k jeho zmene môže dôjsť len v dôsledku neskoršej a obsahovo odlišnej zákonnej úpravy.

4. Orgány štátnej správy

Priamymi vykonávateľmi štátnej správy sú vláda Slovenskej republiky, ktorá je vrcholným orgánom výkonnej moci, ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy, orgány s celoštátnou pôsobnosťou, orgány miestnej štátnej správy s krajskou a regionálnou pôsobnosťou a s okresnou a obvodnou pôsobnosťou a verejné ozbrojené zbory alebo iné verejné zbory.

Vláda sa v zmysle Ústavy Slovenskej republiky skladá z predsedu, podpredsedov a ministrov. Jednotlivé ministerstvá riadi a za ich činnosť zodpovedá vecne príslušný minister. Podľa zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v SR (nazývaný aj „kompetenčný zákon“) pôsobia tieto ministerstvá, na ktorých čele je člen vlády:

- a) Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky,
- b) Ministerstvo financií Slovenskej republiky,
- c) Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky,
- d) Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky,
- e) Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky,
- f) Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky,
- g) Ministerstvo obrany Slovenskej republiky,
- h) Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky,
- i) Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky,

- j) Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky,
- k) Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky,
- l) Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky,
- m) Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky,
- n) Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky.

Kompetenčný zákon tiež definuje ostatné ústredné orgány štátnej správy, ktoré spolu s ministerstvami tvoria koncepčné centrá a ich úlohou je tvorba koncepcií a politík pre zverené oblasti a riešenie fundamentálnych otázok, ktoré následne prerokúva vláda. Ostatné ústredné orgány štátnej správy sú:

- a) Úrad vlády Slovenskej republiky,
- b) Protimonopolný úrad Slovenskej republiky,
- c) Štatistický úrad Slovenskej republiky,
- d) Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky,
- e) Úrad jadrového dozoru Slovenskej republiky,
- f) Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky,
- g) Úrad pre verejné obstarávanie,
- h) Úrad priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky,
- i) Správa štátnych hmotných rezerv Slovenskej republiky,
- j) Národný bezpečnostný úrad.

Osobitné postavenie majú orgány s celoštátnou pôsobnosťou, ktoré nepatria do ústrednej štátnej správy ani do miestnej štátnej správy. Členia sa na regulačné a dozorové, dekoncentrované orgány štátnej správy a inšpekčné orgány.

Regulačné a dozorové orgány s celoštátnou pôsobnosťou sú nezávislé, nepodliehajú pod žiadne ministerstvo alebo iný ústredný orgán štátnej správy a zaraďujeme sem Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou, Poštový regulačný úrad, Radu pre mediálne služby, Telekomunikačný úrad, Úrad na ochranu osobných údajov, Dopravný úrad a Úrad pre reguláciu sieťových odvetí.

Dekonzentrované orgány štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou sú podriadené vecne príslušnému ministerstvu alebo inému ústrednému orgánu štátnej správy. Do tejto skupiny orgánov patrí napríklad Národný inšpektorát práce alebo Ústredie PSVaR, ktoré sú podriadené MPSVaR SR, ďalej Úrad verejného zdravotníctva, Vojenský úrad sociálneho zabezpečenia, Colné riaditeľstvo, Pôdohospodárska platobná agentúra, Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, Štátny ústav pre kontrolu liečiv, Puncový úrad a ďalšie.

Inšpekčné orgány majú povahu dekoncentrovaných orgánov štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, môžu byť kreované aj ako súčasť ministerstva alebo iného ústredného orgánu štátnej správy alebo ako samostatné orgány podriadené ústrednému orgánu štátnej správy. Patrí sem školská inšpekcia, Slovenská stavebná inšpekcia, Slovenská obchodná inšpekcia ale tiež inšpekcia v sociálnych veciach³⁶.

5. Orgány miestnej štátnej správy

Zákonom č. 180/2013 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov bola vytvorená sústava 72 okresných úradov, ktoré integrovali vybrané úseky výkonu miestnej štátnej správy. Okresný úrad sa stal preddavkovou organizáciou MV SR a za jeho činnosť zodpovedá vládou menovaný a odvolávaný prednosta.

Okresné úrady vykonávajú štátnu správu prostredníctvom svojich odborov, ktorých zloženie sa líši v závislosti od zákonom definovaných sídiel, územných obvodov a kompetencií. Organizačnú štruktúru jednotlivých typov okresných úradov definuje smernica MV SR č. 14/2018, ktorou sa upravujú podrobnosti o vnútornej organizácii okresného úradu. Miestnu štátnu správu vykonávajú najmä na úseku všeobecnej vnútornej správy, živnostenského podnikania, životného prostredia, pozemkov, lesov, v oblasti cestnej dopravy a pozemných komunikácií, výstavby a bytovej politiky, katastra alebo správy majetku štátu.

Najväčším rozsahom kompetencií disponujú okresné úrady sídlia v krajských mestách, ktoré okrem iného plnia aj úlohy na úseku prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti podľa zákona č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Okresný úrad v sídle kraja na danom úseku prostredníctvom krajského koordinátora pre prevenciu kriminality koordinuje činnosť iných miestnych orgánov štátnej správy v oblasti prevencie kriminality na území kraja, zisťuje v rozsahu svojej pôsobnosti ustanovenej osobitnými predpismi príčiny kriminality a inej protispoločenskej činnosti, analyzuje ich a prijíma opatrenia na odstránenie týchto príčin, ale tiež rozpracúva stratégiu prevencie kriminality na podmienky kraja a prijíma žiadosti o poskytnutie dotácie, posudzuje predložené projekty a odporúča ich Rade vlády Slovenskej republiky pre prevenciu kriminality na schválenie.

³⁶ Pre viac informácií pozri Kapitolu 5.

6. Územná samospráva

Ďalším komponentom verejnej správy je samospráva, ktorá sa člení na územnú a záujmovú. Vo verejnej správe predstavuje vnútorné pôsobenie a ovplyvňovanie spoločenského života prostriedkami, ktoré nemajú štátny charakter.

Územná samospráva je tvorená obcami a vyššími územnými celkami, označovanými aj ako samosprávne kraje.

Postavenie obcí, ich úlohy a kompetencie definuje zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, pričom ju definuje ako samostatný územný samosprávny a správny celok SR, ktorý združuje osoby, ktoré majú na jej území trvalý pobyt, pričom je obec právnickou osobou, ktorá za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodári s vlastným majetkom a s vlastnými príjmami. Orgánmi obce sú zo zákona zastupiteľstvo a starosta obce. Obecné zastupiteľstvo môže zriadiť a zrušiť podľa potreby stále alebo dočasné výkonné, kontrolné a poradné orgány, najmä obecnú radu, komisie, obecný mládežnícky parlament, radu seniorov a určuje im náplň práce; môže zriadiť a zrušiť aj ďalšie svoje orgány a útvary, napríklad obecnú políciu.

Úlohy obce zákon definuje pre oblasť nakladania s majetkom obce, v oblasti ochrany životného prostredia a verejného poriadku, na úseku územného plánovania, ale obce tiež plnia úlohy na úseku sociálnej pomoci v rozsahu podľa zákona o sociálnych službách.

Právnu úpravu vyšších územných celkov determinuje zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch). Jeho orgánmi sú zastupiteľstvo a predseda. Vychádzajúc z § 4 zákona o samosprávnych krajoch je ich pôsobnosť vo všeobecnosti definovaná požiadavkou na zabezpečenie starostlivosti o všestranný rozvoj svojho územia a o potreby svojich obyvateľov. Samosprávny kraj v tejto súvislosti najmä zabezpečuje tvorbu a plnenie programu sociálneho, ekonomického a kultúrneho rozvoja územia samosprávneho kraja, obstaráva a schvaľuje program rozvoja v oblasti poskytovania sociálnych služieb a spolupracuje s obcami a inými právnickými osobami a fyzickými osobami pri výstavbe zariadení a bytov určených na poskytovanie sociálnych služieb, utvára podmienky na rozvoj zdravotníctva, spolupracuje s obcami pri tvorbe programov sociálneho a ekonomického rozvoja obcí.

Obce sa môžu združovať a vytvárať tak tzv. združenia obcí, ktorých predmetom činnosti podľa § 20b ods. 4 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení je najmä oblasť sociálnych vecí, starostlivosti o životné prostredie (predovšetkým zhromažďovanie, odvoz a spracúvanie komunálneho odpadu, odvádzanie a čistenie odpadových vôd), miestna doprava, oblasť

školy, kultúry a miestny cestovný ruch; svojou činnosťou združenie obcí napomáha vytvárať podmienky na plnenie úloh obcí, ako aj úloh vyššieho územného celku.

7. Záujmová samospráva

Medzi záujmovú samosprávu zaraďujeme všetky inštitúcie, resp. právnické osoby, ktoré svoju existenciu a fungovanie odvodzujú od združovacieho práva a zároveň ich spája konkrétny spoločenský záujem. Ide najmä o spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia, kluby a iné občianske združenia, ako aj odborové organizácie. Základná právna úprava o združovaní občanov je upravená v zákone č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov.

Osobitnú kategóriu záujmovej samosprávy predstavujú profesijné združenia, ktoré vznikajú a pôsobia ex lege a spravidla majú povinné členstvo, na ktoré sa viaže výkon určitých funkcií a činností. Za účelom vytvorenia spoločných pravidiel správania sa členov združenia sú prijímané kódexy, ktoré sa zaväzujú jeho členovia dodržiavať. Takýmto profesiovými združeniami v sociálnej oblasti sú napríklad Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce alebo Asociácia poskytovateľov sociálnych služieb v Slovenskej republike.

8. Orgány verejnej správy v sociálnej oblasti na Slovensku

Základné vymedzenie orgánov štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti poskytuje zákon o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti, ktorý v § 2 uvádza, že orgány štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti sú MPSVaR SR, Ústredie PSVaR a Úrad PSVaR.

Ďalším špecializovanými orgánmi, ktoré plnia úlohy na rôznych úsekoch, na celoštátnej alebo regionálnej úrovni, sú Sociálna poisťovňa, Úrad pre dohľad na zdravotnou starostlivosťou, zdravotné poisťovne, Úrad verejného zdravotníctva, sociálne orgány v rámci územnej samosprávy, orgány pôsobiace v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately

Prostredníctvom orgánov v sociálnej oblasti štát vytvoril tzv. záchrannú sociálnu sieť, ktorej cieľom pomôcť občanom v závažných sociálnych situáciách. Snahou je, aby sa nikto nedostal pod hranicu sociálneho minima, teda do existenčného nebezpečenstva. Takáto ochrana má poskytnúť jednotlivcovi štátom garantovaný nárok na zabezpečenie minimálnych životných

potrieb a umožniť mu, aby sa svojpomocne a na základe vlastnej iniciatívy a snahy dopracoval k zlepšeniu životnej situácie.

Systém záchranej siete má zabezpečiť adekvátnu a reálnu hodnotu sociálnych dávok a stabilitu systému sociálnych dávok a aby sociálne podmienky na Slovensku boli v súlade s podmienkami definovanými právom EÚ. Funkcie záchranej sociálnej siete spočívajú v tom, že:

- poskytuje určitú ochranu sociálne odkázaným občanom (napr. dávky a príspevky),
- zabezpečuje ekonomicky aktívnemu obyvateľstvu minimálnu výšku pracovného príjmu zaručením tzv. minimálnej mzdy,
- zaručuje nevyhnutnú výšku príjmov sociálne odkázaným rodinám či občanom určením výšky životného minima a výšky minimálneho starobného dôchodku,
- aktívne pôsobí v politike zamestnanosti určením systému aktívnej a pasívnej politiky zamestnanosti,
- poskytuje ústavnú sociálnu starostlivosť,
- realizuje tzv. valorizáciu, čo je prispôsobovanie mzdových a sociálnych príjmov, vývoju životných nákladov.

Obrázok 13 Orgány štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti.

9. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny

Z hierarchického hľadiska je MPSVaR SR ústredným orgánom štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a rodiny a sociálnych služieb. Vychádzajúc z ustanovenia § 15 zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy je ústredným orgánom štátnej správy pre:

- a) pracovnoprávne vzťahy a právne vzťahy volených funkcionárov orgánov územnej samosprávy,
- b) bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci,
- c) inšpekciu práce,
- d) stratégiu zamestnanosti, koordináciu jej tvorby a politiku trhu práce,
- e) sociálne poistenie, starobné dôchodkové sporenie a doplnkové dôchodkové sporenie,
- f) štátne sociálne dávky, sociálne služby, podporu sociálneho začlenenia fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím do spoločnosti a pomoc v hmotnej núdzi,
- g) sociálnoprávnu ochranu detí, sociálnu kuratelú a koordináciu štátnej rodinnej politiky,
- h) rodovú rovnosť a rovnosť príležitostí a koordináciu štátnej politiky v danej oblasti,
- i) sociálnu ekonomiku.

Ministerstvo zodpovedá za podporu zamestnanosti, sociálnu starostlivosť a fungovanie dôchodkového systému. Zabezpečuje tiež výkon štátneho dozoru nad vykonávaním sociálneho poistenia a zároveň vykonáva dohľad nad poskytovaním sociálnych služieb. Z pohľadu výkonu štátnej správy ministerstvo kontroluje a metodicky výkon štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti a v rámci preskúmania rozhodnutí pri podaní riadnych alebo mimoriadnych opravných prostriedkov koná vo veciach, v ktorých v správnom konaní v prvom stupni rozhoduje Ústredie PSVaR, pokiaľ zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov neustanovuje inak. Vo vzťahu k Ústrediu PSVaR ministerstvo riadi výkon štátnej správy, ktorý uskutočňuje ústredie, rozhoduje o jeho vnútornej organizačnej štruktúre a o vytvorení alebo zrušení pracoviska ústredia a determinuje úlohy v oblasti politiky trhu práce vyplývajúce zo stratégie zamestnanosti.

V oblasti zberu štatistických údajov a dát ministerstvo spolupracuje so Štatistickým úradom Slovenskej republiky a definuje rezortné štatistické zisťovania a administratívne zdroje v oblasti sociálnych vecí a politiky trhu práce a tiež určuje minimálny obsah, rozsah a periodicitu zberu a spracovania údajov v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti. Ministerstvo tiež plní úlohu príslušného orgánu na vykonanie štátneho štatistického zisťovania podľa zákona č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike v znení neskorších predpisov.

Dôležitou je tiež kompetencia v oblasti ochrany detí pred násilím, keď ministerstvo v rámci koordinácie štátnej politiky zabezpečuje spoluprácu a výmenu údajov medzi orgánmi štátnej správy, policajným zborom, školami, školskými zariadeniami, obcami, vyššími územnými celkami, poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti a ďalšími subjektmi, ktoré pôsobia v oblasti ochrany detí pred násilím.

Úlohy MPSVaR SR sú tiež taxatívne definované zákonom o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately, keď podľa § 72 tento ústredný orgán štátnej správy:

- riadi, kontroluje a metodicky usmerňuje výkon štátnej správy v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
- riadi, kontroluje a metodicky usmerňuje Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže, ktorého zriaďovateľom je Ústredie PSVaR,
- rozhoduje o udelení akreditácie, o predĺžení platnosti akreditácie, zmene akreditácie a o zrušení akreditácie,
- plní úlohy vyplývajúce z medzinárodných dohovorov a právnych aktov EÚ,
- zabezpečuje medzinárodnú spoluprácu v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
- koordinuje činnosť štátnych orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, obcí, vyšších územných celkov, akreditovaných subjektov a ďalších právnických osôb a fyzických osôb, ktoré pôsobia v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Ministerstvo tvoria organizačné útvary, ktoré môžu mať formu sekcie, odboru, oddelenia, samostatného odboru, samostatného oddelenia alebo referátu. Samotné organizačné útvary sa zriaďujú v priamej riadiacej pôsobnosti ministra³⁷, v priamej riadiacej pôsobnosti štátneho tajomníka³⁸ alebo v priamej riadiacej pôsobnosti generálneho tajomníka služobného úradu³⁹.

Organizačná štruktúra MPSVaR SR je definovaná Organizačným poriadkom Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 12/2022. Ide o interný riadiaci akt, ktorý podlieha dynamickým zmenám a úpravám, na základe ktorých sa jednotlivé úlohy a kompetencie operatívne pridelujú príslušným útvarom MPSVaR SR.

³⁷ Tieto útvary sú kancelária ministra, Inštitút sociálnej politiky, odbor kontroly, odbor vnútorného auditu, odbor krízového manažmentu a bezpečnosti a tlačový odbor.

³⁸ Útvary v priamej pôsobnosti štátnych tajomníkov sú kancelárie oboch štátnych tajomníkov, sekcia legislatívy, sekcia sociálneho poistenia a dôchodkového sporenia, sekcia práce, sekcia fondov Európskej únie, odbor riadenia informačno-komunikačných technológií, odbor služieb a metodiky informačných systémov, odbor štatistik informačno-komunikačných technológií, odbor medzinárodných vzťahov a európskych záležitostí, odbor riadenia projektov, sekcia sociálnej politiky, sekcia rodinnej politiky a odbor akreditácií.

³⁹ Útvary v priamej pôsobnosti generálneho tajomníka služobného úradu ministerstva sú kancelária generálneho tajomníka služobného úradu, sekcia ekonomiky, sekcia práva a verejného obstarávania, osobný úrad a odbor správy a prevádzky.

Sekcia práce zabezpečuje tvorbu štátnej politiky na úrovni ministerstva a tvorbu všeobecne záväzných právnych predpisov, zabezpečuje tvorbu strategických zámerov v oblasti zamestnanosti v súlade s prioritami a cieľmi európskych usmernení politík zamestnanosti a koordinuje ich obhajobu vo výboroch a pracovných skupinách európskych a medzinárodných organizácií a inštitúcií, plní úlohy v oblasti medzinárodných aspektov pracovného práva, ochrany práce, zamestnanosti, nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, spolupracuje so sociálnymi partnermi, s územnou samosprávou a mimovládnyimi organizáciami.

Sekcia sociálneho poistenia a dôchodkového sporenia tvorí štátnu politiku v oblasti sociálneho poistenia, starobného dôchodkového sporenia, doplnkového dôchodkového sporenia, celoeurópskeho osobného dôchodkového produktu, náhrady príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca a zabezpečuje výkon štátnej správy a plnenie úloh v rozsahu pôsobnosti MPSVaR SR v oblasti sociálneho poistenia, starobného dôchodkového sporenia, doplnkového dôchodkového sporenia.

Sekcia sociálnej politiky zabezpečuje a kontroluje výkon štátnej správy a plní úlohy v rozsahu pôsobnosti MPSVaR SR v oblasti sociálneho vylúčenia, chudoby, pomoci v hmotnej núdzi, sociálne vylúčených spoločností, sociálnych služieb, dlhodobej sociálnej a zdravotnej starostlivosti, peňažných príspevkov na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia, zdravotnej a sociálnej posudkovej činnosti a tiež v oblasti hodnotenia podmienok kvality poskytovaných sociálnych služieb.

Sekcia rodinnej politiky plní úlohy ústredného orgánu štátnej správy v oblasti v oblasti rodinnej politiky, otázok populačnej politiky, sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, násilia páchaného na deťoch, rovnosti žien a mužov a rovnosti príležitostí s cieľom zaistiť dlhodobé a systémové riešenia na podporu rodín a v oblasti koordinácie implementácie horizontálnych princípov v európskych štrukturálnych a investičných fondoch.

Analytickým útvarom ministerstva je Inštitút sociálnej politiky, ktorý zabezpečuje analytickú činnosť, podklady a strategické hodnotenie politík rezortu na základe ad hoc požiadaviek, formuluje odporúčania pri tvorbe dlhodobých vízií, podieľa sa na tvorbe štátnej politiky, stratégií a koncepčných činností v oblasti sociálneho zabezpečenia, politiky zamestnanosti a trhu práce, ale tiež participuje na legislatívnom procese pri ex post a ex ante hodnotení legislatívnych a nelegislatívnych materiálov, ktoré boli predložené v rámci tzv. predbežného pripomienkového konania.⁴⁰

⁴⁰ Ministerstvo je prostredníctvom svojho analytického útvaru gestorom Jednotnej metodiky na posudzovanie vybraných vplyvov materiálov predložených do legislatívneho procesu v časti hodnotenia dopadov na hospodárenie domácností, prístup k zdrojom, právam, tovarom a službám, sociálnu inklúziu, rovnosť príležitostí a rovnosť žien a mužov a vplyvy na zamestnanosť. Cieľom hodnotenia sociálnych vplyvov materiálov je zlepšenie rozhodovacieho procesu pomocou včasného identifikovania potenciálnych sociálnych vplyvov predkladaných materiálov ešte pred ich schválením a zavedením do praxe a prispievanie k tomu, že predkladané materiály nepovedú k zhoršeniu životnej úrovne obyvateľstva, osobitne u tých skupín obyvateľstva, ktoré sú ohrozené chudobou a sociálnou exklúziou, k zvýšeniu nezamestnanosti či sociálnych nerovností.

10. Rozpočtové organizácie ministerstva práce

Na plnenie svojich úloh ministerstvo zriaďuje rozpočtové organizácie, ktorými podľa Organizačného poriadku Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky sú Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže, Implementačná agentúra Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Inštitút pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zdravotným postihnutím, Rehabilitačné stredisko pre zrakovo postihnutých Levoča, Národný inšpektorát práce a inšpektoráty práce, Ústredie PSVaR, Úrady PSVaR a detské domovy.

Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže bolo vytvorené na základe zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele za účelom výkonu pobytových opatrení súdu a ambulantných výchovných opatrení.⁴¹ Centrum tiež plní medzinárodné funkcie a úlohy prijímajúceho orgánu a odosielaajúceho orgánu v oblasti vymáhania výživného podľa medzinárodných dohovorov, úlohy ústredného orgánu v oblasti medzinárodných únosov detí a právnych aktov EÚ a v oblasti medzištátnych osvojení a ďalšie úlohy v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí vo vzťahu k cudzine. Poskytuje tiež bezplatné právne poradenstvo v oblasti rodinného práva s cudzím prvkom, predovšetkým v oblasti výživného, starostlivosti o maloleté deti a v oblasti osvojenia.⁴²

Implementačná agentúra Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky bola zriadená za účelom implementácie národných a medzinárodných projektov a projektov technickej pomoci v oblasti zamestnanosti, trhu práce, rozvoja ľudských zdrojov a mnohých ďalších oblastiach, implementácie globálnych grantov a vykonávanie činností sprostredkovateľského orgánu. Agentúra v rámci svojich priorít tiež prispieva k zvyšovaniu zamestnanosti mladých ľudí, ktorí sú nezamestnaní a nepokračujú v procese vzdelávania ani v odbornej príprave na trh práce, dlhodobo nezamestnaných, nízko kvalifikovaných, starších a zdravotne postihnutých, k zlepšeniu prístupu na trh práce, a to zvyšovaním medziregionálnej mobility za prácou, podporou samostatnej zárobkovej činnosti a aktivít vo vidieckych

⁴¹ V zmysle § 45 zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele sú pobytovými opatreniami súdu opatrenia dočasne nahrádzajúce dieťaťu jeho prirodzené rodinné prostredie alebo náhradné rodinné prostredie na základe rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti, o nariadení neodkladného opatrenia alebo o uložení výchovného opatrenia. Ambulantné výchovné opatrenia sú výchovnými opatreniami v podobe podrobenia sa odbornej diagnostike v špecializovanej ambulantnej starostlivosti alebo v povinnosti zúčastniť sa na výchovnom programe alebo na sociálnom programe, výchovné opatrenia, ktorými je uložená povinnosť podrobiť sa sociálnemu poradenstvu alebo inému odbornému poradenstvu, povinnosti uložené na zabezpečenie účelu výchovného opatrenia podľa zákona č. 175/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony alebo neodkladných opatrení, ktorými je uložená takáto povinnosť.

⁴² Pre viac informácií pozri: <<https://www.cipc.gov.sk/centrum/#Postavenie-a-posobnost>>.

oblastiach a podieľa sa tiež na zlepšovaní podmienok pre zosúladenie pracovného a rodinného života, čím by mala byť zvýšená zamestnanosť osôb s rodičovskými povinnosťami, najmä žien.⁴³

Inštitút pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zdravotným postihnutím umožňuje na základe odporúčaní Úradov PSVaR občanom so zdravotným postihnutím možnosť získať stredné odborné vzdelanie alebo úplné stredné odborné vzdelanie prostredníctvom svojej Strednej odbornej školy pre žiakov s telesným postihnutím a tiež poskytuje občanom so zdravotným postihnutím v produktívnom veku cestou pracovnej rehabilitácie opätovné získanie pracovnej kapacity s následnou možnosťou návratu do pracovného procesu.

Rehabilitačné stredisko pre zrakovo postihnutých Levoča bolo zriadené za účelom rehabilitácie, vzdelávania a prípravy pre trh práce dospelých zrakovo postihnutých po stránke priestorovej orientácie, písomnej komunikácie, získavania informácií, sebaobslužných činností, manipulácie s kompenzačnými pomôckami, ako aj po stránke rozvoja zmyslového vnímania, logického myslenia, manuálnych zručností, uplatňovania skúseností a odbornej teoretickej a praktickej prípravy na povolanie.⁴⁴

Zároveň ministerstvo zriadilo svoju príspevkovú organizáciu, ktorou je Inštitút pre výskum práce a rodiny. Jej prioritnou úlohou je výskumná činnosť v oblasti sociálnej a rodinnej politiky, politiky trhu práce a zamestnanosti, zamestnaneckých vzťahov, rovnosti príležitostí, sociálneho poistenia, sociálnej exklúzie⁴⁵ a v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci. Výsledky výskumnej činnosti poskytujú kvalitné podklady pre prijímanie kľúčových kvalifikovaných rozhodnutí, politík, legislatívnych návrhov a stratégií v sociálnej oblasti na základe analytických podkladov a výstupov.

V pôsobnosti ministerstva, v súlade so zákonom č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov, vznikla Technická inšpekcia, a. s., ktorá je akciovou spoločnosťou so 100 % účasťou štátu. Úlohou spoločnosti je poskytovať proklientsky orientované služby vo verejnom záujme a tiež vykonávať inšpekčnú a certifikačnú činnosť, prostredníctvom ktorých sa zabezpečuje dôsledné plnenie bezpečnostných požiadaviek technických zariadení. Svojimi aktivitami prispieva k ochrane

⁴³ Pre viac informácií pozri: <<https://www.ia.gov.sk/>>.

⁴⁴ Pre viac informácií pozri: <<https://www.rszp.sk/brozura.pdf>>.

⁴⁵ Je širším pojmom než chudoba, vyjadruje riziko marginalizácie a vylúčenia pre individua a skupiny vo viacerých oblastiach života a vždy zahŕňa chudobu, kým chudoba nemusí vždy zahŕňať sociálnu exklúziu. Sociálna exklúzia je dynamickým konceptom, ktorý vystihuje viacrozmernú povahu mechanizmov a procesov, ktorými sú jednotlivci a určité skupiny vylúčené zo sociálnej výmeny, z konania a nárokov sociálnej integrácie, z vytvárania svojej identity; obsah pojmu ide dokonca až za participáciu na pracovnom živote a prejavuje sa v oblastiach bývania, vzdelávania, zdravia a prístupu k službám.

Pre viac informácií pozri: <<https://sapn.info/co-je-to-chudoba/socialna-exkluziavylucenie/>>.

života a zdravia osôb, osobitne zamestnancov, a ochrane majetku, s dôrazom na odbornosť a nestrannosť.

11. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

Ústredie PSVaR bolo kreované zákonom o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti ako rozpočtová organizácia MPSVaR SR so sídlom v Bratislave. Ústredie riadi generálny riaditeľ, ktorého vymenúva a odvoláva vláda na návrh ministra práce, sociálnych vecí a rodiny.

Jednou zo základných činností ústredia je výkon štátnej správy v rámci vecne príslušných úsekov.

V oblasti sociálnych vecí vykonáva ústredie štátnu správu na úseku štátnych sociálnych dávok, sociálnej pomoci, poradensko-psychologických služieb, sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately.

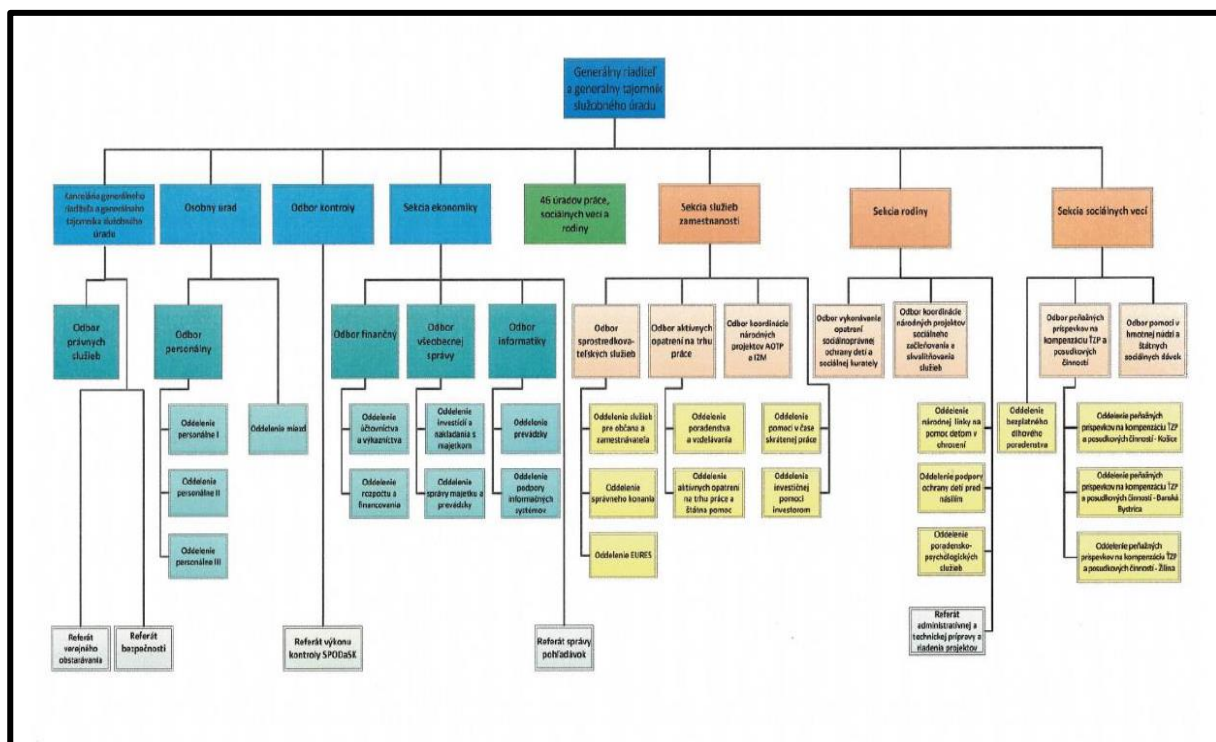
V oblasti služieb zamestnanosti vykonáva ústredie štátnu správu v oblasti evidencie nezamestnaných občanov hľadajúcich zamestnanie, evidencie voľných pracovných miest, sprostredkovanie vhodného zamestnania, poskytovania poradenských služieb, vzdelávania a prípravy pre trh práce, implementácie aktívnych opatrení na trhu práce, zvýšenej starostlivosti o pracovné uplatnenie osobitných skupín občanov, prípravy a realizácie projektov spolufinancovaných z Európskeho sociálneho fondu.

Ďalšie oblasti výkonu štátnej správy ústredím sú na úseku pomoci v hmotnej núdzi a náhradného výživného, kompenzácie sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia, sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, zamestnávania štátnych príslušníkov tretej krajiny s miestom výkonu práce na území SR a zamestnávania občanov SR v zahraničí a prípravy a realizácie projektov a programov financovaných zo štátneho rozpočtu, z prostriedkov EÚ a spolufinancovaných zo štátneho rozpočtu alebo z iných zdrojov.

Ústredie zabezpečuje vedenie, kontrolu, koordináciu a metodické riadenie výkonu štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti a koordináciu plnenia spoločných úloh s ústrednými orgánmi štátnej správy, orgánmi štátnej správy a orgánmi územnej samosprávy. Pri výkone štátnej správy plní aj úlohy inštitúcie styčného orgánu podľa Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 z 29. apríla 2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia.

Vo vzťahu k Úradom PSVaR vykonáva ústredie riadiacu, kontrolnú, koordinačnú a metodickú úlohu pri výkone štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti

Ústredie PSVaR plní dôležité úlohy aj v súlade s príslušnými ustanoveniami zákona o sociálnej kuratele, keď riadi, kontroluje a metodicky usmerňuje výkon štátnej správy v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a vykonávanie poradensko-psychologických služieb uskutočňované Úradmi PSVaR, koná a rozhoduje v druhom stupni vo veciach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, v ktorých v prvom stupni koná a rozhoduje Úrad PSVaR, určený orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a zariadenie, podieľa sa na realizácii záväzkov vyplývajúcich z uzatvorených medzinárodných zmlúv a medzinárodných dohovorov, koordinuje v jednotlivých územných obvodoch krajov činnosti Úradov PSVaR, obcí, vyšších územných celkov, akreditovaných subjektov a ďalších právnických osôb a fyzických osôb, ktoré pôsobia v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a plní ďalšie úlohy v súlade s § 73 uvedeného právneho predpisu.

80

12. Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny

Pôsobnosť, postavenie, kompetencie a úlohy Úradov PSVaR podrobne definuje zákon o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti. Zákonom bolo kreovaných celkovo 46 Úradov PSVaR pre jednotlivé územné obvody v rámci Slovenska. Osobitné kompetencie na výkon pôsobnosti v oblasti sprostredkovania náhradnej rodinnej starostlivosti majú Úrady PSVaR v sídlach krajských miest.

Úrady PSVaR sú preddavkovými organizáciami napojenými na rozpočet Ústredia PSVaR. Sú spôsobilé byť účastníkom súdneho konania a exekučného konania a samostatne konať pred súdom alebo iným orgánom verejnej moci v rozsahu svojej pôsobnosti, uzatvárať dohody podľa osobitných právnych predpisov. Riaditeľov Úradov PSVaR vymenúva a odvoláva generálny riaditeľ Ústredia PSVaR.

Úrady PSVaR v zmysle zákona samostatne vykonávajú funkciu kolízneho opatrovníka a funkciu opatrovníka podľa zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ďalej funkciu poručníka maloletému bez sprievodu a tiež funkciu opatrovníka dieťaťa v trestnom konaní podľa zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon. Úrady PSVaR tiež vykonávajú správu pohľadávok SR, ktoré vznikli z jeho výkonu štátnej správy.

Úrady PSVaR sú prvostupňovými správnymi orgánmi pri výkone štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti. V druhom stupni rozhodujú vo veciach, v ktorých v správnom konaní v prvom stupni koná a rozhoduje obec pri prenesenom výkone štátnej správy alebo zariadenie sociálnych služieb, ktoré zriadil ako rozpočtovú organizáciu alebo príspevkovú organizáciu. Vykonávajú štátnu správu v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti a plnia úlohy podľa osobitných predpisov na úsekoch štátnych sociálnych dávok, sociálnej pomoci, evidencie nezamestnaných občanov hľadajúcich zamestnanie a evidencie voľných pracovných miest, sprostredkovania vhodného zamestnania, poskytovania poradenských služieb, vzdelávania a prípravy na trh práce, aktívnych opatrení na trhu práce, zvýšenej starostlivosti o pracovné uplatnenie osobitných skupín občanov, prípravy a realizácie projektov spolufinancovaných z Európskeho sociálneho fondu.⁴⁶

Osobitné postavenie v rámci Úradov PSVaR majú oddelenia služieb pre občana, ktoré predstavujú miesta prvého kontaktu občana s daným úradom. Tieto oddelenia majú občanovi poskytnúť prvotné informácie v oblasti služieb zamestnanosti, poskytovania dávok pomoci v hmotnej núdzi, náhradného výživného, poskytovania náhradného výživného a poskytovania

⁴⁶ Pre viac informácií pozri § 4 zákona o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti.

štátnych sociálnych dávok. Dostupné sú tu tiež služby siete Európskych služieb zamestnanosti, ktorej úlohou je uľahčenie voľného pohybu pracovníkov v rámci Európskeho hospodárskeho priestoru a Švajčiarska a zabezpečenie rovnosti príležitostí všetkým občanom EÚ postupnou unifikáciou právnych predpisov v oblasti pracovného práva. Svojím klientom ponúka databázu overených voľných pracovných miest v rámci celej EÚ, informácie o životných a pracovných podmienkach v štátoch EÚ a Európskeho hospodárskeho priestoru, o situácii na európskom trhu práce, registračných procedúrach, daniach, sociálnom a zdravotnom zabezpečení, ponúka tiež profesionálne poradenstvo pri tvorbe životopisu a uchádzaní sa o prácu vo vybranej krajine.⁴⁷

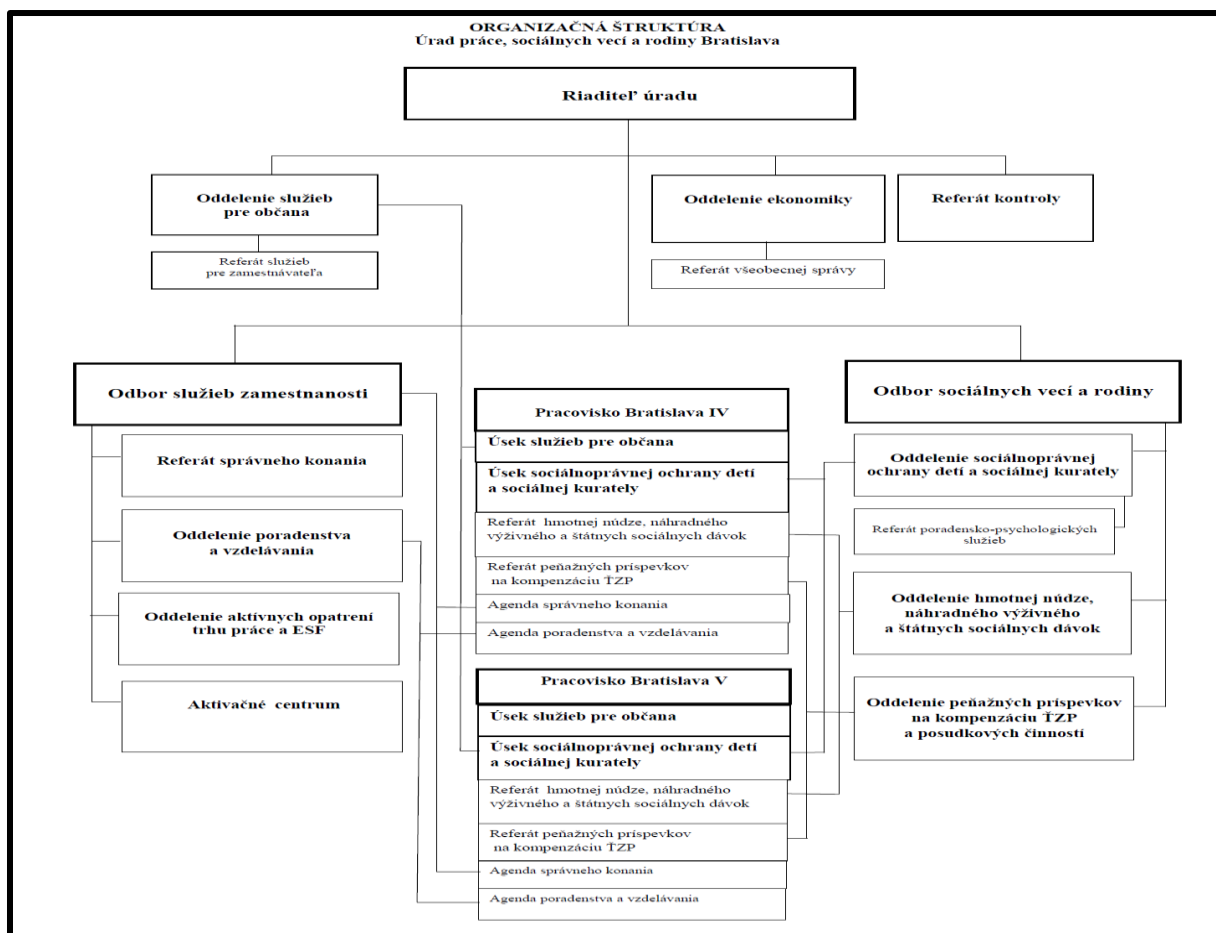
Osobitné úlohy plnia Úrady PSVaR v súlade so zákonom o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, keď rozhodujú o uložení, zmene a o zrušení výchovných opatrení a o priznaní resocializačného príspevku.

V individuálnych prípadoch vykonávajú opatrenia sociálnej kurately pre dieťa, funkciu kolízneho opatrovníka alebo opatrovníka, funkciu poručníka maloletému bez sprievodu, funkciu opatrovníka dieťaťa v trestnom konaní, prípravu fyzickej osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom, na náhradnú rodinnú starostlivosť.

Úrady PSVaR v zmysle uvedeného zákona v odôvodnených prípadoch podávajú kvalifikované návrhy na súd na nariadenie neodkladného opatrenia, na určenie otcovstva, na zapretie otcovstva na začatie konania o splnení podmienok osvojiteľnosti, na nariadenie ústavnej starostlivosti alebo zrušenie ústavnej starostlivosti, na uloženie výchovného opatrenia alebo zrušenie výchovného opatrenia uloženého súdom alebo na vykonanie zásahu do rodičovských práv a povinností.

Zabezpečujú tiež sústavnú ochranu života, zdravia a priaznivého vývinu dieťaťa a psychologickú pomoc rodičom dieťaťa v záujme obnovy manželského spolužitia a v záujme predchádzania nepriaznivým vplyvom rozvodu na dieťa. Poskytujú sociálne poradenstvo alebo zabezpečujú poskytovanie sociálneho poradenstva mladému dospelému po ukončení náhradnej starostlivosti, sprostredkujú deťom, rodinám a plnoletým fyzickým osobám odbornú pomoc špecializovaných inštitúcií a účasť na programoch a aktivitách organizovaných obcou, vyšším územným celkom alebo akreditovaným subjektom. Vypracúvajú tiež plán sociálnej práce s plnoletou fyzickou osobou a plnia ďalšie súvisiace úlohy uvedené v § 73 uvedeného právneho predpisu.

⁴⁷ Pre viac informácií pozri: <<https://www.eures.sk/>>.

Obrázok 13 Schéma organizačného poriadku vybraného ÚPSVaR – Bratislava
Zdroj: MPSVaR SR

13. Sociálne dávky poskytované Úradmi PSVaR

Úrady PSVaR poskytujú rôzne druhy sociálnych dávok, na ktoré majú osoby nárok po splnení zákonom stanovených podmienok.

Príspevok pri narodení dieťaťa je jednorazová štátna sociálna dávka, ktorá je upravená zákonom č. 383/2013 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa a príspevku na viac súčasne narodených detí a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Poskytuje sa primárne matke dieťaťa. Otcovi sa dávka poskytne v prípade, ak matka dieťaťa zomrela alebo po matke dieťaťa bolo vyhlásené pátranie alebo v prípade, keď dieťa bolo zverené do osobnej starostlivosti otca na základe rozhodnutia súdu. Rovnaký účel má tiež príspevok na viac súčasne narodených detí, pričom nárok na ňu majú okrem rodičov detí, aj fyzické osoby, ktoré prevzali deti do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe rozhodnutia súdu.

Na zabezpečenie nákladov na pohreb sa podľa zákona č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb poskytuje jednorazová štátna sociálna dávka, príspevok na pohreb. Na jej vyplatenie má

nárok fyzická osoba, ktorá má trvalý pobyt na území SR a zabezpečila pohreb zomretého, ktorý mal v čase smrti trvalý pobyt na území SR, resp. ak mal zomretý prechodný pobyt území SR, musel sa pohreb vykonať na území SR.

Jednou z najdôležitejších opakovaných sociálnych dávok je rodičovský príspevok, ktorý upravuje zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Nárok na jeho pravidelné vyplácanie má rodič dieťaťa alebo fyzická osoba, ktorej je dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe rozhodnutia súdu, resp. manžel (manželka) rodiča dieťaťa, ak žije s rodičom dieťaťa v domácnosti.

Vo vzťahu k sociálnemu zabezpečeniu dieťaťa a jeho rodičov sa tiež poskytuje opakovaná sociálna dávka, prídavok na dieťa, upravený zákonom č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení. Oprávnenou osobou je primárne rodič nezaopatreného dieťaťa, resp. rodič, ktorému bolo dieťa zverené rozhodnutím súdu. Nárok na dávku si môže uplatniť aj osoba, ktorej je nezaopatrené dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právoplatného rozhodnutia súdu alebo plnoleté nezaopatrené dieťa, ak nemá rodičov alebo ak má upravenú vyživovaciu povinnosť od rodičov, resp. ak do dosiahnutia plnoletosti bolo zverené do náhradnej starostlivosti. Rovnako má nárok na prídavok na dieťa aj plnoleté nezaopatrené dieťa, ktoré uzavrelo manželstvo alebo ktorého manželstvo zaniklo. Napokon si nárok na dávku môže v zmysle zákona uplatniť aj maloletý rodič, ktorý má priznané rodičovské práva a povinnosti.

Rovnakým právnym režimom ako prídavok na dieťa sa riadi aj príplatok k prídavku na dieťa, ktorým sa pripláca oprávnenej osobe na výchovu a výživu nezaopatreného dieťaťa, na ktoré nemožno uplatniť daňový bonus podľa zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov. Oprávnenou osobou na vyplatenie príplatku je rodič alebo náhradný rodič, ktorý je poberateľom prídavku na dieťa.

Zákon 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa upravuje viacero druhov sociálnych dávok:

- jednorazový príspevok dieťaťu pri jeho zverení do náhradnej starostlivosti,
- jednorazový príspevok dieťaťu pri zániku náhradnej starostlivosti,
- opakovaný príspevok dieťaťu zverenému do náhradnej starostlivosti,
- opakovaný príspevok náhradnému rodičovi a osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi.

Zásadnou podmienkou poskytnutia uvedených príspevkov je zverenie dieťa rozhodnutím súdu inej fyzickej osobe využitím niektorej z foriem náhradnej starostlivosti, a to do pestúnskej starostlivosti, do poručníctva alebo do predosvojiteľskej starostlivosti.⁴⁸

Účelom príspevku na starostlivosť o dieťa je podľa dôvodovej správy príslušného zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov vytvoriť adresný nástroj podpory rodín s deťmi v záujme vytvorenia podmienok na zosúladenie ich rodinného, osobného a pracovného života, ako aj vytvorenia podmienok na zvýšenie zamestnanosti a zamestnateľnosti mladých rodičov, udržania si zamestnania a uľahčenia návratu do zamestnania rodičov starajúcich sa o maloleté deti. Oprávnenou osobou na poskytnutie tejto opakovanej sociálnej dávky je jeden z rodičov dieťaťa alebo fyzická osoba, ktorej je dieťa zverené rozhodnutím súdu do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov. V prípade, ak bolo dieťa súdom zverené jednému z rodičov, oprávnenou osobou na príspevok je rodič, ktorému bolo dieťa zverené.

Prostredníctvom Úradov PSVaR sú vyplácané príspevky na pomoc v hmotnej núdzi. Ide o:

- dávky v hmotnej núdzi,
- osobitný príspevok,
- náhradné výživné v prípadoch neplatenia výživného povinnou osobou,
- náhradné výživné vyplácané ako sirotsky dôchodok,
- dotácie na stravu,
- dotácie na školské potreby,
- dotácie na podporu výchovy k plneniu školských povinností dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením,
- dotácie na výkon osobitného príjemcu a
- resocializačný príspevok.

Zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov definuje hmotnú núdzu ako stav, keď príjem členov domácnosti podľa tohto zákona nedosahuje sumy životného minima ustanovené zákonom č. 601/2003 Z. z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a členovia domácnosti si nevedia alebo nemôžu prácou, výkonom vlastníckeho práva alebo iného práva k majetku a uplatnením nárokov zabezpečiť príjem alebo zvýšiť príjem. Pomoc v hmotnej núdzi sa realizuje poskytovaním rôznych druhov dávok a príspevkov, a to prostredníctvom Úradov

⁴⁸ Inštitúty náhradnej starostlivosti sú upravené v príslušných ustanoveniach zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

PSVaR alebo miestne príslušných obcí. Ide o dávky v hmotnej núdzi, ochranný príspevok, aktivačný príspevok, príspevok na nezaopatrené dieťa, príspevok na bývanie, osobitný príspevok alebo jednorazovú dávku.

Úrady PSVaR vyplácajú dávku v hmotnej núdzi, ktorá má zabezpečiť pokrytie základných životných potrieb osoby v ťažkej sociálnej situácii, a tiež osobitný príspevok pre dlhodobo nezamestnané osoby, ktoré si nájdu prácu a poberali alebo poberajú pomoc v hmotnej núdzi a majú mzdu najmenej vo výške minimálnej mzdy najviac vo výške dvojnásobku minimálnej mzdy.

Vyplácanie náhradného výživného je upravené v zákone č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z. Úrady PSVaR v tejto súvislosti, okrem samotného vyplácania náhradného výživného, rozhodujú o náhradnom výživnom a o uložení pokuty za správny delikt a tiež prejednávajú priestupky fyzických osôb v prípadoch, keď si poberateľ náhradného výživného opakovane a neodôvodnene na výzvu úradu nesplní povinnosť preukázať skutočnosti rozhodujúce na trvanie nároku na náhradné výživné, na jeho výšku a jeho vyplácanie, a to v lehote určenej úradom.

Zákon č. 544/2010 Z. z. o dotáciách v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky upravuje rôzne druhy dotácií, na ktorých poskytnutie je príslušné MPSVaR SR. Zákon rozdeľuje pôsobnosť MPSVaR SR a Úradov PSVaR pri posudzovaní a schvaľovaní jednotlivých druhov dotácií.

Podľa zákona MPSVaR SR posudzuje žiadosť o dotáciu na podporu:

- rozvoja sociálnych služieb,
- vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
- rekondičných aktivít,
- členstva v medzinárodnej organizácii v sociálnej oblasti,
- edičnej činnosti,
- rovnosti žien a mužov a rovnosti príležitostí,
- podporu plnenia funkcií rodiny,
- dobrovoľníckej činnosti.

MPSVaR SR následne schvaľuje poskytovanie týchto dotácií a ich sumu. Na účely posudzovania žiadosti o dotáciu zriaďuje komisiu, ktorá má najmenej troch členov.

Úrady PSVaR posudzujú žiadosti o dotáciu na podporu výchovy k plneniu školských povinností dieťaťa, žiadosti o dotáciu na podporu výchovy k stravovacím návykom dieťaťa a žiadosti o dotáciu na zabezpečenie osobitného príjemcu

Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v § 70 upravuje vyplácanie tzv. resocializačného príspevku, ktorý slúži na uľahčenie resocializácie mladistvých a plnoletých fyzických osôb po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, z výkonu väzby, z výkonu detencie, po skončení ochrannej výchovy alebo ochranného ústavného liečenia, najmä na účel vybavenia osobných dokladov a zabezpečenia nevyhnutných vecí osobnej potreby. Poskytuje sa vo forme peňažného príspevku, vecnou formou alebo kombináciou týchto foriem. Na resocializačný príspevok nevzniká prepustenému automaticky nárok. Pri rozhodovaní o resocializačnom príspevku sa zohľadňujú aj ďalšie peňažné prostriedky vyplatené prepustenému.

Úrady PSVaR tiež vyplácajú peňažné príspevky na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia upravené zákonom č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Sú to príspevky na osobnú asistenciu, prepravu, kompenzáciu zvýšených výdavkov na zabezpečenie diétného stravovania, hygieny, opotrebovania šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenia, prevádzku osobného motorového vozidla alebo psa, kúpu pomôcky, výcvik používania pomôcky, úpravu pomôcky, kúpu zdvíhacieho zariadenia, úpravu osobného motorového vozidla, na úpravu bytu, úpravu rodinného domu, opravu pomôcky, kúpu osobného motorového vozidla, úpravu garáže a na opatrovanie. Tento zákon tiež upravuje poskytovanie peňažných príspevkov na opatrovanie osobám s ťažkým zdravotným postihnutím odkázaným na opatrovanie.

14. Národný inšpektorát práce

Zákonom č. 125/2006 Z. z. o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov bol zriadený Národný inšpektorát práce so sídlom v Košiciach, ktorý riadi generálny riaditeľ vymenúvaný a odvolávaný ministrom práce, sociálnych vecí a rodiny. Cieľom úpravy bolo odstrániť nadbytočnú administratívu a zefektívniť prerozdelenie úloh medzi MPSVaR SR a Národným inšpektorátom práce.

Národný inšpektorát práce plní riadiacu, kontrolnú a metodickú úlohu vo vzťahu k regionálnym inšpektorátom práce a je zároveň odvolacím orgánom voči ich rozhodnutiam.

Inšpektorom práce⁴⁹ vydáva ich preukazy ale tiež osobitné poverenia na výkon inšpekcie práce na zastupiteľských úradoch SR a námorných a riečnych lodiach plávajúcich pod štátnou vlajkou SR, ktoré sa nachádzajú mimo územia SR.

Zabezpečuje tiež úlohy zamerané na zjednocovanie a racionalizovanie pracovných metód inšpektorov práce, odborné usmerňovanie výchovy a vzdelávanie v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a organizovanie odborných skúšok uchádzačov o inšpektora práce. Národný inšpektorát práce podľa § 6 zákona o inšpekcii práce vydáva a odoberá oprávnenie fyzickej osobe a právnickej osobe na vykonávanie bezpečnostnotechnickej služby, oprávnenie fyzickej osobe a právnickej osobe na vykonávanie výchovy a vzdelávania v oblasti ochrany práce, oprávnenie právnickej osobe na overovanie plnenia požiadaviek bezpečnosti technických zariadení, osvedčenie autorizovanému bezpečnostnému technikovi, o čom vedie aj verejne prístupný zoznam.

Z pohľadu generálnej prevencie proti porušovaniu pravidiel v oblasti nelegálneho zamestnávania Národný inšpektorát práce podľa vyššie uvedených ustanovení zákona o inšpekcii práce vedie centrálny verejne prístupný zoznam fyzických osôb a právnických osôb, ktoré v predchádzajúcich piatich rokoch porušili zákaz nelegálneho zamestnávania, s uvedením ich obchodného mena, miesta podnikania fyzickej osoby a sídla právnickej osoby, identifikačného čísla, dátumu zistenia porušenia zákazu nelegálneho zamestnávania a dátumu nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o uložení pokuty.

Z medzinárodného hľadiska plní Národný inšpektorát práce úlohy súvisiace s medzinárodnou spoluprácou v oblasti ochrany práce, spolupracuje s orgánmi EÚ a s príslušnými medzinárodnými inštitúciami pri zabezpečovaní dozoru v oblasti organizácie pracovného času v doprave, poskytuje informácie občanom Slovenska a občanom členských štátov EÚ o pracovných podmienkach podľa zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonníka práce u nás a v členských štátoch EÚ.

Výkonnou zložkou v oblasti inšpekcie práce v rámci jednotlivých krajov sú inšpektoráty práce, ktoré najmä zabezpečujú samotný výkon inšpekcie práce, vyšetrojú príčiny vzniku pracovných úrazov a tiež odhaľujú bezpečnostné, technické a organizačné príčiny

⁴⁹ Inšpektor práce je štátnym zamestnancom podľa zákona č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorý musí na základe absolvovania špecializovanej teoretickej a praktickej odbornej prípravy a úspešného vykonania odbornej skúšky získať osobitné kvalifikačné predpoklady. Odborná skúška sa vykonáva pred skúšobnou komisiou, ktorá má nepárny počet členov, z ktorých najmenej dvaja musia byť inšpektori práce s odbornou praxou inšpektora práce viac ako päť rokov. Práva a povinnosti inšpektorov pri výkone inšpekcie práce definuje zákon č. 125/2006 Z. z. v § 12 a § 13.

profesionálnej otravy, choroby z povolania a ohrozenia touto chorobou. O svojich zisteniach vedú inšpektoráty práce evidenciu.

15. Sociálna poisťovňa

Sociálna poisťovňa bola kreovaná zákonom č. 274/1994 Z. z. o Sociálnej poisťovni a bolo jej zverené poskytovanie nemocenského, dôchodkového, úrazového a garančného poistenia a tiež poistenia v nezamestnanosti. Je právnickou osobou so sídlom v Bratislave. Solventnosť Sociálnej poisťovne garantuje štát, ktorý je povinný v prípade platobnej neschopnosti niektorého z jej fondov poskytnúť finančnú pomoc.

Sociálna poisťovňa plní aj úlohy vo vzťahu k inštitúciám členských štátov EÚ a inštitúciám štátov, ktoré prijali zmluvu o Európskom hospodárskom priestore a Švajčiarskymi orgánmi, keď zabezpečuje komunikáciu súvisiacu s výkonom sociálneho poistenia. Ide najmä o otázky a nároky príjemcov dávok sociálneho poistenia na zahraničné orgány.

V zmysle aktuálnej právnej úpravy podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení sú orgánmi Sociálnej poisťovne generálny riaditeľ, ktorého vymenúva a odvoláva vláda Slovenskej republiky, Dozorná rada, ako dozorný a kontrolný orgán, ktorého predsedom je minister práce, sociálnych vecí a rodiny, a riaditeľ pobočky Sociálnej poisťovne, menovaný a odvolávaný generálnym riaditeľom Sociálnej poisťovne. Ako vyplýva zo strategického dokumentu „Strategické zámery činnosti Sociálnej poisťovne na obdobie rokov 2021-2026“ po vstupe SR do EÚ uplatňuje Sociálna poisťovňa pri výkone sociálneho poistenia nariadenia EÚ v oblasti koordinácie systémov sociálneho zabezpečenia, plní funkciu prístupového bodu, príslušnej inštitúcie, inštitúcie miesta bydliska, inštitúcie miesta pobytu, styčného orgánu a kontaktnej inštitúcie na komunikáciu v rámci EÚ. Súčasne zabezpečuje aj viaceré dôležité úlohy súvisiace najmä s prevodom dôchodkových práv vo vzťahu k dôchodkovému systému EÚ.⁵⁰

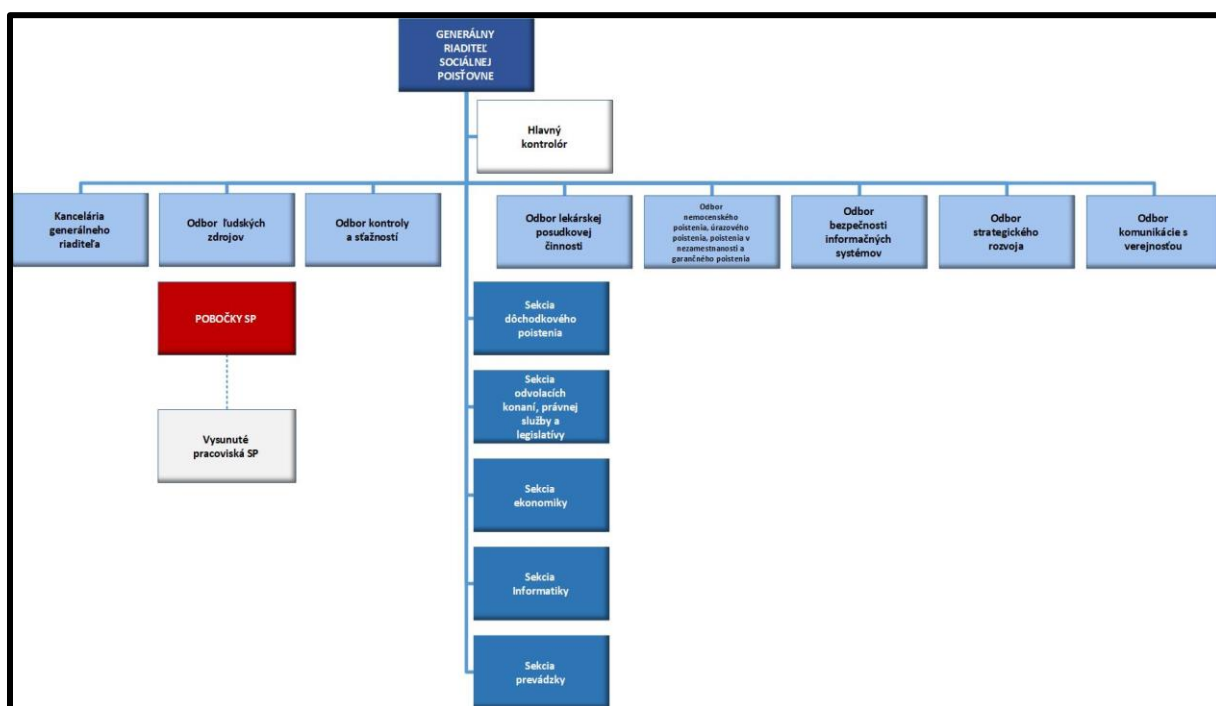
Organizačnými zložkami Sociálnej poisťovne sú Ústredie Sociálnej poisťovne a pobočky Sociálnej poisťovne. Územné obvody a sídla pobočiek definuje štatút Sociálnej poisťovne.

Ústredie vykonáva kontrolnú a dozornú činnosť a poskytuje konzultácie v oblasti sociálneho poistenia. Vo vzťahu k pobočkám Sociálnej poisťovne tiež vykonáva riadiacu

⁵⁰ Pre viac informácií pozri: <https://www.socpoist.sk/ext_dok-180602021-sz-strategicke-zamery-cinnosti-2021_2026/69747c>.

a kontrolnú funkciu, pričom v rámci správnych konaní rozhoduje v druhom stupni o opravných prostriedkoch podaných voči rozhodnutiam príslušných pobočiek. Ústredie vykonáva aj lekársku činnosť a v rámci prvostupňového konania rozhoduje o vyplácaní dôchodkových dávok, úrazovej renty a pozostalostnej úrazovej renty. V menej Sociálnej poisťovne Ústredie Sociálnej poisťovne koná pred súdmi a orgánmi verejnej moci.

Pobočky Sociálnej poisťovne vykonávajú sociálne poistenie a v rámci prvostupňového správneho konania rozhodujú napr. o vzniku, prerušení a zániku sociálneho poistenia v sporných prípadoch, nemocenských dávkach, uložení pokuty a penále a pod. Taxatívny výpočet kompetencií pobočiek Sociálnej poisťovne definuje § 178 zákona č. 274/1994 Z. z. o Sociálnej poisťovni.

Obrázok 14 Schéma organizačnej štruktúry Sociálnej poisťovne účinná k 1.1.2023

Zdroj: Sociálna poisťovňa

16. Poistenia poskytované Sociálnou poisťovňou

Nemocenské poistenie slúži na zabezpečenie fyzickej osoby v prípade straty alebo zníženia príjmu zo zárobkovej činnosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku dočasnej pracovnej neschopnosti, tehotenstva a materstva. Tvoria ho nemocenské, ošetrovné, tehotenské, materské dávky a vyrovnávací dávka.

Dôchodkové poistenie tvoria dve zložky. Starobné dôchodkové poistenie je osobitne upravené zákonom č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov, pričom ide o poistenie na:

- zabezpečenie príjmu v starobe a pre prípad úmrtia a poskytuje sa ako starobný dôchodok,
- predčasný starobný dôchodok, ktorý sa vypláca formou doživotného dôchodku, dočasného dôchodku, programového výberu,
- vdovský dôchodok, vdovecký dôchodok a
- sirotský dôchodok.

Zo starobného dôchodkového sporenia sa za podmienok ustanovených zákonom vypláca výnos z investovania majetku v dôchodkovom fonde.

Invalidné poistenie ako poistenie pre prípad poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v dôsledku dlhodobo nepriaznivého zdravotného stavu poistenca a pre prípad úmrtia zahŕňa invalidný dôchodok, vdovský dôchodok, vdovecký dôchodok, sirotský dôchodok.

Úrazové poistenie má zabezpečiť finančnú náhradu fyzickej osobe v prípade poškodenia zdravia alebo úmrtia v dôsledku pracovného úrazu, služobného úrazu a choroby z povolania. Z úrazového poistenia sa za splnenia zákonných podmienok poskytuje:

- úrazový príplatok,
- úrazová renta,
- jednorazové vyrovnanie,
- pozostalostná úrazová renta,
- jednorazové odškodnenie,
- pracovná rehabilitácia a rehabilitačné,
- rekvalifikácia a rekvalifikačné,
- náhrada za bolesť,
- náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia,
- náhrada nákladov spojených s liečením,
- náhrada nákladov spojených s pohrebom.

Garančné poistenie má funkciu sociálneho zabezpečenia zamestnanca v prípade platobnej neschopnosti zamestnávateľa:

- na uspokojovanie nárokov zamestnanca,
- na úhradu odmeny a výdavkov predbežného správcu podľa zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 87/2015 Z. z. a
- na úhradu povinných príspevkov na starobné dôchodkové sporenie nezaplatených zamestnávateľom do základného fondu príspevkov na starobné dôchodkové sporenie.

Z garančného poistenia sa poskytuje dávka garančného poistenia iba zamestnancovi, ktorým je fyzická osoba v pracovnom pomere, fyzická osoba v právnom vzťahu na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru a člen družstva, ktorý je v pracovnom vzťahu k družstvu.

Poistenie v nezamestnanosti slúži pre prípad straty príjmu z činnosti zamestnanca v dôsledku nezamestnanosti a na zabezpečenie príjmu v tomto období a realizuje sa vyplácaním dávky v nezamestnanosti. Povinne poistený v nezamestnanosti je zamestnanec, ktorý je povinne nemocensky poistený. Dobrovoľne sa môže poistiť fyzická osoba, ktorá je súčasne dobrovoľne nemocensky poistená a dobrovoľne dôchodkovo poistená a tiež samostatne zárobkovo činná osoba, ktorá má na území SR trvalý pobyt, povolenie na prechodný pobyt alebo povolenie na trvalý pobyt a ktorá je povinne nemocensky poistená a povinne dôchodkovo poistená alebo má tieto poistenia prerušené. Osobitosťou je, že od 1. marca 2022 poistné na financovanie podpory platí zamestnávateľ aj za zamestnanca v pracovnom pomere a v právnom vzťahu na základe zmluvy o profesionálnom vykonaní športu.⁵¹

⁵¹ Profesionálny športovec vykonáva športovú činnosť na základe Zmluvy o profesionálnom vykonávaní športu. Taktiež môže vykonávať šport aj prostredníctvom inej zmluvy, ak vykonáva šport pre športovú organizáciu ako samostatne zárobkovo činná osoba alebo na základe pracovnoprávneho vzťahu.

Zmluva o profesionálnom vykonávaní športu je upravená zákonom č. 440/2015 o športe v znení neskorších predpisov. Uzatváraná je medzi profesionálnym športovcom a športovou organizáciou. V takejto zmluve sa športovec zaväzuje vykonávať šport pre danú športovú organizáciu.

Pre viac informácií pozri: <<https://www.epravo.sk/top/clanky/sportove-pravo-zmluvne-vztahy-sportovcov-5474.html>>.

IV. Sociálna práca v kontexte platnej legislatívnej úpravy

Sociálna práca je podľa definície prijatej Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov a Medzinárodnou asociáciou škôl sociálnej práce na ich Valnom zhromaždení v júli 2014 v Melbourne veda, ktorá sa zaoberá ľudskými vzťahmi a podporuje sociálnu zmenu, sociálny rozvoj, sociálnu súdržnosť, posilňovanie a oslobodzovanie ľudí. Podopretá teóriami sociálnej práce, spoločenských vied, humanitnými a miestnymi poznatkami, sa sociálna práca zaoberá ľuďmi a štruktúrami, aby podnecovala životné zmeny a zlepšovala blaho. Podľa názorov viacerých autorov je to aplikovaná vedná a akademická disciplína a profesionálna činnosť sociálnych pracovníkov, ktorí svojim cieľavedomým pôsobením pomáhajú, sprevádzajú, podporujú a zmocňujú jednotlivcov a sociálne systémy (rodiny, skupiny, komunity, inštitúcie) nadobudnúť optimálnu úroveň sociálneho fungovania a utvárajú priaznivé spoločenské podmienky na dosiahnutie tohto cieľa.

V profesijnom vnímaní ide o činnosť sociálnych pracovníkov, ktorej cieľom je pomoc jednotlivcom alebo skupinám jednotlivcov a riešenie ich životných situácií, ktoré negatívnym spôsobom ovplyvnili ich životy, spoločenský status alebo inak zasiahli do ich sociálneho postavenia. Zároveň sociálna práca pomáha predchádzať vzniku sociálnych problémov a chrániť spoločnosť pred sociálno-patologickými javmi. Podľa Etického kódexu sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce Slovenskej republiky je sociálna práca dynamicky sa rozvíjajúcou profesiou, založenou na hodnotách, akými sú sociálna spravodlivosť, ľudská dôstojnosť a dôležitosť medziľudských vzťahov. Je komplexnou profesiou, ktorá nachádza uplatnenie v rôznych rezortoch a oblastiach spoločnosti.

Hlavnými princípmi sociálnej práce sú:

- rešpekt k vrodenej hodnote a dôstojnosti ľudí,
- sociálna spravodlivosť,
- rešpekt k rozmanitosti,
- dodržiavanie ľudských práv,
- kolektívna zodpovednosť.

Dodržiavanie týchto základných pravidiel sociálnymi pracovníkmi je nevyhnutnou podmienkou poskytovania sociálnych služieb.

Výkon sociálnej práce je primárne spojený s poskytovaním podpory, a preto ju môžeme definovať aj ako činnosť, ktorá je uzatvorená do zmysluplného systému indikáciou foriem, prostriedkov časovo a priestorovo ohraničená vzhľadom charakter socializačných procesov užšieho a širšieho socializačného kontextu. Pravidlá poskytovania sociálnych služieb

podliehajú štátnym reguláciám, ktoré determinujú postupy a prostriedky využívané pri realizácii sociálnej práce. Legislatívna definícia je z pohľadu objektívneho a aktuálneho vyjadrenia obsahu a náplne sociálnej práce mimoriadne dôležitá z dôvodu, že jej výkon musí byť podriadený právnym predpisom upravujúcim jednotlivé oblasti spadajúce pod sociálnu oblasť.

1. Zákon o sociálnej práci

Základným právnym predpisom, ktorý u nás upravuje výkon sociálnej práce a odborných služieb, je zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý upravuje sociálnu prácu, právne vzťahy súvisiace s výkonom sociálnej práce, ako aj právne postavenie a pôsobnosť Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce. Sociálna práca je podľa tohto zákona vykonávaná sociálnym pracovníkom a asistentom sociálnej práce vo vzájomnej súvislosti s inými odbornými činnosťami z oblasti psychológie, práva, medicíny, pedagogiky, sociológie a z ďalších oblastí.

Právna norma definuje sociálnu prácu jednak ako odbornú činnosť vykonávanú sociálnym pracovníkom alebo asistentom sociálnej práce a jednak ako špecializovanú odbornú činnosť vykonávanú sociálnym pracovníkom. Účel, za ktorým sa vykonáva sociálna práca, definujú osobitné právne predpisy, a to napríklad zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, zákon o sociálnych službách a ďalšie.

Zákon v nadväznosti na uvedené poskytuje v § 2 legálnu definíciu odbornej činnosti, ktorú tvorí súbor pracovných činností, na vykonávanie ktorých sú potrebné vedomosti a zručnosti získané absolvovaním vysokoškolského vzdelania ustanoveného stupňa v študijnom odbore sociálna práca. Za špecializovanú odbornú činnosť sa v zmysle zákona považuje súbor pracovných činností užšieho zamerania sociálnej práce v ustanovenom špecializovanom odbore sociálnej práce, na vykonávanie ktorých sú potrebné vedomosti a zručnosti získané absolvovaním akreditovaného špecializačného vzdelávacieho programu.

Cieľom legislatívnej úpravy sociálnej práce bola snaha o jej vymedzenie a definovanie podmienok jej výkonu pre účely praxe. Dôležité bolo dôsledne stanoviť, že sociálna práca je vykonávaná súborom pracovných činností, na realizáciu ktorých sú potrebné konkrétne vedomosti a zručnosti, ktoré je možné získať len absolvovaním určitého stupňa vysokoškolského štúdia sociálnej práce. Prax si tiež vyžiadala potrebu stanovenia zákonných

podmienok pre výkon špecializovanej odbornej pracovnej činnosti v ustanovenom špecializovanom odbore sociálnej práce, na základe ktorých by sa vyžadovala príslušná špecializácia k ukončenému vzdelaniu na vysokej škole.

Zákon determinuje podmienky na výkon sociálnej práce. Prvou podmienkou je odborná spôsobilosť na výkon sociálnej práce, ak sociálny pracovník alebo asistent sociálnej práce vykonáva sociálnu prácu v pracovnoprávnom vzťahu alebo v obdobnom pracovnom vzťahu. Druhá podmienka sa vzťahuje len na sociálnych pracovníkov (nie na asistentov sociálnej práce) a je ňou povolenie na výkon samostatnej praxe sociálneho pracovníka, pričom povolenie sa vyžaduje len vtedy, ak je sociálna práca vykonávaná ako samostatná prax. Ide o špeciálne odborné podmienky definované daným predpisom, pričom ďalšie požiadavky na zamestnanca pri výkone sociálnej práce stanovuje Zákonník práce, resp. ďalšie právne predpisy, alebo zamestnávateľ priamo v pracovnej alebo inej obdobnej zmluve.

2. Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce

Zákonom je tiež kreovaná nezávislá, nepolitická, samosprávna profesijná organizácia, ktorá združuje sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce. Názov tejto organizácie záujmovej samosprávy je Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce a jej úlohou je ochrana statusu profesie sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce a podieľanie sa zvyšovaní ich spoločenského významu. Komora v rámci svojich právomocí vydáva stanoviská k výkonu sociálnej práce s dôrazom na všeobecné štandardy kvality výkonu sociálnej práce a rozhoduje o udelení povolenia na výkon samostatnej praxe sociálneho pracovníka. Vo vzťahu k legislatívnemu procesu komora participuje na pripomienkovaní zákonov, ale aj iných strategických dokumentov schvaľovaných vládou SR, ktoré majú priamy vplyv na výkon sociálnej práce, resp. ovplyvňujú prácu, postavenie, práva a právom chránené záujmy sociálnych pracovníkov.

Právny predpis v § 15 exemplifikatívnym spôsobom uvádza ďalšie úlohy komory, ktorá napríklad:

- a) chráni práva a záujmy svojich členov v súvislosti s výkonom sociálnej práce, poskytuje členom komory bezplatné poradenstvo v súvislosti s výkonom sociálnej práce a sprostredkúva členom komory v prípade potreby zastupovanie v konaní pred súdmi vo veciach súvisiacich s výkonom sociálnej práce,
- b) plní úlohy vo veciach zápisu do zoznamu členov komory a výmazu zo zoznamu členov komory,

- c) rozhoduje vo veciach povolenia, disciplinárneho previnenia a vo veciach uznania osvedčenia, vysvedčenia alebo iného dokladu o absolvovaní špecializačného vzdelávacieho programu ustanoveného pre špecializovaný odbor sociálnej práce alebo o absolvovaní vzdelávacieho programu ustanoveného pre nadstavbovú odbornú činnosť vydaného zahraničnou školou alebo iným oprávneným orgánom podľa právnych predpisov príslušného štátu,
- d) koná vo veciach podnetov, návrhov a sťažností svojich členov v súvislosti s ich právami a povinnosťami vyplývajúcimi z tohto zákona a iných všeobecne záväzných právnych predpisov,
- e) vydáva v súlade s týmto zákonom a inými všeobecne záväznými právnymi predpismi vnútorné predpisy komory a etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce,
- f) vydáva stanoviská k etickým otázkam výkonu sociálnej práce,
- g) poskytuje údaje zo zoznamu členov komory a z registra povolení na účely štátnych štatistických zisťovaní,
- h) spolupracuje s orgánmi štátnej správy, orgánmi samosprávy, profesijnými združeniami, stavovskými združeniami, vzdelávacími inštitúciami a s ďalšími osobami,
- i) zabezpečuje medzinárodnú spoluprácu s profesijnými združeniami a vzdelávacími inštitúciami, a plní aj ďalšie úlohy v rámci svojej pôsobnosti.

Legislatívna úprava sociálnej práce v našom právnom poriadku má obrovský význam z pohľadu kvality, odbornosti a efektívnosti jej výkonu. Stanovené sú základné parametre a požiadavky na výkon sociálnej práce a spôsobilosti, ktoré musia spĺňať sociálni pracovníci a asistenti sociálnej práce. Vytvorenie samostatnej profesijnej organizácie prispieva k profesionálnemu, svedomitému a zodpovednému výkonu sociálnej práce. Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce prostredníctvom svojich členov a interných orgánov poskytuje poskytovateľom sociálnej práce pomoc a poradenstvo v náročných situáciách, s ktorými sa denne stretávajú. Vydaním etického kódexu podporila definovanie základných nárokov kladených na sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce s cieľom poskytovať kvalitnú sociálnu prácu naprieč celou našou krajinou.

3. Vzťah sociálnej práce a sociálnych služieb

Pojem sociálnej práce je úzko prepojený so sociálnymi službami. Sociálna služba je v niektorých odborných článkoch označovaná ako každá práca, ktorou sa jednotliviec snaží zlepšiť životné podmienky a kvalitu života iných ľudí. Sociálne služby poskytuje aj štát, vláda, verejné alebo súkromné inštitúcie v rôznych formách, ako sú bezplatné vzdelávanie, bezplatná

zdravotná starostlivosť a bezplatné ubytovanie a oblečenie pre chudobných. Sociálna služba podľa niektorých názorov predstavuje širší pojem z pohľadu jej poskytovateľa, ktorým môže byť jednak sociálny pracovník alebo asistent sociálnej práce, ale aj osoba, ktorá nedosiahla potrebné vzdelanie.

S extenzívnym výkladom sociálnej služby ako akejkoľvek aktivity jednotlivcov, bez ohľadu na ich vzdelanie, nemožno v súčasnej dobe súhlasiť a stotožniť sa s ňou, najmä s ohľadom na právnu definíciu daného pojmu a tiež jeho obsahovú náplň. Sociálne služby v dnešnom ponímaní predstavujú záujem spoločnosti o pomoc, podporu a starostlivosť o ľudí, ktorí sa ocitajú alebo ocitli v zložitých a niekedy aj neriešiteľných životných, ekonomických či sociálnych situáciách.

Z legislatívneho hľadiska je zásadná legálna definícia pojmu sociálnych služieb podľa zákona o sociálnych službách, ktorý vo svojom § 2 uvádza, že sociálna služba je odborná činnosť, obslužná činnosť alebo ďalšia činnosť alebo súbor týchto činností, ktoré sú zamerané najmä na:

- a) prevenciu vzniku nepriaznivej sociálnej situácie, riešenie nepriaznivej sociálnej situácie alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby, rodiny alebo komunity,
- b) zachovanie, obnovu alebo rozvoj schopnosti fyzickej osoby viesť samostatný život a na podporu jej začlenenia do spoločnosti,
- c) zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb fyzickej osoby,
- d) riešenie krízovej sociálnej situácie fyzickej osoby a rodiny,
- e) prevenciu sociálneho vylúčenia fyzickej osoby a rodiny,
- f) zabezpečenie starostlivosti o dieťa z dôvodu situácie v rodine, ktorá vyžaduje pomoc pri starostlivosti o dieťa.

Sociálna služba sa podľa tohto zákona vykonáva najmä prostredníctvom sociálnej práce, postupmi zodpovedajúcimi poznatkom spoločenských vied a poznatkom o stave a vývoji poskytovania sociálnych služieb. Práva fyzických osôb ustanovené daným právnym predpisom sa zaručujú rovnako každému v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania ustanovenou zákonom č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov.

V nadväznosti na definíciu sociálnej služby právny predpis tiež v § 2 definuje pojem „nepriaznivá sociálna situácia“ tak, že ide o stav sociálnej núdze, ktorý ohrozuje sociálnym

vylúčením alebo obmedzením schopnosti sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť svoje problémy fyzickej osoby, rodiny a komunity:

- z dôvodu, že nemajú zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie svojich základných životných potrieb,
- pre svoje životné návyky, spôsob života, závislosť od návykových látok alebo návykových škodlivých činností,
- pre ohrozenie jej vývoja z dôvodu jej zdravotného postihnutia, ak ide o dieťa do siedmich rokov veku,
- pre ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav,
- z dôvodu, že dovŕšila vek potrebný na vznik nároku na starobný dôchodok vyplácaný podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov,
- pre výkon opatrovania fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím,
- pre ohrozenie správaním iných fyzických osôb alebo, ak sa stala obeťou správania iných fyzických osôb, alebo
- pre zotrvávanie v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby,
- z dôvodu straty bývania alebo ohrozenia stratou bývania.

Z inštitucionálneho hľadiska sú podľa zákona účastníkmi právnych vzťahov pri poskytovaní sociálnych služieb prijímateľ sociálnej služby, poskytovateľ sociálnej služby, MPSVaR SR, obec, vyšší územný celok, partnerstvo, iná osoba, ktorej vznikajú práva a povinnosti podľa tohto zákona pri poskytovaní sociálnej služby. Ich úlohy, pôsobnosť, činnosti a organizácia budú bližšie popísané v piatej kapitole.

Právna úprava sociálnej služby nadväzovala na reguláciu zákonom č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci, ktorá však už bola prekonaná, a preto bola zákonom o sociálnych službách nahradená. Prínos novej úpravy bol obrovský jednak v oblasti legálnej definície dôležitých pojmov, ale aj z dôvodu, že zaručila právo fyzickej osoby na poskytnutie sociálnej služby alebo zabezpečenie jej poskytnutia a právo výberu poskytovateľa za splnenia podmienok ustanovených zákonom a ďalšie práva pri poskytovaní sociálnych služieb a vytvorila rovnaké podmienky pre poskytovateľov sociálnych služieb a to bez ohľadu na to, či sú verejní alebo neverejní poskytovatelia sociálnych služieb.

Nemenej dôležitá je tiež zákonná diverzifikácia sociálnych služieb na:

- služby na zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb,
- služby na podporu rodiny s deťmi,
- služby pre fyzické osoby s ťažkým zdravotným postihnutím, nepriaznivým zdravotným stavom alebo pre fyzické osoby, ktoré dovърšili dôchodkový vek,
- služby s použitím telekomunikačných technológií a
- podporné služby.

V. Sociálna oblasť výkonu verejnej správy

Sociálnu oblasť výkonu verejnej správy predstavujú opatrenia, ktoré zabezpečujú udržanie a rozvoj ľudských, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv smerujúcich k dôstojnej životnej úrovni každého človeka. Všetky intervencie verejnoprávných inštitúcií musia byť sociálne spravodlivé a transparentné s rovnosťou príležitostí pre všetkých jednotlivcov. Ide o multidisciplinárnu až transdisciplinárnu vednú oblasť, ktorá disponuje špeciálnymi metódami práce a teoreticky je zameraná na oblasť sociálnej starostlivosti o jednotlivca, rodinu, skupinu, komunitu či spoločnosť, ako aj na prípravu odborníkov do tejto oblasti.

Sociálna oblasť verejnej správy je charakterizovaná jej subjektom, ktorým sú inštitúcie štátnej správy, samosprávy ale tiež súkromnoprávne subjekty poskytujúce sociálne služby. Zdrojom ich kompetencií je vo väčšine prípadov zákon, resp. podzákonná právna norma, pri súkromných podnikoch sú úlohy definované zriaďovacou listinou. Objektom inštitúcií sociálnej správy je vždy klient, a teda osoba, ktorej sa sociálne služby poskytujú. Predmetom sociálnej správy sú konkrétne riešenia a opatrenia smerujúce k riešeniu sociálnej situácie klienta, pričom môže ísť o rôzne druhy dávok, kompenzácií, dotácií alebo o priamu terénnu sociálnu prácu u klienta.

1. Sociálna správa

Sociálna správa predstavuje súhrn inštitúcií, ktoré majú sociálny cieľ a ktoré vykonávajú sociálnu činnosť a svojou funkčnosťou smeruje k výstavbe určitého systému a činnosti v rámci jednotlivých oblastí sociálnej práce. Tieto presahujú do viacerých spoločensko-sociálnych oblastí života a riešia rôzne životné situácie⁵². Sociálna správa sa člení na 4 základné okruhy:

- sociálne služby,
- sociálnoprávna ochrana detí a mládeže a sociálna kuratela,
- rovnosť mužov a žien,
- podporované služby zamestnanosti.

⁵² Legálnu definíciu pojmu poskytuje zákon č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v § 3 písm. q). Podľa zákona ide o udalosť v živote fyzickej osoby alebo v životnom cykle právnickej osoby, ktorá je riešená službami verejnej správy, ako aj spôsob usporiadania služieb verejnej správy z užívateľského pohľadu osoby pri výkone práv a povinností vo vzťahu k orgánom riadenia.

2. Sociálne služby

Sociálne služby v kontexte legislatívnej úpravy boli definované v štvrtej kapitole. Z pohľadu samotného praktického výkonu a poskytovania ide o služby vo verejnom záujme, ktorých úlohou je prevencia a sociálna súdržnosť v záujme poskytovania individuálnej pomoci s cieľom uľahčiť začlenenie osôb do spoločnosti a zaistiť dodržiavanie ich základných práv a slobôd.

Sociálne služby sú službami vo verejnom záujme, pre posúdenie potreby ich verejného obstarávania je však kľúčové posúdenie, či ide o sociálne služby všeobecného hospodárskeho záujmu (sociálne služby hospodárskeho charakteru) alebo o sociálne služby všeobecného záujmu nehospodárskeho charakteru (sociálne služby nehospodárskeho charakteru). Verejnoprospešné sociálne služby môžu mať v závislosti od príslušnej činnosti hospodársky, ale aj nehospodársky charakter.

Podľa „Príručky k uplatňovaniu pravidiel EÚ týkajúcich sa štátnej pomoci, verejného obstarávania a vnútorného trhu na služby vo všeobecnom hospodárskom záujme a najmä na sociálne služby vo všeobecnom záujme“ sociálne služby zahŕňajú:

- pomoc osobám, ktoré čelia bezprostredným životným problémom alebo krízam (ako napr. zadlženie, nezamestnanosť, drogová závislosť alebo rozvrat rodiny),
- činnosti, ktorých cieľom je zabezpečiť, aby príslušné osoby nadobudli schopnosti nevyhnutné na ich úplné začlenenie do spoločnosti (rehabilitácia, jazykové vzdelávanie prisťahovalcov) a najmä na trh práce (odborné vzdelávanie, nové profesijné začlenenie),
- činnosti, ktorých cieľom je zabezpečiť začlenenie osôb, ktoré majú dlhodobé problémy súvisiace so zdravotným postihnutím alebo zdravotným problémom,
- sociálne ubytovanie, v rámci ktorého sa poskytuje ubytovanie znevýhodneným osobám alebo sociálnym skupinám.⁵³

Verejnú správu v sociálnej oblasti vykonávajú rôzne zložky verejnej správy. Ich postavenie, úlohy a činnosť boli determinované dlhodobým vývojom a historickými udalosťami, ktoré významne ovplyvnili fundamentálne fungovanie orgánov sociálneho aparátu nášho štátu. Cesta k moderným sociálnym službám využívajúcim novodobé technologické

⁵³ Pre viac informácií pozri: Príručka k uplatňovaniu pravidiel Európskej únie týkajúcich sa štátnej pomoci, verejného obstarávania a vnútorného trhu na služby vo všeobecnom hospodárskom záujme a najmä na sociálne služby vo všeobecnom záujme. Dostupné online:

<https://www.antimon.gov.sk/data/files/1511_new_guide_eu_rules_procurement_sk.pdf?csrc=12300542875597021580>.

<https://ec.europa.eu/competition/state_aid/overview/new_guide_eu_rules_procurement_sk.pdf>.

vymoženosti je dlhá a náročná, avšak vzhľadom na rýchly vzostup informačno-komunikačných prostriedkov aj nevyhnutná.

3. Sociálnoprávna ochrana detí a mládeže a sociálna kuratela

Sociálnoprávna ochrana detí a mládeže a sociálna kuratela predstavuje podľa § 2 zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately súbor opatrení pre deti, plnoleté osoby do 25 rokov veku a pre iné plnoleté fyzické osoby s obvyklým pobytom na území Slovenska. Cieľom opatrení je odborné pôsobenie na odstránenie alebo zmiernenie problémov v správaní dieťaťa alebo porúch správania, na rozvoj sociálnych zručností, na získanie potrebných spoločenských návykov, hygienických návykov a na zabezpečenie vhodného využitia voľného času dieťaťa.

Sociálnoprávnu ochranu detí tvorí súbor opatrení, ktorých snahou je ochrana dieťaťa, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ktorá rešpektuje jeho najlepší záujem podľa Medzinárodného dohovoru o právach dieťaťa⁵⁴, výchova a všestranný vývin dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí a poskytnutie náhradného prostredia dieťaťu, ktoré nemôže byť vychovávané vo vlastnej rodine.

O pomoc pri ochrane práv dieťaťa môže požiadať každé dieťa, a to aj bez vedomia rodičov alebo osoby, ktorá sa oň osobne stará. Rodič a osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, môže žiadať o pomoc pri výkone svojich práv a povinností. Povinnými osobami pri žiadostiach o ochranu práv dieťaťa sú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, iné štátne orgány, ktoré sú príslušný chrániť práva a právom chránené záujmy dieťaťa, zariadenie, ak je v ňom dieťa umiestnené, obce, vyššie územné celky, akreditované subjekty, školy a školské zariadenia alebo poskytovatelia zdravotnej starostlivosti.

Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na seba nadväzujú a vzájomne sa podmieňujú. Tieto opatrenia majú subsidiárnu povahu voči opatreniam na zabezpečenie výchovy a všeobecného vývinu dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí alebo náhradnom rodinnom prostredí.

Stálym odborným orgánom „Rady vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť“ pre otázky týkajúce sa detí a mládeže je Výbor pre deti

⁵⁴ Dohovor definuje dieťa ako každú ľudskú bytosť mladšiu ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr. Každé dieťa má byť podľa dohovoru registrované ihneď po narodení a má mať od narodenia právo na meno, právo na štátnu príslušnosť a pokiaľ to je možné, má právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť.

a mládež, ktorý plní úlohy s cieľom zabezpečiť splnenie záväzkov SR pri implementácii práv dieťaťa ustanovených Dohovorom o právach dieťaťa tak, aby najlepšie záujmy dieťaťa boli prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými subjektmi, s cieľom utvárať podmienky pre zavádzanie a udržanie takých postupov a mechanizmov, ktoré umožnia participáciu detí a mládeže pri tvorbe politík a opatrení, ktoré sa ich týkajú. Pri svojej činnosti sa tento výbor riadi najmä princípmi najlepšieho záujmu dieťaťa, nediskriminácie a participácie.

Sociálna kuratela je súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovanie pomoci v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa nachádza dieťa alebo plnoletá fyzická osoba.

Sociálnu kuratelu detí zabezpečuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonávaním opatrení podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele najmä pre:

- maloletého, ktorý sa dopustil spáchania činu inak trestného podľa Trestného zákona,
- mladistvého páchatel'a trestnej činnosti
- mladistvého podozrivého z páchania trestnej činnosti podľa Trestného zákona,
- dieťa, ktoré sa dopustilo priestupku,
- dieťa, ktoré je členom skupiny, ktorá ho svojím negatívnym vplyvom ohrozuje,
- dieťa zneužívajúce drogy alebo dieťa závislé od drog,
- dieťa hrajúce hazardné hry alebo dieťa závislé od hazardných hier, internetu, počítačových hier a iných hier,
- dieťa, u ktorého sa pre poruchy správania prejavujú problémy najmä v škole, v skupinách, vo vzťahoch s inými deťmi, rodičmi alebo inými plnoletými fyzickými osobami,
- dieťa, u ktorého sa prejavujú poruchy správania zanedbávaním školskej dochádzky, útekmi z domu alebo zo zariadenia, v ktorom je umiestnené,
- dieťa, u ktorého sa neprejavili problémy v správaní ani poruchy správania, avšak jeho jednorazové správanie alebo krátkodobé správanie vyžaduje pre svoju závažnosť alebo neprimeranosť pomoc.

4. Rovnosť mužov a žien

Rovnoprávnosť mužov a žien zabezpečuje zákaz diskriminácie medzi pohlaviami a zvyhodňovania jednotlivcov na základe rodovej príslušnosti. Na medzinárodnej úrovni ju explicitne definuje tzv. Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, ktorá v čl. 1a uvádza, že EÚ je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi. Ďalej v čl. 2 zdôrazňuje, že EÚ bojuje proti sociálnemu vylúčeniu a diskriminácii a podporuje sociálnu spravodlivosť a ochranu, rovnosť medzi ženami a mužmi, solidaritu medzi generáciami a ochranu práv dieťaťa. Medzi najdôležitejšie medzinárodné akty pre danú oblasť patrí aj prijatie Európskeho paktu pre rodovú rovnosť 2011 – 2020⁵⁵, ktorý stanovuje nasledovné základné tri ciele:

- odstrániť rodové rozdiely v oblasti zamestnanosti a sociálnej ochrany, vrátane rozdielného odmeňovania žien a mužov, aby sa tak dosiahli ciele stratégie Európa 2020, a to najmä v troch oblastiach, ktoré majú veľký význam pre rodovú rovnosť, teda v oblasti zamestnanosti, vzdelávania a podpory sociálneho začlenenia najmä znížením chudoby, a tak prispieť k rastovému potenciálu európskej pracovnej sily;
- podporovať lepšie vyváženie pracovného a súkromného života počas celého života, a to v prípade žien aj mužov, aby sa tak posilnila rodová rovnosť, zvýšila sa účasť žien na trhu práce a prispelo sa k riešeniu demografických výziev a
- bojovať proti všetkým formám násillia na ženách v záujme zabezpečenia toho, aby ženy mohli v plnej miere využívať svoje ľudské práva a aby sa dosiahla rodová rovnosť, a to aj s ohľadom na inkluzívny rast.

Z pohľadu európskeho práva v oblasti rodovej rovnosti je rovnako dôležitá Charta základných práv Európskej únie, keď v čl. 23 zaraďuje do skupiny základných práv rovnosť medzi ženami a mužmi, ktorá musí byť zabezpečená vo všetkých oblastiach vrátane zamestnania, práce a odmeňovania.

Rodová nerovnosť je celosvetovým problémom, ktorý si vyžaduje medzinárodnú koordináciu na inštitucionálnej a legislatívnej úrovni. Dosiahnutie rovnosti mužov a žien vo všetkých oblastiach života nám zabezpečí viac pracovných miest a vyššiu produktivitu, čo je

⁵⁵ Pre viac informácií pozri: <<https://www.gender.gov.sk/dokumenty/europska-komisia/europsky-pakt-pre-rodovu-rovnost-2011-2020/europsky-pakt-pre-rodovu-rovnost-plne-znenie/>>.

potenciál, ktorý musíme využiť, keďže prechádzame ekologickou transformáciou a digitalizáciou a čelíme demografickým výzvam.

5. Podporované služby zamestnanosti

Podporované služby zamestnanosti sú v našom právnom systéme upravené samostatným zákonom č. 4/2005 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Predstavujú systém inštitúcií, nástrojov, podpory a pomoci účastníkom trhu práce pri hľadaní zamestnania a jeho zmene, pri obsadzovaní voľných pracovných miest a uplatňovaní aktívnych opatrení na trhu práce s osobitným zreteľom na pracovné uplatnenie znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie. Znevýhodnený uchádzač je podľa § 8 uvedeného zákona:

a) občan mladší ako 26 rokov veku, ktorý ukončil príslušným stupňom vzdelania sústavnú prípravu na povolanie v dennej forme štúdia pred menej ako dvomi rokmi a od jej ukončenia nemal pravidelne platené zamestnanie,

b) občan starší ako 50 rokov veku,

c) občan vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 12 po sebe nasledujúcich mesiacov,

d) občan, ktorý dosiahol vzdelanie nižšie ako stredné odborné vzdelanie podľa osobitného predpisu,

e) občan, ktorý najmenej 12 po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie nemal pravidelne platené zamestnanie,

f) štátny príslušník tretej krajiny, ktorému bol udelený azyl alebo ktorému bola poskytnutá doplnková ochrana,

g) občan, ktorý žije ako osamelá dospelá osoba s jednou alebo viacerými osobami odkázanými na jeho starostlivosť alebo starajúca sa aspoň o jedno dieťa pred skončením povinnej školskej dochádzky,

h) občan so zdravotným postihnutím.

Zdravotné znevýhodnenie a invalidita zhoršujú možnosti jednotlivcov zapojiť sa do pracovnej a zárobkovej činnosti. Podporované služby zamestnanosti majú eliminovať vzniknuté rozdiely a umožniť znevýhodneným osobám dosahovať profesionálne výsledky v podobnej kvantite a kvalite ako dosahujú bežní zamestnanci. Osobitné zákony definujú podmienky zamestnávateľov zamestnávať osoby so zdravotným postihnutím a vytvárať im podmienky tak, aby mali prácu čo najviac uľahčenú a mali možnosť zriaďovať chránené dielne alebo chránené pracoviská a integračné sociálne podniky.

6. Sociálne orgány na úrovni územnej samosprávy a ich kompetencie

Vychádzajúc z duálneho systému verejnej správy plnia dôležité úlohy v sociálnej oblasti aj samosprávne orgány⁵⁶, ktorých cieľom je zabezpečenie prístupu jednotlivcov k službám a zdrojom. Majú tiež zmierniť, resp. úplne odstrániť patologické javy charakteristické pre danú oblasť a zároveň napomáhať vyčleneným osobám k návratu do spoločnosti a bežného života. Tieto úlohy obciam a vyšším územným celkom vyplývajú priamo zo zákona alebo sú realizované na báze dobrovoľnosti.

Základný právny predpis, z ktorého vyplývajú kompetencie samosprávy v sociálnej oblasti, je zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení a zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch).

Podľa zákona o obecnom zriadení obec pri výkone samosprávy plní úlohy na úseku sociálnej pomoci v rozsahu podľa zákona o sociálnych službách. Zákon tiež pripúšťa vytvorenie združenia obcí, ktorého predmetom môže byť aj oblasť sociálnych vecí.

Ďalšie povinnosti kladie samosprávnym orgánom zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov, podľa ktorého obec rozhoduje o jednorazovej dávke financovanej z rozpočtu obce a poskytuje fyzickým osobám poradenskú činnosť v oblasti hmotnej núdze. S Úradom PSVaR môže obec uzavrieť dohodu o výkone menších obecných služieb a prác alebo dohodu o výkone dobrovoľníckej činnosti s organizátorom dobrovoľníckej činnosti a kontroluje účasť na výkone menších obecných služieb, dobrovoľníckej činnosti alebo prác, ktorých hlavným účelom je predchádzanie mimoriadnej situácii, počas vyhlásenej mimoriadnej situácie a pri odstraňovaní následkov mimoriadnej situácie.

Ďalším právnym predpisom definujúcim úlohy samosprávy v sociálnej oblasti je zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Zákon obci udeľuje povinnosť vykonávať opatrenia zamerané na predchádzanie vzniku porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu detí a plnoletých fyzických osôb spočívajúcich v organizovaní alebo sprostredkovaní účasti na programoch, tréningoch a aktivitách zameraných na podporu plnenia rodičovských práv a povinností, plnenia funkcií rodiny, na utváranie a upevňovanie vzťahov medzi manželmi, medzi rodičmi a deťmi, rozvoj schopností riešiť problémové situácie

⁵⁶ Samosprávne orgány pri plnení svojich úloh vychádzajú zo zásady subsidiarity, čo znamená, že sa ponecháva voľnosť menšiemu samosprávnemu usporiadaniu vyriešiť si svoje problémy bez zásahu štátu. Štátna moc sa aplikuje len v tých prípadoch, kedy si menšie celky nedokážu poradiť s problémami, ktoré by v konečnom dôsledku mohli ovplyvniť celú spoločnosť.

a adaptovať sa na nové situácie alebo na aktivitách na podporu plnenia funkcií rodiny a na podporu rozvoja rodičovských zručností. Obec tiež musí vykonávať opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov, ktoré ohrozujú psychický vývin, fyzický vývin alebo sociálny vývin dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby, pričom má ponúknuť pomoc dieťaťu, rodičom alebo inej plnoletej fyzickej osobe, sledovať negatívne vplyvy pôsobiace na dieťa a rodinu, zisťovať príčiny ich vzniku a vykonávať opatrenia na obmedzenie pôsobenia nepriaznivých vplyvov a pod.

Z pohľadu finančných príspevkov obec poskytne rodičovi dieťaťa alebo osobe, ktorá sa osobne stará o dieťa, príspevok na dopravu do zariadenia a tiež finančný príspevok mladému dospelému na uľahčenie osamostatnenia sa mladého dospelého, a to na zabezpečenie bývania, vecí súvisiacich s bývaním a prípravy na povolanie mladého dospelého.

Obec plní dôležité úlohy v oblasti pomoci deťom, pre ktoré orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonáva sociálnu kuratelu, a podieľa sa na spracovaní a plnení plánu sociálnej práce s dieťaťom, pri úprave a obnove rodinných pomerov dieťaťa. Poskytuje pomoc:

- dieťaťu v naliehavých prípadoch, najmä ak je ohrozený jeho život, zdravie alebo priaznivý psychický vývin, fyzický vývin a sociálny vývin,
- dieťaťu alebo plnoletej fyzickej osobe ohrozenej správaním člena rodiny, členov rodiny alebo správaním iných fyzických osôb na zachovanie a úpravu vzájomných vzťahov medzi dieťaťom a rodičom a úpravu rodinných pomerov dieťaťa, ak bolo dieťa umiestené v zariadení na výkon ústavnej starostlivosti, neodkladného opatrenia alebo výchovného opatrenia,
- mladému dospelému po skončení náhradnej osobnej starostlivosti, pestúnskej starostlivosti a ústavnej starostlivosti pri zabezpečení bývania a zamestnania.

Obec je tiež povinná poskytnúť informácie fyzickej osobe, ktorá má záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom, na podanie žiadosti o zapísanie do zoznamu žiadateľov, a o subjektoch vykonávajúcich prípravu na náhradnú rodinnú starostlivosť.

Zákon tiež umožňuje obci zriadiť centrum pre deti a rodiny, ktoré následne kontroluje a metodicky usmerňuje, pričom zriadenie takéhoto centra oznamuje orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Centrum vykonáva opatrenia dočasne nahrádzajúce dieťaťu jeho prirodzené rodinné prostredie alebo náhradné rodinné prostredie na základe rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti alebo výchovné opatrenia uvedené v zákone o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Právny predpis tiež ukladá osobitné povinnosti v sociálnej oblasti aj samosprávnym krajom, ktoré najmä zabezpečujú tvorbu a plnenie sociálnych programov zameraných na ochranu práv a právom chránených záujmov detí a na predchádzanie a zamedzenie nárastu sociálnopatologických javov na svojom území a vypracúvajú analýzu nepriaznivých vplyvov pôsobiacich na deti a rodiny, vývojových trendov sociálnopatologických javov na svojom území. Samosprávne kraje majú tiež úlohu utvárať podmienky na zabezpečenie priaznivého psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa, vykonávanie rodičovských práv a povinností a vykonávanie výchovných opatrení alebo na pomoc deťom, plnoletým fyzickým osobám a rodinám, ktoré sa nachádzajú v krízovej situácii, podľa potrieb obyvateľov svojho územia.

Zákon o sociálnych službách obciam a vyšším územným celkom priamo zakotvuje povinnosť, aby v rozsahu svojej pôsobnosti zabezpečovali dostupnosť sociálnej služby pre fyzickú osobu, ktorá je odkázaná na sociálnu službu, a právo výberu sociálnej služby za podmienok ustanovených týmto zákonom.

Obec rozhoduje o odkázanosti na sociálnu službu v zariadení pre seniorov, v zariadení opatrovateľskej služby, v dennom stacionári, o odkázanosti na opatrovateľskú službu. Posudkovou činnosťou sa zisťuje odkázanosť fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím alebo fyzickej osoby s nepriaznivým zdravotným stavom na sociálnu službu v zariadení pre fyzické osoby, ktoré sú odkázané na pomoc inej fyzickej osoby a na opatrovateľskú službu.

Obce majú zákonnú možnosť poskytovať alebo zabezpečovať poskytovanie sociálnych služieb v nízkoprahových denných centrách, nocľahárňach, zariadeniach pre seniorov, zariadeniach opatrovateľskej služby a v denných stacionároch. Ďalej majú možnosť poskytovania nízkoprahovej sociálnej služby pre deti a rodinu, opatrovateľskej služby, prepravnej služby, odľahčovacej služby a pomoci pri osobnej starostlivosti o dieťa.

Z pohľadu finančnej podpory neverejného poskytovateľa sociálnych služieb je obec povinná poskytovať finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby, ktorý neposkytuje sociálnu službu s cieľom dosiahnuť zisk a poskytuje sociálnu službu v nízkoprahovom dennom centre, v zariadení pre seniorov, v zariadení opatrovateľskej služby alebo v dennom stacionáre alebo poskytuje terénnu sociálnu službu krízovej intervencie, nízkoprahovú sociálnu službu pre deti a rodinu, pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa, ak rodič dieťaťa alebo fyzická osoba, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu, nemôže zabezpečiť osobnú starostlivosť

o maloleté dieťa sama alebo s pomocou rodiny, opatrovateľskú službu alebo ak poskytuje prepravnú službu.

Vyšší územný celok je v tejto súvislosti zo zákona o sociálnych službách povinný poskytovať finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnemu poskytovateľovi sociálnej služby, ktorý neposkytuje sociálnu službu s cieľom dosiahnuť zisk a poskytuje sociálnu službu v zariadení, ktorým je útulok, domov na pol ceste, zariadenie núdzového bývania, zariadenie dočasnej starostlivosti o dieťa, zariadenie podporovaného bývania, rehabilitačné stredisko, domov sociálnych služieb, špecializované zariadenie, alebo ak poskytuje službu včasnej intervencie, tlmočnicku službu, sociálnu službu v integračnom centre alebo podporu samostatného bývania.

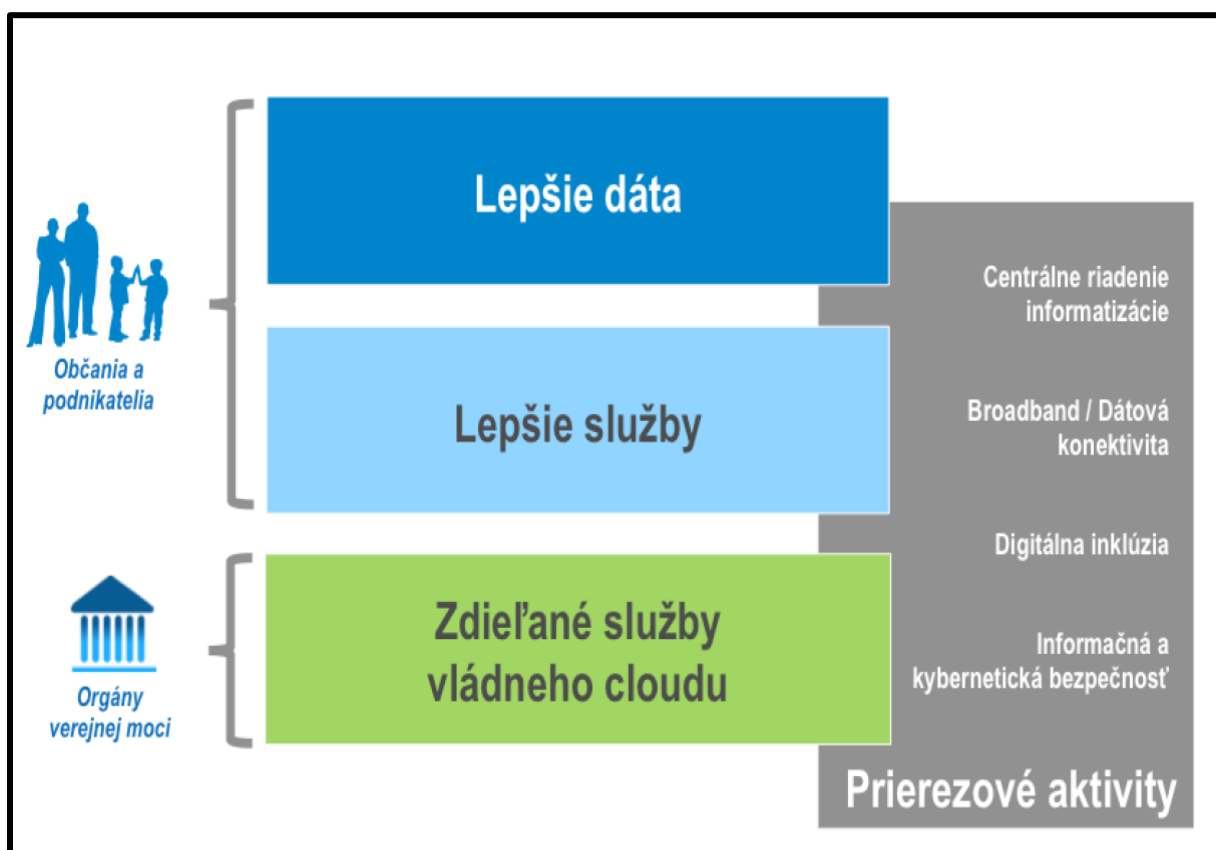
Zákon o sociálnych službách tiež ustanovuje povinnosť obce utvárať podmienky na podporu komunitného rozvoja v oblasti poskytovania sociálnych služieb, na komunitnú prácu a komunitnú rehabilitáciu na účel predchádzania vzniku alebo predchádzania zhoršenia nepriaznivých sociálnych situácií a riešenia miestnych sociálnych problémov. Komunitná rehabilitácia v oblasti poskytovania sociálnych služieb je zabezpečenie spolupráce subjektov, ktorými sú najmä rodina, obec, vzdelávacie inštitúcie, poskytovatelia služieb zamestnanosti, poskytovatelia sociálnych služieb a poskytovatelia zdravotnej starostlivosti na účely podpory komunitného rozvoja. Cieľom komunitnej rehabilitácie je obnova alebo rozvoj fyzických schopností, mentálnych schopností a pracovných schopností fyzickej osoby v nepriaznivej sociálnej situácii a podpora jej začlenenia do spoločnosti. Obec vypracúva komunitný plán sociálnych služieb a vyšší územný celok vypracúva koncepciu rozvoja sociálnych služieb v spolupráci s inými poskytovateľmi sociálnych služieb v ich územnom obvode a s prijímateľmi sociálnych služieb v ich územnom obvode.

7. Elektronizácia procesov pri poskytovaní sociálnych služieb

Štátne orgány v rámci svojich kompetencií poskytujú občanom služby, ktoré majú zabezpečiť podporu a asistenciu pri rôznych udalostiach. Musia človeku poskytnúť pomoc pri žiadostiach o rôzne dotácie, príspevky alebo dávky, dávajú občanom možnosť osobnostného a vzdelanostného rozvoja, poskytujú mu oprávnenia na pracovný rozvoj, ale aj súčinnosť pri riešení protizákonného stavu. Samozrejmosťou nároku na poskytnutie služby štátu je splnenie konkrétnych zákonných podmienok. Informatizácia verejnej správy je riadený proces, ktorý sa realizuje v rámci celej štruktúry verejnej správy. Je to proces vytvárania spoločenských, legislatívnych, metodických, technologických a organizačno-personálnych podmienok pre

efektívnu aplikáciu informačných technológií vo výkone verejnej správy, ako aj riadený proces vlastnej aplikácie IT, pričom pod IT sa rozumie aj komunikačná infraštruktúra a komunikačné technológie, ktoré sú na prevádzku a používanie IT potrebné.⁵⁷

Nástup nových technológií musí zákonodarca reflektovať prijímaním nových a úpravou existujúcich právnych predpisov tak, aby služby štátu boli pre občanov dostupné a efektívne. Informačné technológie ovplyvňujú životy všetkých jednotlivcov a na ich masívne využívanie musia reagovať aj orgány poskytujúce služby v sociálnej oblasti. Hlavnú úlohu v tomto kontexte plnia príslušné ústredné orgány štátnej správy, v ktorých gescii je elektronizácia procesov a služieb, ktoré sú následne poskytované a vybavované výkonnými orgánmi na regionálnej úrovni.

Obrázok 15 Ciele informatizácie verejnej správy.

Zdroj: Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky.

<https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2018/10/Detailny_akcny_plan_schvaleny-1.pdf>.

Základnú právnu úpravu elektronického výkonu verejnej moci predstavuje zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente), ktorého cieľom je kodifikovanie

⁵⁷ Pre viac informácií pozri: Dôvodová správa k zákonu č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

elektronickej komunikácie ako nosnej formy komunikácie s verejnou mocou a samotnej verejnej moci medzi sebou tak, aby sa komunikačné procesy zjednodušili, zrýchlili, sprehľadnili, zjednotili a aby sa zvýšila bezpečnosť tejto komunikácie.

Ďalším dôležitým predpisom je zákon č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý upravuje organizáciu správy a architektúry informačných technológií verejnej správy, práva a povinnosti orgánu vedenia a orgánu riadenia v oblasti informačných technológií verejnej správy, na ktoré sa vzťahuje tento zákon a základné požiadavky kladené na informačné technológie verejnej správy a na ich správu.

MPSVaR SR zabezpečuje prevádzku elektronického systému, prostredníctvom ktorého môže občan jednoduchým spôsobom podať žiadosť o štátne sociálne dávky, dávky v hmotnej núdzi, ako aj dávky na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia. Technické riešenie je prepojené s Ústredným portálom verejnej správy⁵⁸ a na ich využitie sa vyžaduje elektronický občiansky preukaz s elektronickým čipom.

Cieľom elektronických služieb MPSVaR SR je implementovať bezpečné, efektívne, rýchle a používateľsky prívetivé služby pre oblasť štátnych sociálnych dávok, sociálnej pomoci a pomoci v hmotnej núdzi pre občanov. Proces vybavovania žiadosti môže žiadateľ sledovať priamo na portáli, resp. prostredníctvom elektronických notifikácií, ktoré ho upozornia na zásadné medzníky v procese riešenia jeho žiadosti.

Mimoriadne dôležité je uplatňovanie princípu „jedenkrát a dost“⁵⁹, na základe ktorého občania nemusia štátnym orgánom dokladať informácie, ktoré sú im známe z iných referenčných registrov.

⁵⁸ Ústredný portál verejnej správy zabezpečuje centrálny a jednotný prístup k informačným zdrojom a službám verejnej správy. Informácie (rady, návody, popisy), ktoré návštevník hľadá, sú v súčasnosti mnohokrát súčasťou informačných serverov jednotlivých rezortov. Cieľom portálu je tieto informácie a služby zintegrovat' a prehľadnou a prístupnou formou poskytovať používateľovi.

Pre viac informácií pozri: <www.slovensko.sk>.

⁵⁹ Významným krokom v praktickom uplatňovaní princípu „Jedenkrát a dost“ je zákon č. 177/2018 Z. z. o niektorých opatreniach na znižovanie administratívnej záťaže využívaním informačných systémov verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon proti byrokracii), na základe ktorého bol v gescii Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky vytvorený portál www.OVERSI.GOV.sk, prostredníctvom ktorého orgány verejnej moci pristupujú k rôznym údajom, potvrdeniam, výpisom a informáciám, ktorými štát disponuje v rámci svojich databáz, a občan ich už úradu nemusí opakovane predkladať. Aktuálne ide o výpis z listu vlastníctva, odpis z registra právnických osôb, katastrálnu mapu, výpis z registra trestov, potvrdenie o návšteve školy za účelom daňového bonusu, pohľadávky na zdravotnom poistení, potvrdenie o nedoplatku voči Sociálnej poisťovni, potvrdenie voči daňovému a colnému úrad, ktoré už občania na úradné účely nepotrebujú dokladať.

Pre viac informácií pozri: <www.stopbyrokracii.sk>.

Zároveň elektronizácia procesov vplýva aj na vnútorné fungovanie jednotlivých inštitúcií, keď zefektívňuje ich komunikáciu, výmenu údajov a dát, eliminuje papierovú formu prenosu žiadostí, čím znižuje celkové prevádzkové náklady.

S pomocou „Používateľskej príručky elektronických služieb MPSVaR SR“ tieto elektronické služby umožňujú občanovi pripraviť podanie týkajúce sa žiadosti o sociálnu dávku, resp. preukaz pre osobu s ťažkým zdravotným postihnutím, prostredníctvom Ústredného portálu verejnej správy podpísať a odoslať pripravené podanie na konkrétny úrad, zobrazíť informácie o žiadostiach týkajúcich sa sociálnych dávok evidovaných na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny podaných používateľom.⁶⁰

Dôležitým subjektom poskytujúcim svoje služby aj prostredníctvom elektronickej komunikácie je Sociálna poisťovňa, ktorá v rámci svojho vlastného portálu a mobilnej aplikácie poskytuje občanom pomerne široký rozsah služieb a informácií. V rámci komunikácie so zamestnávateľmi poskytuje Sociálna poisťovňa elektronicky registračné listy zamestnancov, mesačné výkazy poistného a príspevkov, a to s možnosťou využitia mobilnej aplikácie. Občania SR prostredníctvom portálu môžu získať prehľad o započítaných obdobiach svojho zamestnania (poistenia), informáciu o výške vymeriavacích základov na platenie poistného, všeobecných vymeriavacích základov a osobných mzdových bodov, orientačne si vypočítať výšku svojho budúceho starobného dôchodku, zistiť údaje z individuálneho účtu poistenca. Živnostníci a samostatne zárobkovo činné osoby si môžu sami skontrolovať, či poistné zaplatili správne, či a v akej výške majú preplatok alebo nedoplatok.⁶¹ Celý systém je podporený elektronickými notifikáciami dotknutých subjektov, ktoré im umožnia predchádzať zmeškaniu lehôt alebo nedodržania termínov pre vykonanie potrebných úkonov voči Sociálnej poisťovni.

Elektronizácia procesov a služieb orgánov v sociálnej oblasti sa postupne musí stať prioritou všetkých ústredných orgánov gestorujúcich jednotlivé úseky štátnej správy a územnej samosprávy. Implementáciou moderných metód s využitím informačno-komunikačných technológií sa zabezpečí zvyšovanie a skvalitňovanie portfólia poskytovania elektronických služieb a výrazne sa zníži administratívne zaťaženie občanov pri vybavovaní záležitostí na úradoch.

⁶⁰ Používateľskú príručku elektronických služieb môžu požívatelia nájsť na webovom sídle MPSVaR SR. Pre viac informácií pozri: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/uvod/formulare-ziadosti/priloha-c_3_pouzivatelska-prirucka_e-sluzby.pdf>.

⁶¹ Pre viac informácií pozri: <https://www.socpoist.sk/o-co-mozete-poziadat-socialnu-poisťovnu/60819s?set_subframe=blind>.

8. Inšpekcia v sociálnych veciach

Výkon kontroly v sociálnych veciach bol v zmysle platnej a účinnej legislatívnej úpravy do 1. novembra 2022 rozdelený medzi samosprávy, organizačné útvary MPSVaR SR, Ústredie PSVaR a tiež Úrady PSVaR. Nastavený systém bol neprehľadný a vo viacerých aspektoch neefektívny, zanedbával sa výkon kontroly samotnej kvality poskytovanej starostlivosti. Výrazný problém spôsobuje nedostatok personálnych kapacít, ktoré samotné kontroly vykonávajú.

Do legislatívneho procesu bol začiatkom roka 2022 pripravený návrh zákona o inšpekcii v sociálnych veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorého cieľom bolo umožniť MPSVaR SR kontrolovať príslušné subjekty, ktoré inak nepatria do jeho podriadenosti.

Novoprijatý zákon č. 345/2022 Z. z. o inšpekcii v sociálnych veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov definuje inšpekciu v sociálnych veciach ako dozor nad dodržiavaním osobitných predpisov⁶² pri poskytovaní sociálnych služieb, poskytovaní peňažných príspevkov na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia a sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v rozsahu plnenia. V zmysle právneho predpisu je inšpekciou v sociálnych službách aj vyvodzovanie zodpovednosti za porušovanie povinností ustanovených týmto zákonom a osobitnými predpismi.

Výkon inšpekcie zákon zveruje osobitne zriadenému útvaru inšpekcie v sociálnych veciach⁶³, ktorého kreovanie v rámci organizačnej štruktúry MPSVaR SR vyplýva priamo zo zákona. Jeho úlohou bude vykonávať správny dozor⁶⁴ nad plnením povinností pri uplatňovaní práva sociálneho zabezpečenia vo vymedzených oblastiach dozorovanými subjektami a vyvodzovať zodpovednosť za porušovanie povinností ustanovených týmto zákonom a osobitnými predpismi. Pracovať bude na základe nestrannosti, objektivity, samostatnosti, transparentnosti a nezávislosti s cieľom zefektívnenia výkonu dozoru a skvalitnenia poskytovanej pomoci.

Správny dozor, ako kontrolnú činnosť MPSVaR SR, bude od účinnosti zákona vykonávať tento ústredný orgán štátnej správy ex lege aj voči nemu inak nepodriadeným

⁶² Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon o sociálnych službách.

⁶³ Novovytvorený útvar inšpekcie by mal mať postupne do roku 2024 celkovo 180 zamestnancov, ktorí budú pôsobiť vo všetkých regiónoch.

⁶⁴ Správny dozor je typickou činnosťou orgánov verejnej správy a vychádza z premisy, že na dosiahnutie legitímnych verejných záujmov stanovených právnymi normami nestačí tretím subjektom určiť povinnosti, ale je nutné aj kontrolovať ich plnenie.

(dozorovaným) subjektom. Činnosť dozorovaných subjektov bude kontrolovať z pohľadu jej súladu s povinnosťami stanovenými dozorovaným subjektom príslušnými všeobecne záväznými právnymi predpismi. Dozorovať teda bude inštitúcie, ktoré poskytujú sociálne služby, vykonávajú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ako aj osoby, ktorým sa poskytujú finančné príspevky na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia, a to bez ohľadu na ich povahu, teda verejných aj neverejných poskytovateľov sociálnych služieb či neštátne centrá pre deti a rodiny.

Navrhovaný právny predpis tiež v § 10 zakotvuje skutkové podstaty správnych deliktov, ktorých porušenie zakladá vznik administratívnoprávnej zodpovednosti dozorovaných subjektov a možnosť uloženia sankcie od 500 € do 20 000 € alebo zákazu dozorovanému subjektu vykonávať činnosť, ktorou je neoprávnene poskytovaná sociálna služba alebo neoprávnene vykonávané opatrenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Nový systém inšpekcie v sociálnych veciach sa zameriava na posilnenie ochrany najzraniteľnejších fyzických osôb vzhľadom na ich dlhodobú závislosť na pomoci inej osoby pri sebaobslužbe, vzhľadom na vek alebo ťažké zdravotné postihnutie a tiež na oblasť výkonu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorej špecifikom je, že opatrenia sú vykonávané primárne za účelom riešenia situácie dieťaťa a komplikovaných rodinných situácií.⁶⁵

Za nedostatok navrhovanej legislatívy možno považovať organizačné postavenie orgánu, ktorý by mal inšpekciu realizovať, ktorý je začlenený do štruktúry MPSVaR SR. Zákon vyžaduje od štátneho zamestnanca vykonávajúceho dozor vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa, avšak nedefinuje konkrétne odborné alebo praktické skúsenosti v danej oblasti, ktoré by boli kladené na vykonávateľov inšpekčnej činnosti, čo môže mať za následok pokles odbornej úrovne celého procesu.

Cieľom novej legislatívy v oblasti inšpekcie v sociálnych veciach je prostredníctvom efektívnej kontroly zvýšiť kvalitu poskytovaných sociálnych služieb a opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, a tiež zvýšiť účelnosť využívania peňažných príspevkov na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia. Keďže zákon v mnohých prípadoch výrazne zasahuje do práv a právom chránených záujmov fyzických a právnických osôb, je mimoriadne dôležité venovať dostatočnú pozornosť odbornej príprave štátnych zamestnancov, ktorí budú plniť úlohy podľa daného právneho predpisu, aby jeho implementácia mala pozitívny vplyv na poskytovanie služieb v sociálnych veciach.

⁶⁵ Pre viac informácií pozri dôvodovú správu k návrhu zákona o inšpekcii v sociálnych veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Záver

Orgány verejnej správy prešli mnohými transformáciami, ktoré priamo súviseli s politickými predstavami vrcholných predstaviteľov štátu v danom období vývoja štátu. Aktuálne nastúpený cieľ otvorenosti štátnych sa samosprávnych orgánov, elektronizácie procesov a posilňovania proklientskeho prístupu k občanom možno hodnotiť pozitívne a tendencie približovania verejnej správy k občanom budú mať z dlhodobého hľadiska pozitívne vplyvy na všetky aspekty spoločenského života.

Vo vzťahu k orgánom územnej samosprávy musia byť úlohy zamerané na posilnenie miestnej kontroly nad hlavnými verejnými službami a rozvojom miestnych komunít, posilnenie kapacity miestnej samosprávy pri zabezpečovaní pridelených kompetencií a posilnenie demokratickej zodpovednosti miestnej samosprávy. V kontexte aktuálnych kríz a výziev spoločnosti sa musia samosprávne orgány sústrediť a zamerať na oblasť územnej konsolidácie ako prostriedku na zvýšenie účinnosti, efektívnosti, demokratickej legitimacy a zodpovednosti miestnych orgánov.

Orgány verejnej správy v sociálnej oblasti na úrovni štátu, ale aj na úrovni obcí a vyšších územných celkov, musia mať striktné a jasne definované úlohy, kompetencie, zodpovednosť a financovanie. Komplexná analýza týchto činností v súčasnosti absentuje. Na úrovni miestnej samosprávy niektoré kompetencie chýbajú, alebo nie je zabezpečená dostatočná koordinácia medzi tými, ktoré existujú.

Je veľmi zložitá koordinovať funkcie, ktoré sú primárne celoštátneho charakteru, akým je zdravotníctvo, s tými, ktoré sú decentralizované, ako napríklad sociálne služby. Výsledkom je, že majú tendenciu fungovať izolovane, aj keď by prioritou malo byť, aby boli integrované, a to aj vzhľadom na tendencie postupného starnutia obyvateľstva. Ambulantná starostlivosť sa organizuje tiež veľmi ťažko, pretože ide o kombináciu zdravotníckych a sociálnych služieb so skupinou miestnych klientov, ktorí majú rôzne potreby, ale je potrebné im zabezpečiť rozličné procedúry alebo odborný personál. Dnes sa tieto dva druhy služieb vnímajú ako vzdialené odvetvové politiky, databázy s klientami sa vedú samostatne, finančné mechanizmy závisia od rozdielnych ministerstiev a fungujú podľa inej logiky. To isté platí aj pre preventívnu zložku zdravotníckeho systému. Zvyčajne majú malé obce kompetenciu v tejto oblasti konať, ale v praxi je kvôli nedostatku personálnej a odbornej kapacity nepravdepodobné, aby takéto náročné úlohy vôbec plnili.

Sociálna práca na Slovensku čelí mnohým výzvam, ktorých príčiny nie sú len lokálne, ale majú svoj základ vo svetovom dianí a zmenách. Orgány a inštitúcie poskytujúce

prostredníctvom svojich zamestnancov sociálne služby sú v mimoriadne zložitej situácii, ktorej riešeniu neprispieva ani politická a celková spoločenská nestabilita, roztrieštenosť právnej úpravy na úseku sociálnej práce, rýchle a častokrát nekoordinované zmeny v legislatívnych pravidlách a v neposlednom rade aj slabá finančná a osobnostná motivácia ľudí k výkonu sociálnej práce v podmienkach nášho štátu.

Zlepšenie podmienok zamestnancov v sociálnych službách musí byť v záujme čelných predstaviteľov zákonodarnej a výkonnej moci v štáte. Zmeny musia byť koordinované s celým spektrom orgánov a inštitúcií na úrovni všetkých vecne príslušných verejnoprávných orgánov, ktorých participácia na poskytovaní služieb v sociálnej oblasti je nevyhnutá. Verejná správa v sociálnej oblasti bude vždy dôležitou a nenahraditeľnou súčasťou kompetencií štátu a samosprávy. Ľuďom, ktorí sa odhodlajú svoj profesijný život zasvätiť riešeniu sociálnych problémov jednotlivcov a skupín, musia byť garantované základné zákonné kompetencie aj ekonomické prostriedky spolu s adekvátnym zabezpečením s cieľom a v záujme ich odborného a osobnostného rozvoja.

Literatúra

Knihy a monografie

Aligica P. D., Boettke P. J., Tarko V. 2019. *Public Governance and the Classical-Liberal Perspective: Political Economy Foundations*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0190-267-03-2.

Basu, R. 2019. *Public Administration in the 21st Century: A Global South Perspective*. London: Taylor & Francis. ISBN 978-04-2964-061-2.

Bhattacharya, S. 2006. *Social Work Administration and Development*. Jaipur: Rawat Publications. ISBN 978-8170-339-26-7.

Birrel, W. D. 1973. *Social Administration: Readings in Applied Social Science*. New York: Penguin. ISBN 978-01-4080-325-9.

Bisman, C. 2014. *Social Work: Value-Guided Practice for a Global Society*. New York: Columbia University Press. ISBN 978-0231-536-88-2.

Brnula, P., Kusiň, V. 2013. *Fenomén pomoci v sociálnom myslení*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-8923-881-1.

Drda, A. 2011. *Naše normalizace: jeden svět na školách, příběhy bezpráví*. Praha: Člověk v tísni. ISBN 978-8087-456-11-8.

Duka, M., Duková, I., Kohoutová, I. 2013. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing a.s. ISBN 978-80-2473-880-2.

Elichová M. 2017. *Sociální práce: Aktuální otázky*. Praha: Grada Publishing a.s. ISBN 978-8027-198-03-0.

Engelbrecht, L. K. 2014. *Management and Supervision of Social Workers: Issues and Challenges Within a Social Development Paradigm*. Boston: Cengage Learning. ISBN 978-1408-082-10-2.

Heady, F. 2001. *Public Administration, Sixth Edition, A Comparative Perspective*. CRC Press: Boca Raton. ISBN 978-14-2002-948-2.

Janák, D. 2011. *Kapitoly z dějin sociální práce*. Opava: Slezská univerzita v Opavě. ISBN 978-80-7410-056-7.

Janebová R. 2014. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-374-1.

- Jaroszewski, T. M., Ignatovskii, P. A.** 1981. *Socialism as a Social System*. Stanford: Progress. ISBN 978-07-1471-709-8.
- Jaskyte, K.** 2010. *Management and Administration in Social Work: Oxford Bibliographies Online Research Guide*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0199-802-48-7.
- Jun, S. J.** 2007. *The Social Construction of Public Administration: Interpretive and Critical Perspectives*. New York: SUNY Press. ISBN 978-0791-467-26-8.
- Kaczor, P.** 2015. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE. ISBN 978-80-2452-096-4.
- Krakešová, M., Kodymová, P., Brnula, P.** 2019. *Sociální kliniky: Z dějin sociální práce a sociálního školství*. Praha: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-2464-300-7.
- Krebs, J.** 2015. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7478-921-2.
- Kováč, D. a kol.** 2013. *Sondy do slovenských dejín v dlhom 19. storočí*. Bratislava: Historický ústav SAV v Typoset Print s r. o. ISBN 978-80-971540-1-1.
- Kodymová, P.** 2013. *Historie české sociální práce v letech 1918 – 1948*. Praha: Karolínium. ISBN 978-80-2462-256-9.
- Kozoň, A.** 2013. *Etické otázky socializácie*. Trenčín: SpoSoIntE. ISBN 978-80-89533-10-7.
- Levická, J.** 1999. *Náčrt dejín sociálnej práce*. Trnava: SAP. ISBN 80-88908-29-9.
- Makar, J., Kačík, R.** 2018. *Verejná správa vo vývoji štátu a práva*. Nové Zámky: MEA2000 o. z. ISBN 978-80-5600-334-3.
- Malík Holasová, V.** 2014. *Kvalita v sociální práci a sociálních službách*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-2474-315-8.
- Mátl, A.** 2019. *Teorie sociální práce I: Sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor*. Praha: Grada Publishing a.s. ISBN 978-8027-122-20-2.
- Matoušek O. a kol.** 2007. *Základy sociální práce*. Praha: PORTÁL s. r. o. ISBN 978-80-7367-331-4.
- Matoušek O. a kol.** 2009. *Sociální služby: Legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: PORTÁL s. r. o. ISBN 978-80-2620-041-3.
- Matoušek, O., Kolářková, J., Kodymová, P.** 2009. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: PORTÁL s. r. o. ISBN 978-8073-678-18-0.
- Milučský, J., Vallová J., Potásch P.** 2017. *Judikatura k Správnému poriadku a Správnemu súdnemu poriadku*. Bratislava : EUROKÓDEX s.r.o. ISBN 978-80-8155-069-0.
- Nečas, J.** 1938. *20 let sociální péče v Československé republice*. Praha: Ministerstvo sociální péče.

- Oláh, M.** 2020. *Sociálna práca v praxi: Najčastejšie problémy praktickej sociálnej práce*. Bratislava: IRIS - Vydavateľstvo a tlač, s.r.o. ISBN 978-80-8972-658-5.
- Oláh, M., Iglárová B.** 2015. *Sociálne služby v legislatíve a v praxi*. Bratislava: IRIS - Vydavateľstvo a tlač, s.r.o. ISBN 978-80-89726-34-9.
- Oláh, M., Oláh J.** 2005. *Supervízia v sociálnej práci-jej filozofia, formy, školy, ciele a súčasný stav*. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 978-80-8068-307-8.
- Oláh, M., Roháč J.** 2008. *Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela*. Bratislava: IRIS - Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o. ISBN 978-80-8927-135-1.
- Oláh, M., Schavel M.** 2006. *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. Bratislava: IRIS - Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o. ISBN 978-80-9694-496-5.
- Ondrušová Z., Oláh M., Vavrečková V.** 2019. *Rozvojové trendy sociálnej práce*. Brno: Institut vzdelávání Sokrates. ISBN 978-80-87291-22-1.
- Padover, S. K.** 1967. *The Revolutionary Emperor, Joseph II of Austria*. Archon Books. ISBN 978-0208-002-36-5.
- Parsons, T.** 1991. *The Social System*. Cambridge: Psychology Press. ISBN 978-04-1506-055-4.
- Perný, L.** 2018. *Vybrané kapitoly zo súčasnej anglo-americkéj sociálnej filozofie: Liberalizmus, komunitarizmus, neomarxizmus*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. ISBN 978-80-5552-045-2.
- Potásch P., Vallová J., Hašanová J., Milučký J., Medžová D.** 2022. *Správny poriadok, komentár. 4. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck SK. ISBN 978-80-7400-908-2.
- Potásch P., Vallová J., Hašanová J., Milučký J.** 2016. *Všeobecné správne konanie - Teória a prax*. Žilina: Eurokódex, s.r.o. ISBN 978-80-8155-071-3.
- Potásch P., Vallová J., Hašanová J., Šumichrast I., Sepeši P., Kaššák R.** 2016. *Zákon o priestupkoch, veľký komentár*. Žilina: Eurokódex, s.r.o. ISBN 978-80-8155-061-4.
- Raadschelders J., Vigoda-Gadot, E.** 2015. *Global Dimensions of Public Administration and Governance: A Comparative Voyage*. New Jersey: John Wiley & Sons. ISBN 978-11-1902-625-9.
- Rievajová, E., Stanek, V., Krausová, A.** 1997. *Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej Republike: nezamestnanosť sociálna práca*. Bratislava: Sprint. ISBN 978-80-8884-816-5.
- Schavel, M., Oláh, M., Derevjaniková, Š.** 2009. *Sociálna práca vo verejnej správe*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 80-8082-065-1.
- Slavin S., Mizrahi T., Morrison, J. D.** 2013. *Community Organization and Social Administration: Advances, Trends, and Emerging Principles*. London: Routledge. ISBN 978-11-3590-594-1.

- Slavin, S. a kol.** 2013. *Community Organization and Social Administration: Advances, Trends, and Emerging Principles*. London: Routledge. ISBN 978-1135-905-94-1.
- Stein, T. J.** 2004. *The Role of Law in Social Work Practice and Administration*. New York: Columbia University Press. ISBN 978-0231-126-48-9.
- Stollberg-Rilinger B.** 2022. *Maria Theresa: The Habsburg Empress in Her Time*. New Jersey: Princeton University Press. ISBN 978-0691-179-06-3.
- Šámalová K., Vojtišek P.** 2021. *Sociální správa: Organizace a řízení sociálních systémů*. Praha: Grada Publishing a.s. ISBN 978-80-2712-195-3.
- Špiláčková, M.** 2016. *Česká sociální práce v letech 1968-1989. Rozvedeno na příkladu Ostravy*. Ostrava: FSS OU. ISBN 978-80-7464-838-0.
- Timms, M.** 2018. *Social Work: An Outline for the Intending Student*. London: Routledge. ISBN 978-0429-775-81-9.
- Tokárová, A.** 2003. *Sociálna práca: kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: Akcent print. ISBN 978-80-9683-675-8.
- Tomeš, I.** 2009. *Sociální správa: Úvod do teorie a praxe. Druhé rozšíření a přepracované vydání*. Praha: PORTÁL s. r. o. ISBN 978-80-7367-483-0.
- Tomeš, I., Šámalová K., Koldinská K.** 2020. *Vzpomínky na 60 let v oboru sociální politiky, správy a práva 1955–2015*. Praha: Charles University in Prague, Karolinum Press. ISBN 978-80-2464-414-1.
- Vallová, J.** 2010. *Správne konanie pre sociálnych pracovníkov*. Bratislava: VŠ zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. ISBN 978-80-8927-186-3.
- Výrost, J.** 2006. *Európska sociálna sonda (ESS): 2. kolo na Slovensku*. Prešov: Universum. ISBN 978-80-8904-642-3.
- Wollmann, H., Koprić, I., Marcou, G.** 2016. *Public and Social Services in Europe: From Public and Municipal to Private Sector Provision*. Berlín: Springer. ISBN 978-1137-574-99-2.

Časopisecké zdroje a online publikácie

- Berthotyová, E.** 2014. *Dobrá správa – zásada modernej verejnej správy*. In: Bulletin slovenskej advokácie, 19, 2013, č. 12, s. 6 - 12.
- Brnula, P.** 2018. *Edukácia v sociálnej práci od jej počiatkov po súčasnosť na území dnešného Slovenska*. In: Fórum sociální práce, 2018. č. 1. [online]. 2018. [cit. 2023.01.12.] Dostupné online: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/100452/Peter_Brnula_37-46.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

- Čambáliková, M. a kol.** 2012. *Analýza fungovania sociálneho dialógu v SR z pohľadu KOZ*. [online]. 2012. [cit. 2023.02.18.] Dostupné online: <https://www.ia.gov.sk/data/files/np_csd_I/Analyza_soc_dialg_odbory.pdf>.
- Čarnogurský, J.** 2009. *Právo a revolúcia*. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae. 2009, č. 3, s. 119 - 126. [online]. 2009. [cit. 2023.03.02.] Dostupné online: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/Pravo-a-revolucia.htm>>.
- Gašpárová, E.** 2021. *Zamestnávanie občanov so zdravotným postihnutím a poberateľov invalidného dôchodku*. In: Práca, mzdy a odmeňovanie. 2021, č. 10. [online]. 2021. [cit. 2023.01.25.] Dostupné online: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/zamestnavanie-obcanov-so-zdravotnym-postihnutim-a-poberatelov-invalidneho-dochodku.htm>>.
- Hetteš, M.** 2014. *Nová definícia sociálnej práce*. [online]. 2014. [cit. 2022.11.15.] Dostupné online: <<https://www.prohuman.sk/socialna-praca/nova-definicia-socialnej-prace>>.
- Hovanová M., Šlosár D.** 2020. *Sociálnoprávna ochrana detí a rodiny v pomáhajúcich profesiách*. Košice. 2020. ISBN 978-80-8152-862-0 (e-publikácia). [online]. 2020. [cit. 2023.01.12.] Dostupné online: <<https://unibook.upjs.sk/img/cms/2020/ff/socialno-pravna-ochrana-deti-a-rodiny.pdf>>.
- Hrašková, D.** 2013. *Reforma verejnej správy*. In: EPI Odborné články. [online]. 2013. [cit. 2023.01.12.] Dostupné online: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/reforma-verejnej-spravy.htm>>.
- Hrašková, D.** 2014. *Verejná správa z pohľadu právnej teórie*. In: EPI Odborné články. [online]. 2014. [cit. 2023.02.22.] Dostupné online: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/prenos-kompetencii-statnej-spravy-na-samospravu-1.htm>>.
- Hromková, M.** 2013. *Vývoj sociálnych služieb pre ľudí so zdravotným postihnutím – priestor pre občana*. [online]. 2013. [cit. 2023.02.22.] Dostupné online: <https://www.ef.umb.sk/dsr_2013/pdf/Hromkov%C3%A11.pdf>.
- Hrtánek, L.** 2012. *Funkcie verejnej správy ako predmet záujmu vedy o verejnej správe*. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae. roč. 2.[online]. 2012. [cit. 2022.11.29.] Dostupné online: <https://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2017/03/2012-2_notitae_vnutro.pdf>.
- Janušová, M. a kol.** 2006. *Zákon o službách zamestnanosti*. In: Práca, mzdy a odmeňovanie. 2006, č. 4. [online]. 2006. [cit. 2023.01.18.] Dostupné online: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/Zakon-o-sluzbach-zamestnanosti-1.htm>>.

Klimek, L. 2018. *Domáce násilie v dokumentoch Európskej únie*. In: Justičná revue. 2018, č. Justičná revue, 70, 2018, č. 5, s. 597 – 617.

Krajňáková, E. 2009. *Realizácia sociálnych služieb v podmienkach Slovenska*. [online]. 2009. [cit. 2023.01.30.] Dostupné online:

<https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/35638/KrajnakovaE_RealizaciaSocialnych_SP_FES_2009.pdf;sequence=1>.

Kodymová P. 2016. *Dopad komunistické propagandy na profesi sociální práce v ČR v období IX. až XII. sjezdu Komunistické strany Československa (1949–1962)*. In: FÓRUM SOCIÁLNÍ PRÁCE. 2016, roč. 2. [online]. 2016. [cit. 2023.03.01.] Dostupné online:

<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97035/1483971_pavla_kodymova_9-21.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Kodymová P., Igor Tomeš. 2018. *Sociálním pracovníkem jsem se stal v důsledku okupace Československa sovětskými vojsky aneb Jak sociální práce přežila normalizaci*. In: Listy sociální práce Informační a odborný časopis (nejen) pro sociální pracovníky. 2018. roč. VI. [online]. 2018. [cit. 2023.01.12.] Dostupné online:

<https://ksocp.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/54/2021/05/LSP_Igor-Tomes.pdf>.

Kratochvílová I. 2013. *Sociální práce*. ISBN 978-80-7414-506-3. [online]. 2013. [cit. 2023.01.12.] Dostupné online:

<<https://www.pf.ujep.cz/wp-content/uploads/2020/02/Soci%C3%A1ln%C3%AD-pr%C3%A1ce.pdf>>.

Kušniráková, I. 2010. *Hendikepovaní na okraji spoločnosti*. In: História – revue o dejinách spoločnosti, č. 1-2 / 2010 január / apríl, 10. ročník.

Kušniráková, I. 2018. *Vplyv elít na podobu sociálnej starostlivosti v Uhorsku v období od polovice 18. do polovice 19. storočia*. In Forum Historiae, 2018, r. 12, č. 1, ISSN 1337-6861. [online]. 2018. [cit. 2022.11.13.] Dostupné online:

<http://www.forumhistoriae.sk/sites/default/files/02_kusnirakova-ingrid-vplyv-elit-na-podobu-socialnej-starostlivosti-v-uhorsku.pdf>.

Laca, S. 2010. *Vzájomné vzťahové prepojenie medzi vednými disciplínami sociálnou pedagogikou a sociálnou prácou*. [online]. 2010. [cit. 2023.02.14.] Dostupné online:

<<https://www.prohuman.sk/socialna-praca/vzajomne-vztahove-prepojenie-medzi-vednymi-disciplinami-socialnou-pedagogikou-a-socialnou-pracou>>.

Lipovská Lišková, Ľ. 2020. *Podporované zamestnávanie – 3. časť*. In: Práca, mzdy a odmeňovanie. 2020, č. 5. [online]. 2020. [cit. 2023.01.05.] Dostupné online:

<<https://www.epi.sk/odborny-clanok/podporovane-zamestnavanie-3-cast.htm>>.

- Liška, V.** 2009. *Mária Terézia: Najmocnejšia panovníčka Európy* – e-Kniha. [online]. 2009. [cit. 2022.11.02.] Dostupné online: <<https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/cechove-artikuly/>>.
- Pravdová, Z.** 2006. *Verejná správa z pohľadu právnej teórie*. In: EPI Odborné články. 2007. [online]. 2006. [cit. 2023.01.12.] Dostupné online: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/Verejna-sprava-z-pohladu-pravnej-teorie.htm>>.
- Radičová I. a kol.** 1998. *Sociálna politika na Slovensku*. [online]. 1998. [cit. 2023.01.12.] Dostupné online: <<https://archiv.vlada.gov.sk/old.uv/data/files/7195.pdf>>.
- Vallová J., Mrvň M.** 2022. Sociálne aspekty vojenského konfliktu na Ukrajine v kontexte poskytovania príspevku za ubytovanie odídencov podľa zákona o azyle. [online]. 2022. [cit. 2023.01.10.] Dostupné online: <https://www.szspektrum.eu/wp-content/uploads/2022/10/Vallova_2-1.pdf>.
- Vicová A.** 2012. *Problematica verejného obstarávania v oblasti sociálnych služieb*. In: Magister Officiorum. 2011, roč. I., č. 2. [online]. 2012. [cit. 2023.02.27.] Dostupné online: <https://magisterofficiorum.sk/_files/200000037-80dc781d6f/VVerejne.pdf>.

Zborníky z konferencií

- Mrvň, M.** 2021. Moderné služby verejnej správy poskytované občanom. In: *Medzinárodná vedecká konferencia Interpolis '21: Verejná politika a verejná správa v postdemokratickej spoločnosti*. Banská Bystrica: Belianum. ISBN 978-80-557-1909-2.
- Mrvň, M.** 2022. Verejná správa na Slovensku v čase pandémie. In: *Medzinárodná vedecká konferencia doktorandov „Teória a prax verejnej správy“* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. ISBN 978-80-574-0100-1.
- Vallová J., Mrvň M.** 2021. Interpretačno-aplikačné korelácie článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. In: *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Vývojové determinanty verejného práva v európskom priestore*. Praha: Vysoká škola podnikání a práva. ISBN: 978-80-86847-85-6.
- Tomeš, I.** 2015. *Jak přežila sociální práce normalizaci (konferenční příspěvek)*. Mezinárodní seminář k výročí 80 let zavedení případové sociální práce v ČR. Praha 19. 5. 2015.
- Tuhrinská K.** 2012. *História sociálnoprávnej ochrany detí na území SR*. 8. študentská vedecká konferencia pod záštitou dekana Filozofickej fakulty prof. PhDr. Vasilu Gluchmana, CSc. Prešovská univerzita v Prešove. [online]. 2012. [cit. 2023.01.12.] Dostupné online: <<https://www.unipo.sk/public/media/1008/SVK-8-program-ff.pdf>>.

Legislatíva a dôvodové správy k zákonom

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Zákon č. 345/2022 Z. z. o inšpekcii v sociálnych veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 383/2013 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa a príspevku na viac súčasne narodených detí a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 544/2010 Z. z. o dotáciách v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 125/2006 Z. z. o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 4/2005 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 10/1993 Z. z. o Fonde zamestnanosti Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 222/1996 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 254/2007 Z. z. o zrušení krajských úradov a o zmene a doplnení zákona č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a obvodných úradoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 263/2006 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohláde nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 345/2012 Z. z. o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 180/2013 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v Slovenskej republike v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 177/2018 Z. z. o niektorých opatreniach na znižovanie administratívnej záťaže využívaním informačných systémov verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon proti byrokracii) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 577/2004 Z. z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 363/2011 Z. z. o rozsahu a podmienkach úhrady liekov, zdravotníckych pomôcok a dietetických potravín na základe verejného zdravotného poistenia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov.